

**Άρχιμ. Ίερωνύμος Νικολόπουλος
Νομικός - Θεολόγος**

Περί των ρασοφόρων μοναχών*

1. Πρόλογος.

Ένα από τά πλέον άμφιλεγόμενα σημεία τής όργανώσεως του σύγχρονου μοναχικού βίου είναι ή ιδιότητα του Ρασοφόρου Μοναχού. Τό κύριο έρώτημα σχετικά μέ τήν ιδιότητα αύτή είναι τό άν ή πρόσκτησή της έπιφέρει ταυτόχρονα τήν πρόσκτηση τής μοναχικής ιδιότητος καί τή συναρίθμηση του Ρασοφόρου στή χορεία τών Μοναχών, μέ όλες τίς συνέπειες τίς όποιες τό Κανονικό καί τό Έκκλησιαστικό Δίκαιο όρίζουν ότι έπέρχονται στό πρόσωπό τους, ή άπλώς τόν κατατάσσει στήν τάξη τών Δοκίμων Μοναχών.

Τό θέμα δέν είναι πρόσφατο· άπασχολεί τήν Έκκλησία τουλάχιστον όκτώ αιώνες, χωρίς νά έχει επέλθει όμόφωνη συμφωνία τών ένασχολουμένων μέ τό Κανονικό ή τό Έκκλησιαστικό Δίκαιο. Η άπουσία έξάλλου, σχετικού κανόνος, ό όποιος ρητώς νά τάμει τό θέμα υπέρ τής μιās ή τής άλλης άπόψεως, έπιτείνει τή σχετική φιλολογία, ή όποία έχει καταλάβει άρκετές σελίδες σέ σχετικά έγχειρίδια, συλλογές Κανόνων, αλλά καί έπιστημονικά περιοδικά.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι, μετά από σύντομη ιστορική διερεύνηση του όρου, νά παρουσιάσει τά έπιχειρήματα καί τών δύο πλευρών καί στή συνέχεια νά έξαχθούν κάποια συμπεράσματα επί τή βάσει τών αρχών του ισχύοντος Έκκλησιαστικού Δικαίου, ώστε νά διευκολυνθεί ή νομική πρακτική καί νά διαλευκανθούν παραδόσεις οι όποιες όδήγησαν διαφορετικά τμήματα του Όρθοδόξου κόσμου στήν έφαρμογή άντιθέτων έν πολλοίς μεταξύ τους αρχών(1).

2. Ιστορική διερεύνηση του όρου "Ρασοφόρος" σέ συνάρτηση μέ τίς διακρίσεις του Μοναχικού Σχήματος(2).

Τό μόρφωμα του Ρασοφόρου είναι άπόρροια τής έξελίξεως τών διακρίσεων στό Μοναχικό Σχήμα καί για τουτο, πρίν αναφερθοΰμε αύτοτελώς σέ αύτό, κρίνεται σκόπιμο νά αναφερθοΰμε μέ συντομία στίς διακρίσεις του Σχήματος στήν ιστορία του Μοναχισμού. Όμιλώντας κανείς για όργανωμένο Μοναχισμό, όφείλει άπαραιτήτως νά ξεκινήσει από τόν Παχώμιο(3), ό όποιος είναι καί ό πρώτος όργανωτής τής μοναχικής κοινωνίας, κατά τόν τέταρτο αιώνα. Έκτός όμως, από όργανωτής είναι καί εκείνος ό όποιος παρέδωκε τό Μοναχικό Σχήμα στήν Έκκλησία δεχόμενος, κατά τό βίο του, σχετική άποκάλυψη από Άγγελο.

Στούς αιώνες πού άκολούθησαν έως τά τέλη του όγδοου αιώνα, όπου

σέ κείμενα ἀσκητικῆς γραμματείας ἢ σέ βίους Ἀγίων γίνεται λόγος γιά Μοναχικό Σχῆμα, νοεῖται τό ἕνα καί ἑνιαῖο Σχῆμα, ὅπως τό παρέδωκε ὁ Παχώμιος(4). Ἡ ἀρχαιότερη μνεῖα τῆς διακρίσεως σέ Μικρό καί Μεγάλο Μοναχικό Σχῆμα εὐρίσκεται στή Διαθήκη τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου: "Οὐ δοίης ὅπερ λέγουσι μικρὸν σχῆμα ἔπειτα μετὰ χρόνους ἕτερον ὡς μέγα. Ἐν γὰρ τὸ σχῆμα, ὡσπερ καὶ τὸ βάπτισμα, καθὼς οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐχρήσαντο"(5). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω χωρίο, εἶχε ἀναπτυχθεῖ ἐθιμικά μία διάκριση τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος σέ Μικρό καί Μεγάλο, τὴν ὁποῖαν ὅμως, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης δέ δεχόταν ὑποστηρίζοντας τό ἑνιαῖο καί ἀδιαίρετο τοῦ Ἀγγελικοῦ Σχήματος. Παρ' ὅλ' αὐτά ὅμως, ἡ διάκριση πρέπει νά εἶχε ἤδη ἐπικρατήσῃ στήν πράξη καί ἡ πρακτικὴ τῆς διακρίσεως πρέπει νά ἦταν τόσο ἰσχυρὴ, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ ὁποῖος θεωρητικῶς τὴν ἀπέρριπτε, ἀναγκάσθηκε νά

τὴν ἀποδεχθεῖ, ἰδίως κατὰ τὴ ρύθμιση τῶν ἐπιτιμιῶν. Ἔτσι, στὰ Ἐπιτιμιά του διαβάζουμε: "Ἐὰν μοναχὸς μεγαλόσχημος πέσῃ εἰς πάθος, ἔστω ἀκοινωνήτος ἔτη πέντε· εἰ δὲ μικρόσχημος ἔτη δύο· ὁ αὐτὸς δὲ ὄρος κρατεῖτω καὶ ἐπὶ μοναστριῶν"(6). Ἔτσι, ἐμμέσως καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ἀναγκάσθηκε νά ἀποδεχθεῖ τὴ διάκριση, ἡ ὁποῖα ἐπιβλήθηκε πλέον στοὺς μοναχικοὺς κύκλους ὡς ἐθιμικὴ πρακτικὴ.

Ἡ πρακτικὴ δὲ αὐτὴ ἦταν καὶ εἶναι τόσο ἰσχυρὴ, ὥστε ἐπικράτησε παρά τίς πολλαπλές ἀντιδράσεις μεγάλων ἐκπροσώπων τοῦ Μοναχισμοῦ ἐναντίον τῆς. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴν ἄποψη τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου: "Σχήματος δὲ μοναδικοῦ κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον οὐκ ἔστι διαφορά, κἂν ἡ τῶν ὑστερογενῶν ἐπίνοια τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ὑπενόθευσεν"(7). Ἐπίσης, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, σέ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ μοναχὸ Παῦλο ἀναφέρει: "Τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ μοναχικὸν σχῆμα· μικρὸν δὲ σχῆμα μοναχικὸν οἱ Πατέρες οὐκ ἴσασι, οὐδὲ παραδεδώκασιν, ἀλλὰ τινες τῶν ὀψιγενεστέρων ἔδοξαν μὲν τὸ ἐν εἰς δύο διελεῖν, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ διεῖλον ὡς ἀληθῶς· τὰς αὐτὰς γὰρ ἀποταγὰς εὐρήσεις ἐπ' ἀμφοτέρων σκοπήσας"(8). Παρά τίς ἀντιδράσεις ὅμως, αὐτές, ἡ διάκριση σέ Μικρό καί Μεγάλο Σχῆμα τελικῶς ἐπεβλήθη τόσο ἔντονα, ὥστε νά ἐνσωματωθεῖ ὡς κανονικὴ Παράδοση στὰ Τυπικά πολλῶν Μονῶν καί μάλιστα τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἦδη ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀγιορείτικῆς μοναχικῆς πολιτείας, Ὁσιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, κατὰ σαφῆ πληροφῶρῃα τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, ἔλαβε πρῶτα τὸ Μικρό καί ἐν συνεχείᾳ τὸ Μεγάλο Σχῆμα, μεταφυτεύοντας ἔτσι, τὴ σχετικὴ πρακτικὴ στήν κοιτίδα τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ(9). Παρά ταῦτα ὅμως, στή μοναχικὴ συνείδηση τέλειο Μοναχικό Σχῆμα θεωροῦνταν μόνο τὸ Μεγάλο, τὸ καὶ Ἀγγελικὸ ὀνομαζόμενον. Μάλιστα, ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς θεωρήσεως, ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης θεωρεῖ πῶς ὁποῖος ἔλαβε μόνον τὸ Μικρό Σχῆμα, ὀφείλει νά προχωρήσῃ πρὶν τὸ τέλος τῆς ζωῆς του στή λήψη τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀγγελικοῦ Σχήματος "ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἀτελής", ἐνῶ ἐπαινεῖ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ Δόκιμοι κείρονται ἀπ' εὐθείας Μεγαλόσχημοι, χωρὶς νά λάβουν πρῶτα τὸ Μικρό Σχῆμα, τὸ ὁποῖο ὡς ἀρραβῶν τοῦ Μεγάλου "εἶναι καὶ αὐτὸ ἀτελές"(10).

Στὴν πράξη ὅμως, ἂν καὶ ἀναμφισβήτητα οἱ Μικρόσχημοι θεωροῦνται καὶ εἶναι Μοναχοί, διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀντιμετώπιση

ἀπό τούς Μεγαλοσχήμους. Ἔτσι, ἂν καί τό νομικό status Μικροσχήμων καί Μεγαλοσχήμων εἶναι τό ἴδιο, κατά τούς κανόνες καί τά Μοναχικά Τυπικά ὑπάρχει διαφορετική ἀντιμετώπιση, ἰδίως στό θέμα τῶν ἐπιτιμίων, ὅπου σαφῶς προβλέπονται βαρύτερα ἐπιτίμια γιά ὅσους Μεγαλοσχήμους ὑποπέσουν σέ κάποιο παράπτωμα(11).

Πιό ἐξελιγμένη φαίνεται ἡ κατάσταση στά χρόνια τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης. Ὁ ἴδιος διακρίνει τούς Μοναχοὺς σέ τρεῖς τάξεις ἀντίστοιχες μέ τίς τρεῖς βαθμίδες πνευματικῆς τελειώσεως: "Καί εἰσιν αὐτὸ οἱ μοναχοί· ὧν σχιζομένων αὐθις τριχῆ διανενέμηται τό κατ' αὐτούς ὑποδιαίρεμα εἰς τούς παντελείους καί εἰς τούς πάντη ἀτελεῖς καί εἰς τούς μέσους· εἰπεῖν δὲ συνηθέστερον εἰς τούς μεγαλοσχήμονας καί εἰς τούς τοῦ μικροῦ σχήματος διὰ τὴν εἰσαγωγήν καί εἰς τούς μέσους μανδουώτας"(12). Ἔτσι, κατά τόν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, οἱ τρεῖς μοναχικές τάξεις εἶναι, κατά αὐξουσα σειρά, τῶν μικροσχήμων, τῶν μανδουωτῶν καί τῶν μεγαλοσχήμων. Ἡ τριμερὴς αὐτὴ διάκριση, ὅσο καί ἂν ἀναφέρεται στόν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης καί ἐπαναλαμβάνεται μετὰ ἕναν αἰῶνα περίπου στό περί Μυστηρίων ἔργο τοῦ Ἰωβ Ἀμαρτωλοῦ, ἀπό ὅπου τό παραλαμβάνει ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης καί τό παραθέτει στό Πηδάλιον(13) του, δὲ φαίνεται νά ἐπικράτησε γενικῶς. Μπορεῖ νά ἦταν τοπικὴ πρακτικὴ ὀρισμένων Μονῶν, πάντως δὲ διαδόθηκε πανορθόδοξως, ὅπως ἡ πρό αὐτῆς διάκριση σέ Μικροσχήμους καί Μεγαλοσχήμους Μοναχοὺς.

Τόσον ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ὅσο καί ὁ Ἰωβ Ἀμαρτωλός, χρησιμοποιοῦν περίπου κοινὴ ὀρολογία γιά τὴν κάθε διάκριση, ὀνομάζοντας τούς εἰσαγωγικούς ἢ ἀρχαρίους Μοναχοὺς, Μικροσχήμους, τούς μέσους, Μανδουῶτες, ἐνῶ τούς τελείους, Μεγαλοσχήμους. Παρά ταῦτα, ὑπάρχει προφανὴς σύγχυση στά ἔργα τους ὡς πρός τὴν χρῆση τοῦ ὄρου "Μικρόσχημος", τὴν ὁποία ἐπισημαίνει καί ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης(14). Ἔτσι, αὐτός ἄλλοτε χρησιμοποιεῖται γιά νά δηλώσει τούς εἰσαγωγικούς ἢ ἀρχαρίους Μοναχοὺς, ἐνῶ ἄλλοτε τούς μέσους ἢ Μανδουῶτες(15). Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης προσπαθώντας νά κάνει διάκριση, ἐπιμένει στό νά ὀνομάζει τούς εἰσαγωγικούς, Ρασοφόρους, ἐνῶ τούς μέσους, Μικροσχήμους(16). Τελικά ὅμως, φαίνεται ὅτι οἱ μέσοι Μανδουῶτες καί οἱ εἰσαγωγικοὶ Μοναχοὶ ἀφομοιώθηκαν σέ μία τάξη Μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάσθηκαν Μικρόσχημοι(17). Ἐπομένως, προκύπτει ὅτι ἡ πρώτη χρῆση τοῦ ὄρου "Ρασοφόρος" ἔγινε μέ τὴν εὐκαιρία μιᾶς προσπάθειας τριχοτομήσεως τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος, ἡ ὁποία ἀκριβῶς λόγω τῆς δεδομένης ἀντιδράσεως τῶν Πατέρων στή διχοτόμηση του, δέν ἦταν εὐκόλο νά καθιερωθεῖ, γι' αὐτό καί δέν ἐπιβίωσε.

3. Ἡ ratio τῆς καθιερώσεως τοῦ μορφώματος τοῦ Ρασοφόρου Μοναχοῦ στόν Ὁρθόδοξο Μοναχισμό.

Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω, φυσιολογικῶς τίθεται τό ἐρώτημα πῶς τελικῶς δημιουργήθηκε ἡ τάξη τῶν Ρασοφόρων στόν Ὁρθόδοξο Μοναχισμό· ποιοὶ εἶναι οἱ γενεσιουργοὶ παράγοντες αὐτῆς καί ποιά ἡ ἐξέλιξή της

μέσα στην εκκλησιαστική ιστορία. Η παρούσα παράγραφος σκοπό έχει να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά και να εξετάσει τους λόγους για τους οποίους υφίσταται μέχρι σήμερα τό μορφωμα αυτό.

Ένας από τους κυριώτερους βυζαντινούς νομομαθείς και έρμηνευτές τόσο του κοσμικού όσο και του κανονικού δικαίου, ο Πατριάρχης Αντιοχείας Θεόδωρος ο Βαλσαμών(18), σε μία έπιστολή του προς τό μοναχό Θεοδόσιο(19), με την οποία απαντά σε σχετικό έρωτήμα του περί Ρασοφόρων, επιχειρεί μία διαλογική αντιπαράθεση των επιχειρημάτων όσων υποστηρίζουν ότι ή μοναχική ιδιότητα αποκτάται από και διά της Ρασοφορίας και όσων άρνούονται κάτι τέτοιο. Από την παράθεση των διαφόρων επιχειρημάτων μπορούμε να συναγάγουμε τους λόγους, οι όποιοι όδήγησαν στη δημιουργία του μορφώματος του Ρασοφόρου, άνιχνεύοντας τίς ιστορικές συγκυρίες και τίς πραγματικές άνάγκες του μοναχισμού της έποχής.

Βεβαίως, ο Βαλσαμών όπως κατωτέρω(20) θά δείξουμε, δέχεται ότι ο Ρασοφόρος έχει τή μοναχική ιδιότητα, δυσκολεύεται όμως, να υποστηρίξει τή θέση του αυτή. Στην έπιστολή του προς τον μοναχό Θεοδόσιο έπαναλαμβάνει τά ίδια επιχειρήματα τά όποια αναφέρει και στην έρμηνεία του Ε' κανόνος της Πρωτοδευτέρας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως(21), αναφέρει όμως, έκτενέστερα τή γνώμη όσων διαφωνούν με αυτόν, χρησιμοποιώντας και παραδείγματα από τήν κοινή πρακτική της έποχής του.

Τό πρώτο στό όποιο αναφέρεται ο Βαλσαμών είναι ή αντίρρηση πολλών Ρασοφόρων να τελεσθεί ή Μοναχική τους Κουρά πριν τή συμπλήρωση τριετίας από της εισόδου τους στην Μονή(22). Από τον τρόπο κατά τον όποιον περιγράφονται στό κείμενο οι προβαλλόμενες αντίρρησης, σαφώς προκύπτει ότι ή Ρασοφορία ήταν ένας εύσημος τρόπος για πολλούς Ήγουμένους, ώστε να υπερπηδήσουν τό εμπόδιο του Ε' κανόνα(23) της Πρωτοδευτέρας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως, με τον όποιο θεσπιζόταν κανονική άπαγόρευση άπονομής του Μικρού Σχήματος σε Δοκίμους πριν τή συμπλήρωση τριετίας έγκαταβιώσεως στη Μονή. Πολλοί Ήγούμενοι λοιπόν, ρασοφορούσαν τους Δοκίμους, θεωρώντας ότι ως προς αυτό δέν υπάρχει κανονικός περιορισμός(24) και έν συνεχεία τελούσαν τή Μοναχική Κουρά, όχι σε Δόκιμο, πράγμα τό όποιο άπαγορευόταν πριν τήν πάροδο τριετίας, αλλά σε Ρασοφόρο, για τον όποιο δέν υπήρχαν χρονικά περιοριστικά όρια(25). Τό δεύτερο στό όποιο αναφέρεται ο Βαλσαμών είναι τό είδος των ίματίων με τά όποια κατά τή γνώμη του Άββα Κασσιανού του Ρωμαίου πρέπει να παραμένει στη Μονή ο Δόκιμος(26). Για λόγους προσαρμογής του Δοκίμου στη μοναχική ζωή, αλλά και για λόγους όμοιομορφίας μέσα στη Μονή, συνηθιζόταν ή άποβολή των λαϊκών ένδυμάτων και ή ένδυση των Δοκίμων με ρούχα της Μονής, τά όποια μέν δέν ήταν μοναχικά, δέ διέφεραν όμως, τελείως. Έτσι, αυτή ή συνήθεια εξελίχθηκε στην Άκολουθία εις άρχάριον Ρασοφορούντα και επικράτησε οι παλαιότεροι τουλάχιστον Δόκιμοι να είναι ένδεδυμένοι σχεδόν μοναχικά ένδύματα. Κάτι τέτοιο βεβαίως, δέν συνεπιφέρει και πρόσκτηση της μοναχικής ιδιότητος, όπως θά άναπτυχθεί κατωτέρω.

Ὁ τρίτος λόγος δημιουργίας τοῦ μορφώματος τοῦ Ρασοφόρου εἶναι ἡ θεώρηση ὅτι πρέπει κανείς ὅσο προάγεται στήν πνευματική ζωή, τόσο νά τιμᾶται δι' ἀντιστοίχου "βαθμοῦ"**(27)**. Λόγω δέ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ προαγωγή ἀπό τό Μικρό στό Μεγάλο Ἀγγελικό Σχῆμα ἦταν δυνατό νά γίνει μόνον μία φορά, γιά λόγους καλλιέργειας τῆς φιλοτιμίας, ἀλλά καί διακρίσεως τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς καθεμιᾶς ἀπό τίς τρεῖς ἠθικές βαθμίδες πνευματικῆς τελειώσεως εἰσήχθη ὁ "βαθμός" τοῦ Ρασοφόρου, ὥστε διά τῆς διαδοχῆς τριῶν βαθμίδων μοναχικῆς τελειώσεως νά καλλιιεργεῖται ὁ πόθος τῆς ἀνελίξεως στήν πνευματική ζωή καί νά ἐπιδίδεται ὁ Μοναχός σέ πιό ἐπίπονη ἄσκηση. Βεβαίως, ὁ λόγος αὐτός μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ παιδαγωγικός, ἐξεταστέον ὅμως, τό πόσο συμφωνεῖ μέ τά μοναχικά θέσμια ὅπου ἡ ταπείνωση καί ὄχι ἡ φιλοδοξία κατέχει τόν πρωτεύοντα ρόλο.

Τέλος, δέν θά πρέπει νά παραγνωρισθοῦν οἱ ἱστορικές συγκυρίες τῆς ἐποχῆς κατά τήν ὁποία ἐμφανίζεται καί ἐξελισσεται τό μόρφωμα τοῦ Ρασοφόρου. Οἱ αἰῶνες ἀπό τό 12ο καί ἐπέκεινα χαρακτηρίζονται ἀπό διαρκῆ ἀναταραχή. Πόλεμοι, ἐμφύλιοι καί ἐθνικοί, ἀντιζηλιές μεγαλογαιοκτημόνων, οἱ σταυροφορίες, δυναστικές ἐριδες κ.λπ. ἀνάγκασαν πολλούς, χωρίς τή μοναχική κλήση καί κλίση, νά καταφύγουν σέ Μονές, προκειμένου νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό ἐπαχθεῖς ὑποχρεώσεις, εἴτε στρατιωτικές εἴτε οἰκονομικές, καί νά ἀναζητήσουν ἄσυλο ἀπό τούς ἐπαπειλούμενους κινδύνους. Μετά δέ τήν Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), οἱ κίνδυνοι ἀπό τήν τουρκική κυριαρχία καί τήν καθημερινή ἀβεβαιότητα, ἐνίσχυσαν αὐτό τό ρεῦμα τῆς φυγῆς πρὸς τίς Μονές, ὅπου ὑπῆρχε αὐξημένο τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας. Ἐκεῖ ὅμως, δέν μποροῦσαν νά περιφέρονται ὡς λαϊκοί, ἀλλά οὔτε καί πρὸς τά ἔξω ἠθέλαν νά δίνουν αὐτήν τήν εἰκόνα. Ἔτσι, ἡ Ρασοφορία ἦταν ἡ βολική λύση γιά ὅλους. Καί γιά τούς Μοναχοῦς, οἱ ὁποῖοι δι' αὐτῆς δέν ἀπένειμαν τή μοναχική ιδιότητα, προφυλάσσοντας τό σεβασμό στό Σχῆμα, ἀλλά καί γιά τούς ὑποχρεωτικῶς καταφεύγοντες στίς Μονές, οἱ ὁποῖοι καλύπτονταν πίσω ἀπό τό ράσο, χωρίς νά ἀναλαμβάνουν ἀκουσίως τίς ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις.

Στίς ἡμέρες μας, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπό τούς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλαν τή δημιουργία τοῦ μορφώματος τοῦ Ρασοφόρου, ἔχουν πιά ἐκλείψει, δέν μπορεῖ κανείς νά ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἔπαψε νά ἔχει πλέον πρακτική χρησιμότητα, ἐν ὅψει τοῦ γεγονότος ὅτι πολλές ἀπό τίς διαπρεπέστερες φυσιογνωμίες ἀγάμων Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας μας ἦταν Ρασοφόροι, ἀρνούμενοι νά λάβουν μοναχική Κουρά**(28)**. Τό μόρφωμα ἐπομένως, τοῦ Ρασοφόρου ἐξυπηρετεῖ στήν ἐποχή μας τήν ἐξάλειψη τοῦ φαινομένου νά γίνονται πρὶν τή χειροτονία, δεσμευτικές, βεβιασμένες Κουρές σέ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀφ' ἑνός μὲν δέν πρόκειται νά ἐγκαταβιώσουν ποτέ σέ Μονή, ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἀπαραίτητοι ὡς Κληρικοί στή διακονία τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμον. Βεβαίως, διερευνητέον τό σκόπιμον τοῦ νά τελεῖται ἡ Ἀκολουθία εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα σέ ὅσους προτίθενται νά ἐγκαταβιώσουν σέ Μονή. Ἐν ὅψει τοῦ Ε' κανόνα τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως**(29)**, προτιμητέον τό νά διανύει ὁ Δόκιμος Μοναχός τήν τριετία τῆς δοκιμασίας χωρίς Ρασοφορία, μέ λαϊκά ἐνδύματα, καί στή συνέχεια διά τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Σχήματος νά ἀποκτᾶ τή μοναχική ιδιότητα καί νά καθίσταται

κανονικός Μοναχός.

4. Ἡ γνώμη τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.

Στίς ἡμέρες μας τό ὄλο ζήτημα περί Ρασοφόρων συντηρεῖται λόγω μιᾶς γνώμης ἐπί τοῦ θέματος τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου(30), ὁ ὁποῖος στήν ἰδιωτική συλλογή κανόνων τήν ὁποία ἐξέδωκε καί εἶναι γνωστή εὐρέως ὑπό τό ὄνομα "Πηδάλιον", χωρίς νά δηλώνει ἀπεριφράστως ὅτι θεωρεῖ τό Ρασοφόρο ὡς Μοναχό, ἐμμέσως πλήν σαφῶς δέχεται ὅτι διά τῆς Ρασοφορίας ἐπέρχεται κώλυμα συνάψεως γάμου καί ἐκλαμβάνει τήν ὄλη τελετή ὡς "ὑπόσχεσιν νά γένη καλόγηρος", τήν ὁποῖαν ὑπόσχεσιν πρέπει "νά τήν τελειόνη (sic)"(31).

Τό πρῶτο τό ὁποῖο πρέπει εὐθύς ἀμέσως νά παρατηρηθεῖ εἶναι ὅτι στό κείμενο τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ κάποιον κανόνα· τό κείμενο ἀποτελεῖ ὑποσημείωση στήν ἐρμηνεία τοῦ ΜΓ' κανόνος τῆς Ἀγίας Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου(32). Ὅπως καί ἀνωτέρω παρατηρήσαμε, σχετικός κανόνας δέν ὑπάρχει. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ἀπλῶς διατυπώνει τή γνώμη του, προσπαθώντας νά τήν στηρίξει σέ ἠθικά ἐπιχειρήματα. Δέν μπαίνει καν στόν κόπο νά ἐπικαλεστεῖ τή σχετική ἐκκλησιαστική πρακτική τῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία μάλλον ἦταν διαφορετική ἀπό τήν ἀποψή του. Τά βασικά ἐπιχειρήματα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου εἶναι τά ἐξῆς: 1. Ἡ τριχοκουρία, ἡ ὁποία τελεῖται, 2. Ἡ περιβολή ράσου αὐτή καθ' αὐτή, 3. Ἡ συντελούμενη ἀλλαγή τοῦ ὀνόματος, 4. Ἡ ἀνάγνωση δύο εὐχῶν, καί 5. Ὁ παραλληλισμός τῆς ρασοφορίας μέ δοθεῖσα ὑπόσχεση περιβολῆς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, ἡ ὁποία κατά τούς Ἱερούς Κανόνες εἶναι δεσμευτική καί ὑποχρεώνει τόν ὑποσχεθέντα στήν ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεως.

Ἐπίσης, πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἀπό τήν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τοῦ Ὁσίου, εὐθύς ἀμέσως προκύπτει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ὁσιος Νικόδημος δέ θεωρεῖ τό Ρασοφόρο ὡς Μοναχό. Ἀπλῶς τόν θεωρεῖ δεσμευμένο νά ἀκολουθεῖ τή μοναχική ζωή περιμένοντας τή στιγμή κατά τήν ὁποία θά λάβει τό μοναχικό σχῆμα, μέ τό ὁποῖο ἀποκτᾶται καί ἡ μοναχική ιδιότητα. Ἐπομένως, ὁ Ὁσιος θεωρεῖ τό Ρασοφόρο ἀνώτερο τοῦ ἀπλοῦ Ἀοκίμου καί δέν τοῦ ἀναγνωρίζει δικαίωμα ἀναχωρήσεως ἀπό τή Μονή καί ἐπιστροφῆς του στόν κόσμο, δημιουργώντας ἔτσι, ἕνα πρωτόγνωρο γιά τό Κανονικό καί τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο μόρφωμα. Καταληκτικῶς, κατά τόν Ὁσιο Νικόδημο, ἡ ρασοφορία δημιουργεῖ κανονική δέσμευση στό Ρασοφόρο νά προχωρήσει στήν πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ιδιότητος διά τῆς τελέσεως τῆς Ἀκολουθίας τουλάχιστον τοῦ Μικροῦ Σχήματος.

5. Ἡ γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνος.

Γεγονός εἶναι ὅτι γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀπόψεώς του αὐτῆς ὁ Ὁσιος

Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης στηρίζεται σέ γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνος, γνωστοῦ καί δόκιμου ἐρμηνευτῆ κανόνων καί διαπρεποῦς νομομαθοῦς, ἡ ὁποία γνώμη(33) του ἀναπτύσσεται κατά τήν ἐρμηνεία τοῦ Ε' κανόνος(34) τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (861 μ.Χ.).

Κατ' ἀρχήν πρέπει νά παρατηρηθεῖ ὅτι ὁ Βαλσαμῶν εἶναι διστακτικός στή διατύπωση τῆς γνώμης του κι αὐτό προκύπτει ἀπό τήν παράθεσή της ως γνώμης ἄλλων ἀνωνύμων συγχρόνων του(35). Ἡ ἐπιφύλαξή του αὐτή ὀφείλεται στό γεγονός τῆς δημιουργίας μιᾶς πραγματικῆς καταστάσεως στήν Ἐκκλησία, αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως Ρασοφόρων, τή στιγμή κατά τήν ὁποία δέν ὑφίσταται σχετικός κανόνας, ὁ ὁποῖος νά διασαφηνίζει τό καθεστῶς τό ὁποῖο πρέπει νά τούς διέπει. Τό γεγονός ἐξάλλου, ὅτι ὁ Βαλσαμῶν παραθέτει τήν ἄποψή του στό συγκεκριμένο κανόνα περί χρόνου δοκιμασίας κι ὄχι κάπου ἄλλοῦ, συναρτᾶ τό ὅλο πρόβλημα μέ τίς βεβιασμένες Κουρές καί τήν ἐπιθυμία πολλῶν Ἑγουμένων νά βρεθεῖ πρῶτος τρόπος δεσμεύσεως τῶν προσερχομένων, χωρίς νά δημιουργεῖται τουλάχιστον λεκτική ἀντίθεση μέ τό γράμμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦν τριετῆ δοκιμασία τοῦ προσερχομένου νά μονάσει. Ἐνδεικτικό εἶναι καί τό γεγονός ὅτι οἱ δύο ἄλλοι ἐρμηνευτές τοῦ ἴδιου κανόνα, ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς(36) καί ὁ Ἀλέξιος Ἀριστηνός(37), δέν ἀναφέρουν τίποτε σχετικό μέ τό θέμα μας στίς ἐρμηνεῖες τους, περιοριζόμενοι στή γραμματική ἀνάπτυξη τοῦ νοήματος τοῦ κανόνος.

Προχωρώντας πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι τά ἐπιχειρήματα τοῦ Βαλσαμῶνος γιά τή συνεσκιασμένη διατύπωση τῆς ἀπόψεώς του ὅτι διά τῆς Ρασοφορίας δέν ἀποκτᾶται ἡ μοναχική ιδιότητα, ὑφίσταται ὅμως, ἠθική δέσμευση τοῦ Ρασοφόρου ἀφ' ἑνός μὲν νά διαβιοῖ σά Μοναχός, ἀφ' ἑτέρου δέ ὑποχρεωτικῶς σέ κατάλληλο καιρό νά καρεῖ καί νά λάβει Σχήμα, εἶναι τά ἑξῆς: 1. Ἡ περιβολή ράσου, 2. Ἡ ἀλλαγή τοῦ ὀνόματος, 3. Ἡ μοναχική "ἀναστροφή" ἐντός καί ἐκτός Μονῆς, ἡ ὁποία δημιουργεῖ στούς λοιπούς, ιδίως στούς λαϊκοῦς, τήν ἐντύπωση ὅτι ἔχουν νά κάνουν μέ κανονικό Μοναχό, καί 4. Τό ἀπρεπές τοῦ νά ἐμφανίζεται κάποιος πότε μέ μοναχικά ἐνδύματα, πότε μέ λαϊκά καί ὁ σχετικός σκανδαλισμός ὁ ὁποῖος ἐπέρχεται, ἐν ὅψει καί τῆς ἀνωτέρω δημιουργουμένης ἐντυπώσεως. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ προσπάθεια τοῦ Βαλσαμῶνος νά παραλληλίσει τήν ἐνδυση τοῦ ράσου ἀπό Ρασοφόρο καί τήν ἐν συνεχείᾳ ἀποβολή του, μέ τό ποινικό ἀδίκημα τοῦ ἐμπαιγμοῦ τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος(38), ιδίως ἀπό ἠθοποιούς ἐπί σκηνῆς. Ἡ προσπάθεια αὐτή γίνεται προκειμένου νά εὑρεθεῖ ἔστω ἕνα ἐλάχιστο νομικό ἔρεισμα γιά τήν ἀποτροπή τοῦ Ρασοφόρου νά ἀποβάλλει τό ράσο καί νά ἀποχωρήσει ἀπό τή Μονή ἐπιστρέφοντας στόν κόσμο. Ὅμως, ὁ ἴδιος ὁ Βαλσαμῶν καταλαβαίνοντας τήν ἀδυναμία στοιχειοθετήσεως ποινικοῦ ἀδίκου βάσει τῆς διατάξεως αὐτῆς, τήν ἀφήνει ἀσχολίαστη καί χωρίς περαιτέρω ἀνάπτυξη, διότι πράγματι δέν πληροῦται ἡ ὑποκειμενική ὑπόσταση τοῦ ἀδικήματος τῆς προσβολῆς τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος διά τῆς ἀποβολῆς τοῦ ράσου ἀπό τό Ρασοφόρο, ιδίως ἐν ὅψει τοῦ γεγονότος ὅτι δέν ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη πρόθεση, ἡ ὁποία ὑπάρχει φερ' εἰπεῖν στόν ἠθοποιό ὁ ὁποῖος περιβάλλεται τό ράσο, ὄχι γιά νά καταταγεῖ στή χορεία τῶν Κληρικῶν ἢ τῶν Μοναχῶν, ἀλλά γιά νά

ἀναπαραστήσει ἢ καί νά ἐμπαίξει, πρόθεση ἡ ὁποία ἐπιφέρει τό ποινικῶς κολάσιμο κατά τίς ἀνωτέρω παλαιές διατάξεις.

Ἐντύπωση ἐπίσης, προκαλεῖ ἡ προσπάθεια τοῦ Βαλσαμῶνος νά εἰσαγάγει διάκριση μεταξύ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ρασοφόρησαν "μετά τρισαγίου" καί ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ρασοφόρησαν "ἄνευ τρισαγίου". Ἔτσι, θεωρεῖ ὅτι οἱ δεῦτεροι μποροῦν ἀκωλύτως νά ἀποβάλουν τό ράσο καί νά ἀναχωρήσουν ἀπό τή Μονή, ἐνῶ οἱ πρῶτοι εἶναι πλέον δεσμευμένοι νά παραμείνουν ἐντός Μονῆς καί νά προχωρήσουν ἐν καιρῷ στήν ἀνάληψη τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος. Ἡ διάκριση αὕτη, πέραν τοῦ ὅτι λειτουργιολογικῶς προδίδει τή μή παγίωση τῆς Ἀκολουθίας εἰς ἀρχαίον Ρασοφοροῦντα τήν ἐποχή τοῦ Βαλσαμῶνος, δημιουργεῖ εὐλογες ἀπορίες γιά τό πρακτικό τῆς ὑποστάσεώς της, ἰδίως λόγῳ τῆς ἀνελλιποῦς χρήσεως τοῦ τρισαγίου στήν κάθε Ἀκολουθία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἔτσι, δέ νομίζουμε ὅτι πρέπει νά ληφθεῖ σοβαρῶς ὑπ' ὄψη.

Τέλος, ὀφείλουμε νά ἀναγνωρίσουμε τήν ἐντιμότητα τοῦ Βαλσαμῶνος, ὁ ὁποῖος στό ἀνωτέρω παρατεθέν κείμενο συμπεριλαμβάνει δύο ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἀπόψεώς του. Τό πρῶτο καί ἀσθενέστερο εἶναι ἡ παράθεση τοῦ ἐθίμου τῶν πενθούντων γυναικῶν νά "μελανειμονοῦν πρός καιρόν", δηλαδή κατά τή διάρκεια τοῦ "πενθίμου ἑνιαυτοῦ" νά φοροῦν μαῦρα, τά ὁποῖα λόγῳ τῆς κατάσκευῆς τῶν ἐνδυμάτων τῆς ἐποχῆς, προσομοιάζαν μέ ράσα μοναζουσῶν. Παραδέχεται λοιπόν, ὁ Βαλσαμῶν ὅτι μετά τήν πάροδο τῆς περιόδου τοῦ πένθους οἱ γυναῖκες ἀπέβαλλαν τά μαῦρα ροῦχα καί δέν ὑποχρεοῦνταν στή μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τους ἔνδυση μέ αὐτά λόγῳ τοῦ ὅτι μέ τή μελανοφορία τους εἶχαν δῆθεν δημιουργήσει ἐντύπωση ἀποκτήσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος.

Τό δεύτερο ἐπιχείρημα τό ὁποῖο ἡ ἐντιμότητα τοῦ Βαλσαμῶνος παραθέτει, εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ Ἱεροί Κανόνες προβλέπουν τριετῆ δοκιμασία, κατά τήν ὁποία ὁ ὑποψήφιος πρέπει νά φέρει λαϊκά ἐνδύματα· μετά δέ τήν πάροδο τῆς τριετίας προβλέπεται ἡ πρόσληψη τῆς μοναχικῆς ιδιότητος διά τῆς Κουρᾶς, δηλαδή διά τῆς ἀναλήψεως τουλάχιστον τοῦ Μικροῦ Σχήματος, χωρίς νά παρεμβάλεται κάποιο ἄλλο ἐνδιάμεσο στάδιο. Ἔτσι, παραδέχεται καί ὁ Βαλσαμῶν ὅτι ὄντως οἱ κανόνες ἀγνοοῦν τήν ιδιότητα τοῦ Ρασοφόρου καί συνεπῶς δέν προβλέπουν κάτι δεσμευτικό γι' αὐτόν.

Καταληκτικῶς καί ὁ Βαλσαμῶν δέν μπορεῖ νά στηρίξει νομικῶς ἢ κανονικῶς τήν ιδιότητα τοῦ Ρασοφόρου καί τίς ὑποχρεώσεις πού ἀπορρέουν ἀπό αὐτήν· ἀναγκάζεται δέ νά καταφύγει σέ ἠθικά ἐπιχειρήματα προκειμένου νά στηρίξει τή συνεσκιασμένως διατυπωμένη γνώμη του ὅτι ὁ Ρασοφόρος δέν εἶναι μὲν Μοναχός, ἔχει ὅμως, ὑποχρέωση παραμονῆς στή Μονή μέχρι τελέσεως τῆς Κουρᾶς καί, δι' αὐτῆς, ἀποκτήσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος.

6. Ἡ γνώμη τοῦ Π. Παναγιωτάκου.

Στά νεώτερα χρόνια, τήν άποψη ότι ο Ρασοφόρος έχει τήν μοναχική ιδιότητα, υποστήριξε άναφανδόν ο Π. Παναγιωτάκος(39). Η άπολυτότητα αυτή στή γνώμη του, όφείλεται καί στό γεγονός ότι επί σειρά έτών είχε χρηματίσει Πολιτικός Διοικητής του Άγίου Όρους καί είχε συναναστραφεί πολλές από τίς μεγάλες Άγιορείτικες μορφές τών μέσων του περασμένου (20ου) αιώνα. Η έκ του σύνεγγυς λοιπόν, παρακολούθηση του Άγιορείτικου Τυπικού καί ο έντυπωσιασμός, τόν όποιον εύλόγως αυτό προκαλεί, παρέσυραν τόν Π. Παναγιωτάκο στήν υιοθέτηση άπόψεων οι όποιες δέν στηρίζονται σέ νομοκανονικά δεδομένα, αλλά αποτελούν ίσως μακραιώνη, τοπική πρακτική στό συγκεκριμένο χώρο του Άγιωνύμου Όρους.

Έτσι, ένω άνωτέρω καταφάνηκε ότι τόσο ο Όσιος Νικόδημος ο Άγιορείτης, όσο καί ο Βαλσαμών, διστάζουν νά δηλώσουν άπεριφράστως ότι ο Ρασοφόρος είναι Μοναχός, άναγνωρίζοντάς του μόνον ύποχρέωση για παραμονή στή Μονή μέχρι τήν τέλεση τής μοναχικής Κουράς, ο Π. Παναγιωτάκος προχωρά άκόμη παραπέρα δηλώνοντας σαφώς καί κατηγορηματικώς ότι ο Ρασοφόρος έχει τή μοναχική ιδιότητα(40).

Τά έπιχειρήματα του Π. Παναγιωτάκου(41) για τήν πρόσκτηση τής μοναχικής ιδιότητος από τό Ρασοφόρο είναι τά εξής: 1. Η τριχοκουρία, 2. Η σιωπηρή συγκατάθεση του Ρασοφόρου κατά τήν τέλεση τής σχετικής Έκκλησιαστικής τελετής, μέ τήν όποία άποδέχεται σιωπηρώς τήν μοναχική ιδιότητα. Περαιτέρω ο Π. Παναγιωτάκος παραθέτει αύτούσιο τό κείμενο τής έρμηνείας(42) του Βαλσαμώνος στον Ε' κανόνα(43) τής Πρωτοδευτέρας Συνόδου τής Κωνσταντινουπόλεως, χωρίς άλλο σχολιασμό, θεωρώντας τήν παράθεση του σχετικού κειμένου άρκετό έπιχείρημα για έπίρρωση τής άνωτέρω θέσεώς του.

Καταληκτικώς, όφείλουμε νά τονίσουμε ότι ο Π. Παναγιωτάκος είναι ο μοναδικός, ο όποιος άπεριφράστως καί σαφώς δέχεται ότι ο Ρασοφόρος Μοναχός κέκτηται από καί διά τής Ρασοφορίας νομίμως καί κανονικώς τή μοναχική ιδιότητα καί άναλαμβάνει όλες τίς έξ αυτής άπορρέουσες ύποχρεώσεις καί δεσμεύσεις, δηλαδή τήν τήρηση τών τριών μοναχικών έπαγγελιών, παρθενίας, άκτημοσύνης καί ύπακοής, ένω κωλύεται στήν τέλεση γάμου, άσκηση έμπορίας κλπ. Κατά τήν άποψη αυτή έξυπακούεται ότι ο Ρασοφόρος πρέπει νά έγγραφεί στό μοναχολόγιο καί νά άπολαμβάνει πλήρως τών δικαιωμάτων μέλους τής μοναστικής άδελφότητος, στήν όποία άνήκει.

7. Αποτίμηση τών μέχρι τώρα έπιχειρημάτων.

Συγκεντρώνοντας τά έπιχειρήματα τών άνωτέρω μνημονευθέντων υπέρ τής θεωρήσεως του Ρασοφόρου ως κανονικού Μοναχού διαπιστώνουμε ότι είναι τά εξής: 1. Η τριχοκουρία, ή όποία τελείται κατά τήν Άκολουθία τής Ρασοφορίας, 2. Η περιβολή ράσου αυτή καθ' αυτή, 3. Η συντελούμενη άλλαγή του όνόματος, 4. Η σιωπηρή συγκατάθεση του Ρασοφόρου κατά τήν τέλεση τής σχετικής

Ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, μέ τήν ὁποία ἀποδέχεται σιωπηρῶς τήν μοναχική ιδιότητα. 5. Ἡ μοναχική "ἀναστροφή" ἐντός καί ἐκτός Μονῆς, ἡ ὁποία δημιουργεῖ στούς λοιπούς, ιδίως στούς λαϊκοίς, τήν ἐντύπωση ὅτι ἔχουν νά κάνουν μέ κανονικό Μοναχό, 6. Τό ἀπρεπές τοῦ νά ἐμφανίζεται κάποιος πότε μέ μοναχικά ἐνδύματα, πότε μέ λαϊκά καί ὁ σχετικός σκανδαλισμός ὁ ὁποῖος ἐπέρχεται, ἐν ὄψει καί τῆς ἀνωτέρω δημιουργουμένης ἐντύπωσης. 7. Ἡ ἀνάγνωση δύο εὐχῶν, καί 8. Ὁ παραλληλισμός τῆς ρασοφορίας μέ δοθεῖσα ὑπόσχεση περιβολῆς τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος, ἡ ὁποία κατά τούς Ἱερούς Κανόνες εἶναι δεσμευτική καί ὑποχρεώνει τόν ὑποσχεθέντα στήν ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσεως.

Ὡς πρός τήν τριχοκουρία, πρέπει κανεῖς νά παρατηρήσει ὅτι αὐτή δέν εἶναι ἴδιον τῆς μοναχικῆς Κουρᾶς. Φυσικά, εἶναι μία ἀπό τίς κανονικές προϋποθέσεις προσκλήσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος, ὄχι ὅμως, μόνη της, ἀλλά μέ τή συνδρομή καί ἄλλων κανονικῶν προϋποθέσεων. Ἡ τριχοκουρία ἀπαντᾶται ὡς κανονική προϋπόθεση πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, ἔχει δέ τόν ἴδιο συμβολισμό· τήν ἀπόρριψη δηλαδή, ἀπό τόν ὑποστάντα τήν τριχοκουρία τοῦ παλαιοῦ τρόπου ζωῆς καί τήν ἀποκοπή ἀπό τά πάθη, προκειμένου νά ἀρχίσει τήν ἐντονότερη πνευματική ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ἡ τριχοκουρία ἀπαντᾶται κατ' ἀρχήν στήν Ἀκολουθία τῆς Ἀπολούσεως, ἡ ὁποία παλαιότερα μέν τελοῦνταν μία ἐβδομάδα μετά τό βάπτισμα(44), σήμερα δέ ἔχει ἐνσωματωθεῖ στήν Ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος(45)· ἐπίσης, τριχοκουρία προβλέπεται κατά τή χειροθεσία "Ἀναγνώστου ἢ Ψάλτου"(46), χωρίς ἡ τέλεση της νά σημαίνει πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ιδιότητος. Ἐξάλλου, πρέπει νά τονισθεῖ καί τό γεγονός ὅτι ἐνῶ κατά τήν τέλεση τῆς μοναχικῆς Κουρᾶς στίς Ἀκολουθίες τοῦ Μικροῦ καί τοῦ Μεγάλου Σχήματος ἡ ἐκφώνηση κατά τήν τριχοκουρία εἶναι: "Ὁ Ἀδελφός ἡμῶν (ὁ δεῖνα), κείρεται τήν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἴπωμεν ὑπέρ αὐτοῦ τό, Κύριε ἐλέησον"(47), στήν Ἀκολουθία εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα ἡ σχετική ἐκφώνηση εἶναι μόνον: "Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.", χωρίς μνημόνευση ὀνόματος, ἡ ὁποία προσομοιάζει μέ τήν ἀντίστοιχη ἐκφώνηση τῆς Ἀκολουθίας εἰς χειροθεσίαν Ἀναγνώστου ἢ Ψάλτου(48). Ἐπομένως, λειτουργιολογικῶς δέν ὑπάρχει ταύτιση, ἄρα δέν μπορεῖ νά συναχθεῖ σχετικό συμπέρασμα προσκλήσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος διά τῆς τριχοκουρίας στήν Ἀκολουθία εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα. Ὡς πρός τήν περιβολή ράσου, παρατηρητέον ὅτι κατά τό Εὐχολόγιο ὁ Ρασοφόρος "ἐνδύεται χιτῶνα καί καλυμμαύχιον"(49). Κατά τήν κρατοῦσα σήμερα πρακτική(50), ὁ Ρασοφόρος ἐνδύεται ποδήρη χιτῶνα (ἰντερί) καί μοναχικό καλυμμαῦχι ἢ καλπάκι, ἐνῶ κατά τίς Ἀκολουθίες, καθῶς καί στίς ἐκτός Μονῆς ἀποστολές του, φέρει ἐπίσημο ράσο (ἐξώρασο). Βεβαίως, τά ἀνωτέρω δέν μποροῦν νά συγκριθοῦν μέ τήν ἐνδυση κατά τή μοναχική Κουρά, ὁπότε ὁ κανονικός Μοναχός ἐνδύεται πολύ περισσότερο(51). Μέ τήν ἐξαίρεση τοῦ μοναχικοῦ καλυμμαυχίου ἢ καλπακίου, ἡ ἀνωτέρω ἐνδυση προβλέπεται καί γιά τόν ἀπλό Ἀναγνώστη ἢ Ψάλτη(52). Τέλος, κατά παλαιό προνόμιο, οἱ Πατριαρχικοί Πρωτοψάλτες φέρουν τήν ἴδια ἀκριβῶς περιβολή, δηλαδή ἰντερί, ράσο καί καλπάκι, χωρίς νά

θεωρούνται Μοναχοί. Έπομένως, ή άμφίεση του Ρασοφόρου Μοναχού δέν πρέπει νά θεωρείται πρόκριμα προσκτήσεως τής μοναχικής ιδιότητας(53).

Ός προς τή συντελούμενη άλλαγή του όνόματος, πρέπει νά παρατηρηθεί ότι αυτή χωρίς νά είναι κανονική προϋπόθεση τής μοναχικής Κουράς, συνηθίζεται ως ένας επιπλέον συμβολισμός τής άπαρνήσεως του παλαιοϋ άνθρώπου και τής προσλήψεως του κατά Χριστόν νέου, διά τής μοναχικής Κουράς. Πάντως, δέν είναι ύποχρεωτική κατά τήν τέλεση τής Άκολουθίας του Μικροϋ ή του Μεγάλου Σχήματος. Άλλαγή όνόματος είναι δυνατή, χωρίς επίσης, νά είναι κανονική προϋπόθεση, και στις χειροτονίες, ένω πλήρως άποδεκτή είναι από τήν έκκλησία και ή δικαστική άλλαγή όνόματος, χωρίς τήν οίανδήποτε κανονική συνέπεια. Έπομένως, ούτε ή συντελούμενη άλλαγή όνόματος δέν συνεπάγεται πρόσκτηση τής μοναχικής ιδιότητας.

Ός προς τή σιωπηρή συγκατάθεση του Ρασοφόρου κατά τήν τέλεση τής σχετικής Έκκλησιαστικής τελετής, μέ τήν όποία άποδέχεται σιωπηρώς τή μοναχική ιδιότητα (έπιχείρημα Π. Παναγιωτάκου), πρέπει νά παρατηρήσουμε ότι ως μόρφωμα είναι τελείως αντίθετο μέ βασικές άρχές του Κανονικοϋ και Έκκλησιαστικοϋ Δικαίου, οι όποιες άπαιτούν σαφήνεια και πανηγυρικότητα στις σχετικές δηλώσεις βουλήσεως περί αναλήψεως ή μή τής μοναχικής ιδιότητας. Πρωτίστως όμως, έρχεται σέ εϋθεία αντίθεση μέ τή ρήση του Κυρίου: "έστω δέ ο λόγος ύμών ναί ναί, οϋ οϋ" (Ματθ. ε' 37)(54), ή όποία προϋποθέτει τή σαφή διατύπωση κάθε λόγου, πολλώ δέ μάλλον μιās τόσο σημαντικής δηλώσεως βουλήσεως, ή όποία συνεπιφέρει τήν άλλαγή του νομικοϋ status του προσώπου. Για τό λόγο αυτό, τόσο στήν Άκολουθία του Μικροϋ, όσο και του Μεγάλου Σχήματος προβλέπεται πανηγυρική όμολογία του προσερχομένου νά αναλάβει τό Μοναχικό Σχήμα, και μάλιστα πολλαπλή, μετά τήν άνάγνωση αναλυτικής κατηχήσεως περί τις μοναχικές ύποχρεώσεις, στήν όποία έπισημαίνεται τό δύσκολο τής μοναχικής πορείας, και ή όποία κατήχηση έν τινι μέτρω περιέχει τό άποτρεπτικό στοιχείο, ώστε ή τελική άπόφαση νά είναι άβίαστη και έκούσια και νά διατυπώνεται έλευθέρως και ρητώς από τον ίδιο τον κειρόμενο(55). Γεγονός πάντως είναι ότι ή σιωπηρή συγκατάθεση, ή όποία μέχρι τον Π. Παναγιωτάκο δέν ύφίστατο(56), είναι πολύ επικίνδυνο νά γίνει άποδεκτή ως μόρφωμα του Κανονικοϋ Δικαίου, έν όψει και τής άνθρώπινης αύθαιρεσίας, αλλά και των ψυχολογικών πιέσεων οι όποιες είναι δυνατό νά άσκηθούν, ιδίως σέ νεαρά άτομα. Πάντως, βάσει των άνωτέρω δέν μπορεί νά γίνει δεκτό ότι στήν Άκολουθία τής Ρασοφορίας, κατά τήν όποία ο ύφιστάμενος τή Ρασοφορία δέν καλείται νά όμολογήσει τίποτε, έπέρχεται διά σιωπηρής συγκαταθέσεως πρόσκτηση τής μοναχικής ιδιότητας.

Ός προς τή μοναχική "άναστροφή" έντός και έκτός Μονής, ή όποία δημιουργεί στους λοιπούς, ιδίως στους λαϊκούς, τήν έντύπωση ότι έχουν νά κάνουν μέ κανονικό Μοναχό, πέραν του ότι θά μπορούσε νά έπαναληφθεί ή άνωτέρω σειρά έπιχειρημάτων έναντίον τής σιωπηρής συγκαταθέσεως ως δήθεν συστατικής κανονικής προϋποθέσεως για τήν άπόκτηση τής μοναχικής ιδιότητας διά τής Ρασοφορίας, επιπλέον

πρέπει να παρατηρηθεί ότι η "γνώμη του κόσμου" δεν αποτελεί για την Εκκλησία πρόκριμα για την επέλευση κανονικών συνεπειών, πολλώ δε μάλλον για την αλλαγή του νομικού status του προσώπου. Η προσωπική ελευθερία(57), απόλυτα σεβαστή από τον ίδιο τό δημιουργό του ανθρωπίνου προσώπου, δεν είναι δυνατό να αναιρείται από τη βούληση ή λόγω των λανθασμένων έντυπώσεων άλλων ανθρώπων και δή των εκτός Μονής ή ακόμη και των εκτός Εκκλησίας(58). Γεγονός είναι ότι τό περί δημιουργίας έντυπώσεων έπιχείρημα, άγνωστο στά κείμενα πολλών Πατέρων ή άπαντώμενο ύπό τελείως διαφορετικές προϋποθέσεις ως άποφυγή σκανδαλισμού(59), αποτελεί πρωτόγνωρο στόν Όρθόδοξο κόσμο έπιχείρημα, τό όποίο έμφανίζεται κυρίως στους μετά τή Μεταρρύθμιση (1517) χρόνους, ιδίως μετά τήν έμφάνιση του κινήματος του εϋσεβισμού στή Δύση, και για τουτο κρινόμενο ως μή προσήκον στήν όρθόδοξη αντίληψη περί κανονικών παραπτωμάτων(60). Γεγονός είναι ότι ή επίκλησή του για τήν ύποστήριξη τής προσκτήσεως τής μοναχικής ιδιότητας διά τής Ρασοφορίας κρίνεται άν όχι καταχρηστική, τουλάχιστον έωλη. Σέ κάθε περίπτωση, ή μοναχική άναστροφή έπιβάλλεται θεωρητικά τουλάχιστον στόν όποιονδήποτε προσέρχεται για κατοίκηση σέ Ίερά Μονή, άσχέτως μοναχικής ιδιότητας, όπως συμβαίνει π.χ. μέ τούς δοκίμους ή τούς έργάτες μιās Μονής.

Ός πρός τό άπρεπές του να έμφανίζεται κάποιος πότε μέ μοναχικά ένδύματα, πότε μέ λαϊκά και τό σχετικό σκανδαλισμό ό όποιος έξ αύτου έπέρχεται, παρατηρητέον κατ' άρχήν ότι αύτό δεν είναι νομοκανονικό έπιχείρημα, αλλά ήθικό. Ός τέτοιο δέ, μάλλον χρησιμεύει σέ όσους ύποστηρίζουν τήν άποφυγή τής χειροθεσίας Ρασοφόρων, παρά σέ εκείνους πού τήν προτιμοϋν και δέχονται μάλιστα ότι έτσι άπονέμεται και ή μοναχική ιδιότητα. Πάντως από τή σχετική Άκολουθία δεν προκύπτει ή ύποχρέωση συνεχούς ένδύσεως και έμφανίσεως μέ ράσα, ένώ έθιμικά αύτή ύφίσταται στό μέτρο συνεχούς έγκαταβιώσεως σέ Μονή. Έξάλλου, όπως αναλυτικώτερα κατωτέρω θά αναπτυχθεί, λόγω τής τελέσεως τής Άκολουθίας εις άρχάριον Ρασοφοροϋντα και στους μαθητές τής Ριζαρείου Σχολής(61), είναι πρακτικά άδύνατο να έπιβληθεί ως ύποχρεωτική ή περιβολή του Ρασοφόρου σέ όλες τίς έκφάνσεις τής ζωής του, όπως άκριβώς συμβαίνει μέ τούς Κληρικούς και τούς Μοναχούς. Πάντως, είναι είθισμένη έκκλησιαστική πρακτική, οι ένδυόμενοι ράσο κατώτεροι Κληρικοί (Άναγνώστες, Ψάλτες, Νεωκόροι κλπ), να τό φέρουν μόνο κατά τίς Άκολουθίες και όχι στην καθημερινή ζωή τους, χωρίς αύτό να θεωρείται άπρέπεια ή να συντρέχει λόγος σκανδαλισμού των πιστών. Τέλος, όφείλουμε να έχουμε κατά νοϋ και τό παράδειγμα τό όποίο ό ίδιος ό Βαλσαμών αναφέρει(62), των "μελανειμονούντων γυναικών", οι όποιες κατά τήν διάρκεια του "πενθίμου ένιαυτου" ένδύονταν μέ μελανά χρώματα προσομοιάζοντας μέ Μοναχές, μετά δέ τήν πάροδο τής πένθιμης περιόδου ένδύονταν πάλι κοσμικά ρούχα, χωρίς τήν επέλευση κάποιας έννόμου ή κανονικής συνεπείας.

Ός πρός τήν άνάγνωση δύο εϋχών, πρέπει κατ' άρχή να παρατηρηθεί ότι ή σχετική Άκολουθία εις άρχάριον Ρασοφοροϋντα στό Εϋχολόγιο είναι νεώτερη και έπομένως, προσαρμόστηκε από τούς συντάκτες της, όχι στήν κανονική τάξη τής Εκκλησίας, αλλά στήν πρακτική, ή όποία

ἀκολουθοῦνταν ἀπό τούς ἴδιους. Καί πάλι ὅμως, οἱ ἐκφράσεις ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες θά μπορούσαν νά τεκμηριώσουν τήν ἄποψη ὅτι διά τῶν δύο αὐτῶν εὐχῶν ἀπονέμεται ἡ μοναχική ιδιότητα εἶναι ἐλάχιστες (63). Καί τοῦτο διότι ἄλλες μέν ἀπό τίς φράσεις τῶν δύο αὐτῶν εὐχῶν εἶναι γενικές, ἔχοντας ὡς μόνο σκοπό τήν ἔκφραση τῆς ἐπιθυμίας εὐοδώσεως τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος, ἄλλες δέ μπορούν νά ἐρμηνευθοῦν ποικιλοτρόπως καί ὄχι ὑποχρεωτικῶς ἀναφερόμενες στή μοναχική ιδιότητα. Ἔτσι, ἐκφράσεις ὅπως: "εἰς τόν ζυγόν σου **Δέσποτα, τόν σωτήριον, πρόσδεξαι τόν δοῦλόν σου**" καί "**πάσης αὐτόν ἐγκρατείας ἀνάδειξον ἀγωνιστήν**", μπορούν κάλλιστα νά χρησιμοποιοῦν σέ πολλές περιστάσεις κι ὄχι μόνο στήν πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ιδιότητος. Οἱ ἐκφράσεις δέ: "ὁ κατά τό πολύ ἔλεός σου ρυσάμενος τόν δοῦλόν σου (τόνδε) ἐκ τῆς ματαίας τοῦ κόσμου ζωῆς, καί καλέσας αὐτόν εἰς τό σεμνόν τοῦτο ἐπάγγελμα" καί "**ἀξίωσον οὖν αὐτόν ζῆσαι ἀξίως ἐν τῇ Ἀγγελικῇ ταύτῃ πολιτείᾳ**", οἱ ὁποῖες ὄντως προϋποθέτουν υἱοθέτηση τοῦ μοναχικοῦ τρόπου ζωῆς, δέν μπορούν νά θεωρηθοῦν ὡς λόγοι μέ τούς ὁποίους ἀπονέμεται ἡ μοναχική ιδιότης, διότι κάλλιστα μπορούν νά ἀναφέρονται καί σέ **Δόκιμο Μοναχό**, ὁ ὁποῖος "**ποιεῖ τήν ἀπαρχήν**" τῆς ἀσκήσεως. Τέλος, ἀπλή σύγκριση τῶν εὐχῶν αὐτῶν μέ τίς εὐχές τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Σχήματος ἀποδεικνύει τήν τεράστια μεταξύ τους διαφορά· ἰδίως, πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι στίς δεύτερες αὐτές εὐχές τονίζεται πῶς μέ τήν Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος ἀρχίζει κατ' οὐσίαν ἡ μοναχική ζωή, διότι δι' αὐτῆς ἀποκτᾶται ἡ μοναχική ιδιότης. Ἔτσι, ἀπαντῶνται ἐκφράσεις ὅπως: "**Βλέπε τίνι προσέρχη, τίνι συντάσση καί τίνι ἀποτάσση**", "**Κύριε, ὁ Θεός ἡμῶν, εἰσάγαγε τόν δοῦλόν σου (τόν δεῖνα) εἰς τήν πνευματικήν σου αὐλήν, καί συγκαταρίθμησον αὐτόν τῷ λογικῷ σου ποιμνίῳ**", οἱ ὁποῖες προϋποθέτουν ὅτι ὁ κειρόμενος Μοναχός πρίν τή συγκεκριμένη Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος δέν ἔφερε τή μοναχική ιδιότητα. Ἐπίσης, ἀπό τή διαδικασία τῶν ἐρωταποκρίσεων τῆς αὐτῆς Ἀκολουθίας συνάγουμε τίς φράσεις: "**Ποθεῖς ἀξιωθῆναι τοῦ Ἀγγελικοῦ Σχήματος καί κατάταγῆναι ἐν τῷ χορῷ τῶν Μοναζόντων;**", "**Εἰ οὖν βούλει Μοναχός γενέσθαι...**", "**χρή οὖν σε, ἀρξάμενον τῆς ὁδοῦ...**" κλπ παρόμοιες, οἱ ὁποῖες ὑποδηλώνουν ὅτι ὁ κειρόμενος ἀπό τῆς λήψεως τοῦ Μικροῦ Σχήματος ἀρχίζει νά εἶναι Μοναχός καί ὄχι νωρίτερα. Ἐπομένως, ἡ ἀνάγνωση τῶν δύο εὐχῶν κατά τήν Ἀκολουθία εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα δέν ἐπαρκεῖ γιά τήν ἀπονομή τῆς μοναχικῆς ιδιότητος.

Ὡς πρός τόν παραλληλισμό τῆς Ρασοφορίας μέ δοθεῖσα ὑπόσχεση περιβολῆς τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος, ἡ ὁποία κατά τούς Ἱερούς Κανόνες εἶναι δεσμευτική καί ὑποχρεώνει τόν ὑποσχεθέντα στήν ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεως, παρατηρητέον ὅτι ἀκόμη καί ἂν δεχθοῦμε τήν ἀνωτέρω συλλογιστική κατασκευή ὡς ἔχει, πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ ὑπόσχεση αὐτή εἶναι ὑπό τήν αἵρεση τῆς προηγούμενης, ὑποχρεωτικῆς τριετοῦς δοκιμασίας πρίν τή λήψη τῆς μοναχικῆς ιδιότητος καί ἐπομένως, ἐάν ἐπέλθει αὐτή, θά ἐπέλθει διά τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Σχήματος. Σέ περίπτωση δέ κατά τήν ὁποία ὁ ὑποσχεθείς κριθεῖ μή ἰκανός νά λάβει τή μοναχική ιδιότητα, ἀπαλλάσσεται ἀπό κάθε ἠθική δέσμευση ἀπορρέουσα ἀπό τήν ὑπόσχεσή του.

8. Audiatur et altera pars.

Τό ισχυρότερο επιχείρημα ὅσων δέ δέχονται ὅτι ὁ Ρασοφόρος Μοναχός ἔχει τήν μοναχική ιδιότητα εἶναι ὅτι διά τῆς Ἀκολουθίας εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα δέν πληροῦνται οὔτε οἱ κανονικές, οὔτε οἱ νόμιμες προϋποθέσεις προσκλήσεως τῆς. Κατά τά σύγχρονα συστηματικά ἐγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ ἢ Κανονικοῦ Δικαίου(64), οἱ προϋποθέσεις ἀποκλήσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος εἶναι οἱ ἐξῆς: 1. Ὁ ὑποψήφιος πρέπει νά εἶναι ἄγαμος, ἢ ἐν χηρεία ἢ νομίμως διαζευγμένος ἢ νά προσκομίζει ρητή δήλωση συγκαταθέσεως τῆς συζύγου του, ἐνῶ τά παιδιά του θά πρέπει νά εἶναι ὅλα ἄνω τῶν 18 ἐτῶν. 2. Ὡς Δόκιμος προσλαμβάνεται ὁποῖος ἔχει συμπληρώσει τό 16ο ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐνῶ Κουρά μπορεῖ νά γίνει μόνο σέ ἐνήλικες (ἄνω τῶν 18 ἐτῶν). 3. Ἡ ἐπιλογή τοῦ μοναχικοῦ βίου πρέπει νά εἶναι ἐκούσια "ἄνευ ἀνάγκης ἢ βίας", φόβου ἢ πλάνης. Αὐτό διασφαλίζεται μέ τήν πανηγυρική, ρητή καί κατηγορηματική δήλωση βουλήσεως τοῦ προσερχομένου κατά τήν Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος. 4. Ὁ ὑποψήφιος πρέπει νά εἶναι διανοητικῶς ὑγιής, ὥστε νά ἔχει ἐπίγνωση τῶν πραττομένων. 5. Ἡ τριετής δοκιμασία ὑπό τούς ὄρους τοῦ Ε' κανόνα τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (861) (65). 6. Ἡ ὑπαρξη κενῆς θέσεως στή Μονή ἐγκαταβιώσεως. 7. Ἡ μοναχική ὁμολογία πρό τῆς Κουράς, ἐπίσης πανηγυρική, ρητή καί κατηγορηματική, διά τῆς ὁποίας ὁ ὑποψήφιος ὑπόσχεται παρθενία, ἀκτημοσύνη καί ὑπακοή διά βίου. 8. Ἡ μοναχική Κουρά κατά τά θέσμια τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας(66). 9. Ἡ τέλεση τῆς Κουράς σέ νομίμως καί κανονικῶς συνεστημένη Μονή(67). 10. Ἡ τέλεση τῆς Κουράς ἀπό κανονικό Ἐπίσκοπο ἢ Πρεσβύτερο. 11. Ἡ ἐγγραφή σέ Μοναχολόγιο νομίμως καί κανονικῶς συνεστημένης Μονῆς. Ἡ σωρρευτική συνδρομή καί τῶν ἕνδεκα ἀνωτέρω προϋποθέσεων διασφαλίζει τό κῦρος μιᾶς Κουράς ὡς νόμιμης καί κανονικῆς, ἱκανῆς νά προσδώσει τή μοναχική ιδιότητα στόν ὑποστάντα τήν Κουρά. Εἶναι παραπάνω ἀπό πρόδηλο ὅτι ὁ Ρασοφόρος δέν πληροῖ ὅλες αὐτές τίς προϋποθέσεις, ἰδίως τίς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 3, 5, 7, 8 καί 11, καί ἐπομένως διά τῆς Ἀκολουθίας εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα δέν ἀπονέμεται ἡ μοναχική ιδιότης.

Τέλος, πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι τά ἀνωτέρω μνημονευόμενα συστηματικά ἐγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ ἢ Κανονικοῦ Δικαίου δέ μνημονεύουν κἀν τή λέξη "Ρασοφόρος", γεγονός τό ὁποῖο ὀφείλεται στήν ἀνυπαρξία σχετικοῦ κανόνα, ὁ ὁποῖος νά ρυθμίζει τά τοῦ Ρασοφόρου, ἀλλά καί τό ὁποῖο ἀποτελεῖ πρόκριμα γιά μή θεώρηση τοῦ Ρασοφόρου ὡς κανονικοῦ Μοναχοῦ. Ἔτσι, ἔχει ἐφαρμογή ἡ ἀρχή τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου: "οὐ χρή τά μή παρά τινος ἀγίας συνόδου κυρωθέντα καί στηριχθέντα, ὡς κανονικά κρατεῖν διατάγματα, μηδ' ἔπεσθαι τούτοις, καί μᾶλλον ἐνθα κανόνισιν ἐναντιοῦνται" (68).

9. Ἡ κρατοῦσα ἐκκλησιαστική πρακτική.

Ένα επιπλέον επιχείρημα είναι ότι, με εξαίρεση τό Άγιο Όρος όπου άνωτέρω αναπτύχθηκε τί έθιμικώς ως έκκλησιαστική πρακτική επικρατεί, στόν υπόλοιπο Όρθόδοξο κόσμο και μάλιστα στό χῶρο τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, φαίνεται νά υπάρχει(69) άγνοια περί τό μόρφωμα του Ρασοφόρου Μοναχού. Ή, άν δεν υπάρχει άγνοια, υπάρχει συνείδηση ότι αυτός δεν έχει τή μοναχική ιδιότητα και συνεπώς δεν είναι κανονικός Μοναχός, έντασσόμενος στην τάξη τῶν Δοκίμων(70). Έτσι, εάν κανείς ανατρέξει σε συλλογές κανόνων και νόμων, οι όποιες κυκλοφορούσαν στόν Όρθόδοξο χῶρο κατά την διάρκεια τής Τουρκοκρατίας, και μάλιστα πριν την εμφάνιση του Πηδαλίου του Όσίου Νικοδήμου του Άγιορείτου(71), και χρησίμευαν στους κατά τόπους Έπισκόπους στην άπονομή του Δικαίου, θά παρατηρήσει άνυπαρξία του σχετικού λήμματος. Κλασικό παράδειγμα ως προς αυτό ή Βακτηρία Αρχιερέων(72) του Αρχιμανδρίτη Ιακώβου, Έπιτρόπου Ιωαννίνων. Αν ανατρέξει κανείς στους τρεις τόμους τής πρόσφατης κριτικής έκδόσεως δεν πρόκειται νά συναντήσει τή λέξη "Ρασοφόρος", παρά την συστηματική άναφορά και ένασχόληση με τους κανόνες οι όποιοι διέπουν τά μοναχικά θέσμια, και τουτο είναι σημαντικό, διότι ή Βακτηρία Αρχιερέων ήταν πριν την εμφάνιση του Πηδαλίου ή κυριώτερη και πιο εύρέως διαδεδομένη νομοκανονική συλλογή, ή όποία έπηρέασε, όχι τόσο τους Έπισκόπους κατά την άπονομή τής δικαιοσύνης από τά επισκοπικά δικαστήρια, όσο τους Πνευματικούς στό έργο τής Έξομολογήσεως, καθώς και τους Ήγουμένους στό έργο τής τομής πνευματικῶν θεμάτων και τής διοικήσεως τής Μονής για περισσότερα από 150 χρόνια. Αυτό βεβαίως, δέ συνεπάγεται την άνυπαρξία Ρασοφόρων στόν έλλαδικό χῶρο, άλλ' όπωςδήποτε τή μή συγκατάταξή τους στη χορεία τῶν Μοναχῶν. Οι σχετικές θεωρήσεις εισήχθησαν αργότερα, μετά την εκδίωξη τῶν Κολλυβάδων από τό Άγιον Όρος, όποτε πολλές συνήθειες μεταφέρθηκαν μαζί τους εκτός Άγίου Όρους, χωρίς όμως, νά συμμεταφερθούν και τά διοικητικά θέσμια έποπτείας τής μοναχικής ζωής, μέ αποτέλεσμα νά σημειωθούν έκτροπές και νά φθάσει ο Ρασοφόρος νά θεωρείται συνώνυμο του πλάνητος Μοναχού, ο όποιος διαβιοϊ έν τῷ κόσμῳ άτάκτως και παρά τους μοναχικούς κανόνες και τίς αρχές τής μοναχικής ζωής.

Έξάλλου, λόγω τῶν πολλῶν προβλημάτων, τά όποια Ρασοφόροι δημιουργούσαν και τά όποια είχαν άσχημες γενικώς επιπτώσεις στό επίπεδο και την εικόνα του Όρθοδόξου Μοναχισμού στην Ελλάδα, ήδη από τίς άπαρχές τής συγκροτήσεως της ή Έλλαδική Έκκλησία άσχολήθηκε μέ τό θέμα. Αφορμή έδωσε ή "Έκθεσις περί τῶν εκκλησιαστικῶν πραγμάτων"(73) τής 7/1961833 τῶν Σπυρίδωνος Τρικούπη, Πανούτσου Νοταρά, Άρδαμερίου Ιγνατίου, Ελαίας Παϊσίου, Αρχιμ. Θεοκλήτου Φαρμακίδου, Κωνσταντίνου Σχινά και Σκαρλάτου Βυζαντίου προς την Αντιβασιλεία, ή όποία έπιτρόπευε τον άνήλικο τότε Όθωνα. Έκεϊ περιγράφεται ή εκμετάλλευση εκ μέρους πολλῶν Ρασοφόρων τής ενδιάμεσης αυτής ιδιότητός τους μέ συνέπεια νά περιέρχονται τίς πόλεις και βασιζόμενοι στην άγνοια του κόσμου νά προσπορίζονται ίδια όφέλη, ανεξέλεγκτοι από όποιαδήποτε εκκλησιαστική αρχή, μοναστηριακή ή επισκοπική. Συνεπεία τῶν άνωτέρω εκδόθηκε(74) από την Ίερά Σύνοδο τής Έκκλησίας τής Ελλάδος ή υπ' αριθ. 461/2398/3981/16121927 Έγκύκλιος(75), ή όποία

διαλαμβάνει τά ἐξῆς: "Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος πληροφορεῖται, διότι (sic) ἀπό τινος χρόνου ρασοφοροῦντες Μοναχοί καί Μοναχαί περιφέρονται ἀνά τάς πόλεις ἢ διαβιοῦσιν ἐν μή ἀνεγνωρισμέναις Μοναῖς, ἄνευ κανονικῆς ἀδείας. Ἐπιθυμοῦσα δ' ἵνα τό ἄτοπον τοῦτο ἐκλείψῃ ἐντελλόμεθα Ὑμῖν, ἵνα ὡς κανονικούς Μοναχοὺς ἀναγνωρίζητε μόνον τοὺς κανονικῶς ἐγγραφέντας ἐν ἀνεγνωρισμένη Μονῇ καί ὑποστάντας τὴν ἀπαιτούμενην δοκιμασίαν, καρέντας δ' εἶτα, μετὰ τὴν πρότασιν τοῦ οἰκείου Ἡγουμενοσυμβουλίου καί ἐγκρίσει τοῦ ἀρμοδίου Ἱεράρχου, κατὰ τάς νομίμους διατυπώσεις. Ἐφιστῶσα δέ τὴν προσοχὴν Ὑμῶν ἐπὶ τῆς παρούσης, ἀπεκδέχεται τὴν ἀκριβῆ τήρησιν, πρὸς περιστολὴν ἀταξίας, λαμβανούσης ὁσημέραι διαστάσεις, ἐπὶ προφανεστάτῃ βλάβῃ τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας". Ἐν συνεχείᾳ δέ τῆς Ἐγκυκλίου αὐτῆς, ἐκδόθηκε νεώτερη(76), ἡ ὁποία κατὰ τό ἐνδιαφέρον μέρος αὐτῆς ἔχει ὡς ἐξῆς: "Ἐν τισὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπικρατείας παρά τάς ἐν προκειμένῳ Κανονικὰς Διατάξεις(77), ἐπικρατεῖ ἐφάμαρτος συνήθεια, ὅπως καί εἰς τό Μοναχολόγιον αὐτῶν καταγράφονται πρόσωπα οὐδέποτε χειροθετηθέντα εἰς Μοναχοὺς, ἀλλὰ μόνον τῆς εὐχῆς τῆς ρασοφορίας δεχθέντα· τό ἄτοπον τοῦτο διαβλέπουσα ἡ Ἱερά Σύνοδος καί ἐπιθυμοῦσα τὴν ἄρσιν τούτου, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέουσιν ἀποτελέσματα ἡκιστα συντελεστικά τοῦ σεβασμοῦ καί ἐκτιμῆσεως πρὸς τά θέσμια τῆς Μοναστικῆς πολιτείας καί τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς εὐπρεπείας καί τάξεως, ἔγνω, ἵνα προτρέψῃται Ὑμᾶς, ὅπως ἐκδώσητε τάς δεούσας διαταγὰς τοῖς ὑφ' Ὑμῶν Ἡγουμενοσυμβουλίοις, τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἵνα μελλοντικῶς, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καταγράφωσιν εἰς τάς Μοναχολογίας (sic) αὐτῶν πρόσωπα μὴ χειροθετηθέντα εἰς Μοναχοὺς διὰ τοῦ Μικροῦ ἀγγελικοῦ σχήματος· ἐάν δέ τυχόν ὑπάρχωσιν τοιαῦτα μόνον μέ εὐχή τῆς ρασοφορίας, καί μὴ καταταγέντα ἐν τῷ μεταξύ εἰς τάς τάξεις τοῦ Κλήρου, δέον νὰ χειροθετηθῶσι διὰ τοῦ Μικροῦ σχήματος εἰς Μοναχοὺς". Παρά τίς ἀνωτέρω Συνοδικές Ἐγκυκλίους καί τίς ἀποτρεπτικές τους παραινέσεις, ἀρκετοὶ Ἀρχιερεῖς, ἰδίως ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, εἴτε λόγῳ ἀγνοίας, εἴτε ἐξαιτίας τῆς συγχύσεως περὶ τὴν ιδιότητα τοῦ Ρασοφόρου, ὄχι μόνον χειροθετοῦν Ρασοφόρους, ἀλλὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι μετὰ τό στάδιο τῆς δοκιμῆς τό πρῶτο εἰσαγωγικὸν στάδιο στήν κυρίως μοναχικὴ ζωὴ. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως, στήν Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος γενικῶς οἱ Ρασοφόροι, ἐν ὧσιν καί τῶν ἀνωτέρω Ἐγκυκλίων, δέ θεωροῦνται Μοναχοί.

Τέλος, ἂν κανεὶς ἀνατρέξει στήν Ἱεροσπουδία καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία(78), πέραν τῶν λοιπῶν πληροφοριῶν περὶ Ρασοφορίας, θά δεῖ ὅτι κατὰ τὴν κρατοῦσα ἐκκλησιαστικὴ τάξη ἢ Ἀκολουθία εἰς Ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα τελεῖται καί στοὺς μαθητὲς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν Ριζάριο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Εἶναι δέ αὐτονόητο ὅτι οἱ μαθητὲς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν δέν ἀποκτοῦν διὰ τῆς Ἀκολουθίας αὐτῆς τὴ μοναχικὴ ιδιότητα καί συνεπῶς μποροῦν ἐλευθέρως στή συνέχεια νὰ συνάψουν γάμο.

10. Συμπεράσματα.

Έν ὄψει τῆς ἀνωτέρω ἀναπτύξεως μπορούμε νά καταλήξουμε στά ἐξῆς συμπεράσματα: 1. Ὁ Ρασοφόρος δέν ἔχει τή μοναχική ιδιότητα, ἐνῶ μπορεί νά θεωρηθεῖ Δόκιμος Μοναχός, ἐφ' ὅσον ἐγκαταβιώνει σέ νομίμως καί κανονικῶς συνεστημένη Μονή. Ἐπιπλέον, δέν ἔχει τήν παραμικρή νομική ἢ κανονική ὑποχρέωση νά ἀναλάβει τή μοναχική ιδιότητα διά τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Σχήματος.

2. Διά τῆς Ἀκολουθίας εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα δέν ἐπέρχεται ἀλλαγὴ τοῦ νομικοῦ status τοῦ προσώπου.

3. Ὁ Ρασοφόρος δέν καθομολογεῖ τίς τρεῖς μοναχικές ἐπαγγελίες, τῆς παρθενίας, τῆς ἀκτημοσύνης καί τῆς ὑπακοῆς, παρά τό γεγονός ὅτι στό μέτρο πού ἐγκαταβιώνει σέ Μονή ἢ εἶναι Κληρικός, ὑποχρεοῦται σέ πλήρη συμμόρφωση πρός αὐτές καί τά μοναχικά θέσμια. Αὐτό ἐξάλλου, ἐπιβάλλεται καί ἀπό τίς ἀνωτέρω παρατιθέμενες Συνοδικές Ἐγκυκλίους, οἱ ὁποῖες εἶναι δεσμευτικές, τουλάχιστον στό κλίμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τῶν Νέων Χωρῶν.

4. Ὁ Ρασοφόρος μπορεί ἐλευθέρως [\(79\)](#) νά ἀναχωρήσει ἀπό τή Μονή στήν ὁποῖαν ὑπό δοκιμὴ ἐγκαταβιώνει, χωρὶς τήν ἐπέλευση οὐδεμιᾶς κανονικῆς συνέπειας. Ἐξυπακούεται ὅτι ἐάν ἀναχωρεῖ γιά ἄλλη Μονή, ἔχει δικαίωμα νά διατηρήσει τήν ἀμφίεση τοῦ Ρασοφόρου· ἐάν ὅμως, ἀναχωρεῖ γιά νά ἐπιστρέψει στόν κόσμον, ὀφείλει νά τήν ἀποβάλει, μέ ἐξαίρεση ὅσους πρόκειται νά λάβουν χειροτονία.

5. Ὁ Ρασοφόρος, μετὰ τήν ἀποχώρησή του ἀπό τή Μονή ἀκωλύτως συνάπτει γάμον.

6. Ἐνόσω ὁ Ρασοφόρος ἐγκαταβιώνει ὡς τέτοιος σέ Μονή, δέ λογίζεται μέλος τῆς μοναστικῆς Ἀδελφότητος, οὔτε ἀποκτᾶ τά δικαιώματα μέλους. Ἰδίως, δέ λαμβάνει μέρος στή διοίκηση τῆς Μονῆς, οὔτε ψηφίζει γιά τήν ἀνάδειξη τῶν διοικητικῶν τῆς ὀργάνων (Ἡγουμένου, Ἡγουμενοσυμβουλίου), ἐνῶ ἐξυπακούεται ὅτι δέν μπορεί νά ψηφισθεῖ γιά τήν ἀνάληψη διοικητικῆς θέσεως στή Μονή.

7. Δέ λαμβάνει χώρα ἡ μοναχική ἀποταγή καί ἐπομένως, ὁ Ρασοφόρος, ἐφ' ὅσον δέν ἐπέρχονται οἱ ἀπό ἀπόψεως Κληρονομικοῦ Δικαίου συνέπειες, διατηρεῖ τήν περιουσία του, θεωρούμενος ἀπό τό κοινὸ Δίκαιο ὡς λαϊκός. Ἐπίσης, μπορεί ἐγκύρως νά παραστεῖ ὡς παράνυμφος σέ γάμον, ὡς ἀνάδοχος σέ βάπτισμα, ὡς ἐπίτροπος, κηδεμόνας ἢ ἐγγυητής ἄλλων.

8. Ὁ Ρασοφόρος, τηρουμένων τῶν νομίμων καί κανονικῶν προϋποθέσεων, μπορεί νά χειροτονηθεῖ Κληρικός καί νά ἀναλάβει πλήρη ἐφημεριακά καθήκοντα, ἀκόμη καί ὡς τακτικός Ἐφημέριος, μιᾶς πού ὡς μὴ Μοναχός δέν ὑπόκειται στοὺς σχετικούς περιορισμούς, στοὺς ὁποίους ὑπόκεινται οἱ Ἱερομόναχοι βάσει τοῦ Κανονισμοῦ 2/1969 (Φ.Ε.Κ. Α' 193/ 1970) τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος "περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καί Ἐφημερίων" [\(80\)](#). Ἔτσι, ἀναβιώνει τό ἀρχαῖο μόρφωμα τοῦ ἀγάμου (μὴ Μοναχοῦ) ἐν τῷ κόσμῳ Κληρικοῦ, τό ὁποῖο ἐνῶ στή Ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία, λόγω τῆς

ὕποχρεωτικῆς ἀγαμίας τοῦ Κλήρου, διατηρεῖται, στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει σχεδόν ἐκλείψει.

11. Χαριστήριος ἐπίλογος.

Τό παρόν ἄρθρο εὐσεβάστως καί υἱικῶς ἀφιεροῦται εἰς τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλο ἐπί τῇ συμπληρώσει ἐπταετοῦς πολυκάρπου καί καλλικάρπου θεοφιλοῦς ποιμαντορίας εἰς τόν Ἀποστολικό Θρόνο τῶν Ἀθηνῶν μέ τήν εὐχή Κύριος ὁ Θεός νά τόν διαφυλάττει σῶον, ἔντιμον, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καί ὀρθοτομοῦντα τόν λόγον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀληθείας.

Σημειώσεις

* Ὑπό τόν ἴδιο τίτλο ὑπάρχει μία μελέτη τοῦ ἀειμνήστου Πρωτοπρεσβυτέρου π. Εὐαγγέλου Μαντζουνέα, Γραμματέως τῆς Μονίμου Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Νομοκανονικῶν Ζητημάτων, ἡ ὁποία συντάχθηκε ὡς γνωμοδότηση ἐπί σχετικοῦ ἀναφύεντος προβλήματος. Λόγω ὅμως, τοῦ ἐπείγοντος τῆς συγγραφῆς, τό σχετικό πόνημα τοῦ π. Εὐ. Μαντζουνέα κρίνεται ἀπό πολλές ἀπόψεις ἀτελές. Ὁ συγγραφέας του παραθέτει μία σύντομη ἱστορική ἀναδρομή τῆς ἐξελίξεως τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ στήν Ἐκκλησία, μέ ἰδιαίτερη ἀναφορά στίς διακρίσεις τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος, ἐνῶ ἀρκεῖται στή μνεῖα δύο Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων οἱ ὁποῖες παρατίθενται κατωτέρω γιά τήν τομή τοῦ ζητήματος, χωρίς νά προβαίνει σέ ἐνδελεχέστερη ἐξέταση τοῦ θέματος βάσει νομοκανονικῶν καί ἱστορικῶν δεδομένων. Ἐπίσης, δέν ἐξετάζει τήν ἐκκλησιαστική πρακτική στήν ἀντιμετώπιση τῶν Ρασοφόρων κατά τήν Ὑστεροβυζαντινή περίοδο καί κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ὅποτε καί οὐσιαστικά ἀναπτύχθηκε τό μὀρφωμα τοῦ Ρασοφόρου.

Σημειωτέον ἐπίσης, ὅτι ἡ χρήση τοῦ οὐσιαστικοῦ "μοναχός" μετά τό ἐπίθετο "ρασοφόρος", δέ σημαίνει ὅτι ὁ Ρασοφόρος ἔχει τή μοναχική ἰδιότητα· χρησιμοποιεῖται κατά τόν ἴδιο τρόπο κατά τόν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται στήν ἔκφραση "Δόκιμος Μοναχός", ὅποτε σημαίνει τόν ὑποψήφιο μοναχό, τό λαϊκό ὑπό μοναχική δοκιμή.

1. - Ἦδη γιά παράδειγμα, στό Ἀγιώνυμο Ὅρος θεωρεῖται δεδομένη ἡ πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ἰδιότητος καί ἡ ἐπέλευση τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρουσῶν κανονικῶν ὑποχρεώσεων ἅμα τῇ τελέσει τῆς Ἀκολουθίας εἰς ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα (Γιά τήν Ἀκολουθία αὐτή, βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, Ἐκδ. Ἀστέρος, Ἀθῆναι 1970, σ. 188 καί 189). Ἀντιθέτως, στό κλίμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κάτι τέτοιο δέ γίνεται γενικῶς δεκτό, μέ συνέπεια οἱ Ρασοφόροι Μοναχοί νά μήν ἐγγράφονται στά Μοναχολόγια τῶν Ἱερῶν Μονῶν, γεγονός πού ἀποδεικνύει ὅτι δέν θεωροῦνται Μοναχοί, ἀλλά ἀπλῶς Δόκιμοι.

2. - Για μία ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη των διακρίσεων του Μοναχικού Σχήματος, βλ. τό Κεφ. Θ', "Αί Μοναχικά τάξεις καί αί βαθμίδες τῆς τελειώσεως κατά τόν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης", στό Πρωτοπρεσβυτέρου Θεοδώρου Ζήση, Μοναχισμός, Μορφές καί Θέματα, έκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 161177 (ἐφ' ἐξῆς: Ζήση, Μοναχισμός). Ἐπίσης, παράθεση τῶν σχετικῶν πηγῶν, βλ. στό Γεωργίου Πουλῆ, Ἡ ἄσκηση βίας στήν ἄμυνα καί στόν πόλεμο κατά τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, έκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 152 σημ. 312, καθώς καί στό Γεωργίου Πουλῆ, "Νομοκανονικά προβλήματα τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Συμεῶν Θεσσαλονίκης" στόν τόμο ΚΕ' Δημήτρια Δ' Ἐπιστημονικό Συμπόσιο "Χριστιανική Θεσσαλονίκη ἀπό τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν μέχρι καί τῆς Ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπό τῶν Ὀθωμανῶν (1430) (11ος-15ος μ.Χ. αἰῶνες)", Κέντρου Ἱστορίας Θεσσαλονίκης τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, Ἀυτοτελεῖς ἐκδόσεις ἀριθ. 10, σ. 146152 μέ τίς ὑποσημ. 630, ὅπου περαιτέρω παραπομπές καί βιβλιογραφία περί τῶν διακρίσεων τοῦ Μοναχικού Σχήματος. Ἀπαραίτητη ἐπίσης, κρίνεται ἡ μνεῖα δύο εἰδικῶν μονογραφιῶν ἀσχολουμένων μέ τίς ἀπαρχές τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ καί τίς προσπάθειες κανονικῆς ὀργανώσεώς του. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ παλαιά μέν, ἀλλά ἀκόμη ἀναντικατάστατη ἐπί ὑψηγεία διατριβή τοῦ Δημ. Ἀ. Πετρακάκου, Οἱ Μοναχικοί Θεσμοί ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τ. I, A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nachf. (Georg Böhme), Λειψία, 1907, ὅπου μελετᾶται ἡ πρώτη ὀργάνωση τοῦ Μοναχισμοῦ μέχρι τόν τέταρτο αἰῶνα. Ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἐρευνητική μελέτη τοῦ Σάββα Ἀγουρίδη, Μοναχισμός, έκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1997, ὅπου μεταξὺ ἄλλων, μελετῶνται τά γενεσιουργά αἴτια τοῦ Μοναχισμοῦ.

3. - Βεβαίως, πρὶν τόν Παχώμιο ὑπῆρξαν καί ἄλλοι πολλοί ἀσκητές, πολλοί ἀπό τοὺς ὁποίους ἐπέδρασαν καταλυτικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ Μοναχισμοῦ καί τιμῶνται μέχρι σήμερα ὡς οἱ θεμελιωτές του, ὅπως ὁ καθηγητής τῆς ἐρήμου Μέγας Ἀντώνιος, ὁ Παῦλος τῆς Θηβαΐδος, ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος κ.λπ., ὅλοι αὐτοὶ ὅμως, ἔζησαν ὡς ἀναχωρητές, χωρίς νά ὀργανώσουν γύρω τους μοναχική κοινωνία. Καί μπορεῖ μέν νά ὑπάρχει πλοῦσια ἀσκητική γραμματεία ἀναφερόμενη σέ αὐτούς, δέ μᾶς ἔχει παραδοθεῖ ὅμως, σύστημα ρυθμίσεως τῆς διαβιώσεώς τους, ἄν ὄχι ὑπό μορφή κανόνων, ἔστω ὡς ἀρχές δεσμευτικές. Ἔτσι, ἡ παντελής ἔλλειψη νομοκανονικῆς ὀργανώσεως στά περιβάλλοντα τῶν Ἀσκητῶν αὐτῶν, φέρει τόν Παχώμιο ὡς τόν πρῶτο ὀργανωτὴ τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχικοῦ συστήματος στήν Ταβέννησο τῆς Ἄνω Αἰγύπτου καί συντάκτη Κανόνων ρυθμιστικῶν τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Βεβαίως, εἶναι δυστύχημα τό ὅτι οἱ "Μοναχικοί Κανόνες" τοῦ Παχωμίου σώζονται σήμερα μόνο στή λατινική μετάφραση τοῦ Ἁγίου Ἰερωνύμου, ἀποτελοῦν ὅμως, ἰκανό δείγμα ρυθμίσεως τῆς πρώτης αὐτῆς μοναχικῆς διαβιώσεως. Οἱ τρεῖς σωζόμενοι βίοι τοῦ Παχωμίου ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπό τοὺς Βολλανδιστές μοναχοὺς στό Acta Sanctorum, "Βίος τοῦ Ἁγίου Παχωμίου", τ. III, σ. 25 ἐπ.. Νεώτερη κριτική ἔκδοση ἔχει γίνει ἀπό τόν F. Halkin, S. Pachomii vitae Graecae, Subsidia hagiographica, 19, Βρυξέλλες, 1932.

4. - Ἰδίως, βλ. Μεγάλου Βασιλείου, Ὅροι κατά πλάτος, στό Migne, P.G. 31, 8891052· τοῦ ἰδίου, Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, στό Migne, P.G. 31, 10521305· Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου, Τύπος (...) καὶ νόμος (...) τῆς λαύρας, στό Ed. Kurtz, BZ 3 (1894), 168170. Στά ἀνωτέρω κείμενα, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τήν ἱστορική βάση τῶν Κανόνων τοῦ Μοναχικοῦ πολιτεύματος, χωρίς νά παραβλέπεται ἡ σημασία τῶν μεταγενεστέρων ἀντιστοιχῶν κειμένων, τό Μοναχικό Σχῆμα ἀντιμετωπίζεται ὡς ἐνιαῖο καί ἀδιαίρετο, ἐνῶ οἱ μετέπειτα διακρίσεις

ἀγνοοῦνται παντελῶς.

5. - Τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου, ἡγουμένου τοῦ Στουδίου διαθήκη, στό Migne, P.G. 99, 1820. Μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς διατύπωση τὸ ἀνωτέρω χωρίο ὑπάρχει καὶ στὴν Ἐπιστολή Ι, 10 τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου· βλ. Migne, P.G. 99, 941 C.

6. - Τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου, ἡγουμένου τοῦ Στουδίου ἐπιτίμια, ἐπιτίμιο 2, 47, στό Migne, P.G. 99, 1753.

7. - Νικηφόρου Βλεμμύδου, Τυπικόν, ἔκδ. A. Heisenberg, Lipsiae 1986, σ. 96.

8. - Γρηγορίου Παλαμᾶ, Περί μοναχικοῦ σχήματος (ἐπιστολή πρὸς τὸ Μοναχό Παῦλο), κριτική ἔκδοση ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθειαν, 1901, σ. 5355.

9. - Ζήση, Μοναχισμός, σ. 164.

10. - Βλ. Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Πηδάλιον τῆς Νοητῆς Νηός, τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες τῶν Ἁγίων Πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν Ἁγίων Οἰκουμενικῶν τε καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Θείων Πατέρων ἐλληνιστί μὲν χάριν ἀξιοπιστίας ἐκτιθέμενοι, διὰ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων ἐρμηνευόμενοι ὑπὸ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ. Στό παρόν ἄρθρο ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας τὴν ἐνδέκατη ἐπανέκδοση τοῦ Πηδαλίου ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο "ΑΣΤΗΡ", Ἀλ. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου, Ἀθήνα 1993, ὑπὸ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορίνθου κ.κ. Παντελεήμονος, ὅπου καὶ θά παραπέμπουμε ἐφεξῆς μὲ τὴν ἔνδειξη, Πηδάλιο. Βλ. Πηδάλιον, σ. 159160, σημ. 1.

11. - Βλ. Γεωργίου Πουλῆ, Ἡ ἄσκηση βίας στὴν ἄμυνα καὶ στὸν πόλεμο κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο, ἔκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 19902, σ. 152 σημ. 312, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἄλλων, γίνεται εἰδικὴ μνεία στό λεγόμενο "Κανονάριον", τὸ ὁποῖο ψευδεπίγραφα ἀποδίδεται στὸν Ἅγιο Ἰωάννη Δ', Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Νηστευτῆ. Στό "Κανονάριον" αὐτό, ὑπάρχει ἔντονη ἢ διαφοροποίηση στίς ποινές, ἀναλόγως μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Μικροσχήμου ἢ Μεγαλοσχήμου Μοναχοῦ. Στὴν ἀνωτέρω σημείωση ὑπάρχουν παραπομπές σὲ περαιτέρω βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος, τόσο σὲ πηγές, ὅσο καὶ σὲ εἰδικές μονογραφίες.

12. - Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ, στό Migne, P.G. 135, 900. Ἀναλυτικώτερα τίς ἀπόψεις τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης ἐπὶ τοῦ ζητήματος, βλ. στό Γεωργίου Πουλῆ, "Νομοκανονικά προβλήματα τῶν ἔργων τοῦ Ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης" στὸν τόμο ΚΕ' Δημήτρια Δ' Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο "Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν μέχρι καὶ τῆς Ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (1430) (11ος-15ος μ.Χ. αἰῶνες)", Κέντρου Ἱστορίας Θεσσαλονίκης τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, Αὐτοτελεῖς ἔκδόσεις ἀριθ. 10, σ. 146152 μὲ τίς ὑποσημ. 630, ὅπου περαιτέρω παραπομπές καὶ βιβλιογραφία.

13. - Βλ. Πηδάλιον, σ. 159160, σημ. 1.

14. - Βλ. Πηδάλιον, ὄ.π..

15. - Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, π.χ. ἀναφερόμενος σέ Μανδυώτη Μοναχό, ὁ ὁποῖος ἀναβιβάσθηκε στό ἀξίωμα τοῦ Ἡγουμένου, ἀναφέρει: "τοιούτος δ' ἀπαιτούμενος καί φαίνεσθαι καί εἶναι ὁ μικροσχήμων μὲν καθηγούμενος δέ". Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ, στό Migne, P.G. 135, 876.

16. - "Ὁ δέ Ἰώβ, ὁ καλούμενος ἀμαρτωλός, ἐν τῷ περὶ Μυστηρίων (παρὰ τῷ Συνταγματίῳ τοῦ Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων) καὶ τρίτον σχῆμα προσθέτει λέγων οὕτω· τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἐπὶ τὸ τελειότερον προχωρεῖ, ἀπὸ μικροσχήμου καὶ ρασοφόρου καλουμένου, εἰς τὸ τῆς κουρᾶς ἅγιον σχῆμα καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν εἰς τὸ ἀγγελικὸν μέγα καλούμενον· (...) Καὶ μικρόσχημον μὲν δὲν ὀνομάζει (τὸ Εὐχολόγιον) τὸν Ρασοφόρον, ὡς τὸν ὀνομάζει ὁ Ἰώβ, ἀλλὰ τὸν κοινῶς παρ' ἡμῶν λεγόμενον σταυροφόρον, τὸ ὁποῖον κουρᾶς σχῆμα ὠνόμασεν ὁ Ἰώβ ἀνωτέρω"· βλ. Πηδάλιον, ὄ.π..

17. - Γιά ὄλ' αὐτά, βλ. Ζήση, Μοναχισμός, σ. 163169. Δέ συμφωνοῦμε, γιά λόγους πού θά ἀναπτυχθοῦν κατωτέρω, μέ τήν πρόταση τοῦ π. Θεοδώρου Ζήση ὅτι πρέπει νά δεχθοῦμε ὅτι οἱ Ρασοφόροι εἶναι οἱ πρώην εἰσαγωγικοί Μοναχοί, ἐνῶ οἱ Μικρόσχημοι εἶναι οἱ πρώην Μανδυῶτες καί ἐπομένως, μέ τόν τρόπο αὐτό, νά ἐπαναφέρουμε στή σύγχρονη μοναχική πράξη τήν τριχοτόμηση τοῦ Σχήματος, ἀπονέμοντας στοὺς Ρασοφόρους τή μοναχική ιδιότητα.

18. - Γιά τό Βαλσαμῶνα, βλ. Σπ. Τρωιάνου, Οἱ Πηγές τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου, ἈθήναΚομοτηνὴ 1992, σ. 263268, ὅπου καί περαιτέρω βιβλιογραφία.

19. - "Τοῦ Ἀγιωτάτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας κ. Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος, Ἐπιστολή πρὸς τόν ὀσιώτατον καθηγητὴν τῶν κατὰ τόν (sic) Παπίκιον μοναστηρίων, μοναχὸν κυρόν Θεοδόσιον, χάριν τῶν ῥασοφόρων"· βλ. τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς στό ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 497510.

20. - Βλ. κατωτέρω παράγραφο 5. Ἡ γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνος.

21. - Ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖον θά ἐξετάσουμε κατωτέρω τήν ἄποψη τοῦ Βαλσαμῶνος μέσω τῆς ἐρμηνείας του στόν Ε' κανόνα τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὄχι μέσω τῆς παρούσας ἐπιστολῆς του εἶναι ὅτι στήν ἐρμηνεία του στόν κανόνα αὐτόν ὁ Βαλσαμῶν εἶναι πλέον περιληπτικός καὶ σαφής, ἐνῶ χρησιμοποιεῖ χαρακτηριστική νομοκανονική ὀρολογία. Ἀντιθέτως, στήν ἐπιστολή του πρὸς τό Θεοδόσιο πλατειάζει, ὥστε νά μπορεῖ ὁ μὴ νομικός παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς νά ἀντιληφθεῖ τήν ἄποψή του ὅσο πῖο ξεκάθαρα γίνεται. Ἡ σημασία τῆς ἐπιστολῆς γιά τό θέμα μας ἔγκειται ἀκριβῶς σέ αὐτό· στό ὅτι προσπαθώντας ὁ Βαλσαμῶν νά εἶναι ὅσο τό δυνατόν πῖο σαφής, καταγράφει ἱστορικά περιστατικά καὶ τή νομική πρακτική τῆς ἐποχῆς, διευκολύνοντάς μας νά ἀντιληφθοῦμε ποιοὶ λόγοι ὀδήγησαν στή δημιουργία τῆς τάξεως τῶν Ρασοφόρων τό 12ο αἰῶνα.

22. - "... ἀναγκαζόμενοι τελειωθῆναι δι' ἀποκάρσεως, λέγουσιν, ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος ἔν τισι τῶν ἀσκητικῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ διωρίσατο, ἐπὶ τριετία, τόν μονάσαι ὀφείλοντα, δοκιμάζεσθαι, καί, μετὰ τήν ταύτης παραδρομήν, ἢ λαμβάνειν τήν χάριν τῆς ἀποκάρσεως, ἢ ἀναχωρεῖν τῆς μονῆς, καί πρὸς τήν προτέραν λαϊκὴν μεταπίπτειν διαγωγὴν, λαμβάνοντα καί ἅ πρό τοῦ προσελθεῖν τῇ μονῇ ἐνεδιδύσκετο ἄμφια· καί ταῦτα γάρ ἐν ἀσύλῳ συντηρεῖσθαι

παρεκελεύσατο. Ἴνατί γοῦν πρό τῆς τριετίας ἀναγκαζόμεθα τό βάρος ἐπιφορτισθῆναι τῆς ἀποκάρσεως; Εἰκός ἐστι ταύτης ἐντός μεταμεληθῆναι ἡμᾶς, καί τῆς τραχυτέρας ζωῆς τήν μαλακωτέραν προτιμήσασθαι, καί τῆς ἐπιπόνου τήν ἄπονον, καί ἀπεκδυθῆναι μέν τά μοναχικά, ἐνδυθῆναι δέ κογχυλόχροα καί χρυσόπαστα, ἀλλά μήν καί κρεωφαγῆσαι, καί νομίμως συναφθῆναι γυναιξίν· εἰ δεήσει δέ, καί στρατολογηθῆναι, καί ζώνας περιβληθῆναι ἀξιωμάτων βασιλικῶν. Ἄφες οὖν τῆς προθεσμίας τήν δωρεάν ἀκιβδηλευτον· ἴσως γάρ παραδράμη μετά τῆς αὐτῆς εὐθυδρομοῦσα προθέσεως, καί στηρίξει τῆς ἐπαγγελίας τήν εἴσπραξιν. Εἰ δέ κατεπείγεις τήν δόσιν παρά τά δόξαντα, αὐτοί ἐαυτοῖς ἐκ μεταμέλου χαρισόμεθα τήν ἀθώωσιν. Ἄλλως τε τούς εὐλαβομένους τήν τελειότητα τοῦ χαρίσματος, δέον ἐστί φιλοτιμεῖσθαι μᾶλλον καί μή κολάζεσθαι, εὐχαριστεῖσθαι καί μή τωθάζεσθαι, κηρύττεσθαι καί μή ἀποκηρύττεσθαι. Ἡ μέν γάρ περί τά θεῖα εὐλάβεια συνίστησι πίστεως καθαρότητα· ἡ δ' ἐπ' αὐτοῖς πρόχειρος εὐλάβεια, ἀπιστίας παρίστησι κιβδηλότητα. ...". ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 498.

23. - Γιά τό κείμενο τοῦ κανόνα αὐτοῦ, βλ. κατωτέρω ὑποσημείωση 34.

24. - Εὐλόγως, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει κανόνας, ὁ ὁποῖος νά ἀναφέρεται σέ Ρασοφόρους. Γράφει πάλι χαρακτηριστικῶς ὁ Βαλσαμών: "(...) οἱ σήμερον κατά πᾶσαν τήν οἰκουμένην ἡγουμενεύοντες, τούς προσερχομένους αὐτοῖς, μηδέ διημερεύσαντας σχεδόν εἰς πολιτείαν μοναδικήν, οὐ μόνον μετασχηματίζουσι καί μετονομάζουσι, ἀλλά καί τελειοποιοῦσι δι' ἀποκάρσεως;", βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 507.

25. - Ἐντύπωση προξενεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Βαλσαμών στά ἀνωτέρω (ὑποσημ. 22) παρατιθέμενα ἐπιχειρήματα τῶν Ρασοφόρων ὑπεκφεύγοντας ἀπαντᾷ μόνον ὅτι τά ὅσα ἐπικαλοῦνται ὡς γνώμη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, δέν ὑπάρχουν σέ κανένα σύγγραμμά του ("... Μάτην τοίνυν καί συκοφαντικῆ προαιρέσει καταψεύδονται τοῦ ἀγίου Πατρός, οἱ τά ῥηθέντα μυθοσκοποῦντες καί ἀναπλάττοντες."· βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 499). Δέν ἀντιπαραθέτει ὁμως, κανένα ἐπιχείρημα πρὸς πραγματική ἀναίρεση τῶν ὄσων ἐπικαλοῦνται ἀφήνοντας τούς ἰσχυρισμούς τους ἀναπάντητους καί ἀποδεικνύοντας ἔτσι τό εὐθραυστο τῆς ἀπόψεώς του.

26. - "(...) διορίζεται (ὁ μέγας Πατήρ) τόν προσερχόμενον ἀπεκδύεσθαι ὁ ἐνεδιδύσκετο ἔνδυμα, ὅτε ἦλθεν εἰς τήν μονήν, καί ἐν ἀσύλῳ παραφυλάττεσθαι, διά δέ τῶν χειρῶν τοῦ ἀββά ἐνδύμασι τοῦ μοναστηρίου μεταμφιέννυσθαι, ἵνα, καλοῦντος καιροῦ, ἐάν ἀδόκιμος περί τόν μονήρη βίον ἀναφανῆ, τά μέν τοῦ μοναστηρίου ἄμφια ἀπεκδυθῆ, τά δέ κοσμικά ἐνδυθῆ, καί τοῦ μοναστηρίου ἀπολυθῆ. Ὅτι δέ εἰσι τά μέν μοναστηρίου, μοναχικά, τά δέ κοσμικά, λαϊκά, οὐκ ἠγνόηται. Καί μήν οὐκ εἶπεν ὁ Πατήρ, ἐνδύματα μοναχικά τόν προσερχόμενον ἀμφιέννυσθαι, ἀλλ' ἐνδύματα τοῦ μοναστηρίου· εἰ γάρ ἴσως στρατιώτου δὴ ἐνδυμενίαν περιεβέβλητο, ἐκ κογχύλης ἢ καί χρυσόπαστον, διατρίβειν ἐν τῇ μονῇ μετά ταύτης οὐ παραχωρηθήσεται, διά τήν ἀπρέπειαν, καί ἵνα μή γαυριᾷ τό σῶμα τοῖς μαλακοῖς ἀμφίοις θρυπτόμενον· μετά δέ εὐτελῶν ἀμφίων ἐνδυμενία προσηκόντων λαϊκοῖς καί τῇ μονῇ διαφερόντων ἀναστρέφεσθαι. (...)". ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 502.

27. - Λόγω τοῦ ἐκτενοῦς τοῦ συγκεκριμένου ἀποσπάσματος ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ ἄποψη αὐτή, ἀλλά καί γιά οἰκονομία χώρου καί σεβόμενοι τήν κόπωση τήν ὁποία προκαλεῖ ἡ ἀνάγνωση μακρῶν ὑποσημειώσεων, δέν παραθέτουμε τό

σχετικό κείμενο. Όποιος επιθυμεί να το μελετήσει εκ του σύνεγγυς μπορεί να ανατρέξει στους ΡάλληΠοτλή, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 508510.

28. - Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ή μορφή ενός διαπρεπούς έρμηνευτή του Κανονικού Δικαίου του Άρχιμ. π. Έπιφανίου Θεοδωρόπουλου, ο οποίος όσον καιρό παρέμενε εκτός Μονής διακονώντας την Έκκλησία εν τώ κόσμω, δέ λάμβανε μοναχικό Σχήμα, όντας απλός Ρασοφόρος. Μέ πολλά δέ άρθρα του είχε αιτιολογήσει την απόφασή του αυτή θεωρώντας πως άμα τή λήψει του Σχήματος δεσμευόταν να έγκαταβιώσει σε Μονή, ενώ ως Ρασοφόρος, χωρίς τή μοναχική ιδιότητα, μπορούσε να δραστηριοποιηθεί ως άγαμος Κληρικός στην κοινωνία.

29. - Βλ. κατωτέρω ύποσημείωση 34.

30. - Γενικά για τον Άγιο Νικόδημο τον Άγιορείτη βλ. Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαιδεία (στό έξής ΘΗΕ), έκδ. Α. Μαρτίνος, Αθήναι 1960, λήμμα Νικόδημος (άρθρο του Βασ. Βλ. Σφυρόερα), τ. 9, σ. 498 και 499, μέ παράθεση σχετικής βιβλιογραφίας· Έπετηρίς Έταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, τ. 16, 19962000, Πρακτικά Συμποσίου "Νικοδήμου Άγιορείτου του Ναξίου Πνευματική Μαρτυρία", όπου και ειδικές μελέτες για τό έργο του Άγίου και νεώτερη βιβλιογραφία.

31. - Για τό κείμενο τής γνώμης αυτής του Άγίου, καθώς και μία σύντομη πραγματεία περί τής διακρίσεως των Μοναχικών Σχημάτων, βλ. Πηδάλιον, σ. 259 και 260. Τό ειδικώτερα ενδιαφέρον για τό παρόν άρθρο σημείο, έχει ως έξής: "(...) Τούτων ούτως ειρημμένων, όσοι μέν φθάσουν να γένουν ρασοφόροι, δέν δύνανται πλέον να ρίψουν τά ράσα και να ύπανδρευθούν, άπαγε. Πώς γάρ τοϋτο θέλουν τολμήσουν, εις καιρόν όπου και τάς τρίχας τής κεφαλής των εκούρευσαν, τό όποϊον δηλοϊ πως απέρριψαν από τήν κεφαλήν των κάθε φρόνημα κοσμικόν, και αφιέρωσαν τήν ζωήν των εις τόν Θεόν; Πώς, όπου και ράσον μοναχικόν δι' ευλογίας έφόρεσαν, και καλυμαύχιον, και τό όνομά των άλλαξαν, και δύω (sic) εύχαι παρά του ιερέως ανεγνώσθησαν εις αυτούς, εις τάς όποιας ο ιερεύς εύχαριστεί τόν Θεόν, διά τί τούς έλύτρωσεν από τήν ματαϊαν και κοσμικήν ζωήν, και τούς εκάλεσεν εις τό σεμνόν επάγγελμα των Μοναχών, και παρακαλεϊ αυτόν να τούς δεχθῆ εις τόν σωτήριόν του ζυγόν; Και αν, εκείνος όπου μοναχά ύποσχεθῆ να γένη καλόγηρος, χωρίς να ρασοφορέση, πρέπει να μή παραβαίνη, αλλά να τελειόνη (sic) τήν ύπόσχεσίν του (και όρα τήν ύποσημείωσιν του κή. του Βασιλ.) κατά τό, τάς εύχάς μου αποδώσω τώ Κυρίω, πόσω μάλλον ο και τά ράσα φορέσας; Διά τοϋτο και ο Βαλσαμών (Έρμ. του έ. τής α'. και β'.) λέγει, ότι ο ρασοφόρος δέν έχει πλέον άδειαν να γένη λαϊκός, αλλά θέλει αναγκασθῆ να τελειώση τόν α' σκοπόν του, ήτοι να λάβη τό σχήμα τέλειον, όχι και δέν θέλει, να έχη να τιμωρηται, καθώς ο νόμος προστάζει εις τόν α' τιτλ. του δ' βιβλ. όρα και τήν ύποσημείωσιν του ιη' του Βασιλ. όπου λέγει τά αυτά και Βαλσαμών ο αυτός. (...)"

32. - Τό κείμενο του κανόνος αυτοϋ έχει ως έξής: "Εξόν ύπάρχει παντί χριστιανώ τόν ασκητικόν έλέσθαι βίον, και τήν πολυτάραχον ζάλην των βιοτικων πραγμάτων αποθέμενον, εν μοναστηρίω εισιέναι, και κατά τό μοναχικόν σχήμα αποκαρῆναι, καν εν οϊωδήποτε πταισίματι άλῶ· ο γάρ σωτήρ ημών θεός έφη. "Τόν έρχόμενον προς με, ου μή εκβάλω έξω"· ως οϋν τής μοναχικής πολιτείας, τήν εν μετανοία ζωήν στηλογραφούσης ημϊν, τώ γνησίως ταύτη προστιθεμένω συνευδοκούμεν· και ουδεις αυτόν παρεμποδισει τρόπος

πρός τήν τοῦ οἰκείου σκοποῦ ἀποπλήρωσιν.", Πηδάλιον, σ. 258 καί 259. Κριτική ἔκδοσις τοῦ κειμένου τοῦ κανόνος, βλ. στό Périclès Pierre Joannou, Discipline Generale Antique, (I VelXe s.), Tipografia Italo Orientale "S. Nilo" Grattaferrata (Roma), 1962, σ. 181. Ὅπως προκύπτει ἀπό τό νόημα τοῦ κανόνος, τό περιεχόμενό του ἀφορᾷ στή δυνατότητα τοῦ καθενός, ὁ ὁποῖος τό ἐπιθυμεῖ, νά ἀποκτήσῃ τή μοναχική ιδιότητα, ἀσχέτως προτέρου βίου καί ἀμαρτημάτων στά ὁποῖα εἶχε κατά τό παρελθόν ὑποπέσει. Βάσει τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι δέν ὑπάρχουν κωλύματα γιά τήν πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ιδιότητος παρόμοια μέ αὐτά τῆς Ἱερωσύνης, ἀλλά ἐξετάζεται μόνον ἡ διάθεση τοῦ προσερχομένου σέ κάποια Μονή καί ἡ δυνατότητά του νά συμμορφωθεῖ μέ τίς μοναχικές ἐπαγγελίες. Πάντως πουθενά στόν κανόνα αὐτό δέ γίνεται λόγος γιά διάκριση τῶν Σχημάτων σέ Μικρό ἢ Μεγάλο, πολλῶ δέ μᾶλλον γιά πρόσκτηση τῆς μοναχικῆς ιδιότητος μέ τήν τέλεση τῆς Ἀκολουθίας τῆς ρασοφορίας.

33. - Ἡ γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνα ἔχει ὡς ἑξῆς: "Τινῶν γάρ εἰσελθόντων εἰς μοναστήρια, καί ρασοφορησάντων, ἴσως καί μετά τρισαγίου ἐν ναῶ, καί μετονομασθέντων, καί ἀπλῶς κατά μοναχοῦς ἀναστρεφομένων ἐντός τε καί ἐκτός τῆς μονῆς· πρό δέ τοῦ τελειωθῆναι διά τῆς μοναχικῆς ἀποκάρσεως, μετασηματισθέντων, καί εἰς κοσμικήν ὑποστρεψάντων διαγωγῆν, ἔστι δ' ὅτε καί νομίμως γυναικί συζευχθέντων, εἶπόν τινες, μηδέν αὐτούς ἀπεικός ποιῆσαι, ἀλλ' ἔχειν ἐπ' ἀδείας, ἐντός τῆς κανονικῆς τριετίας, πρό τῆς ἀποκάρσεως δηλαδή, ἐξέρχεσθαι τῆς μονῆς ἀπροκριματίστως, καί ἀποτίθεσθαι μέν τά μοναχικά ἄμφια, λαϊκά δέ ἐνδύεσθαι· ὅτι καί ὁ κανὼν περί τῶν ἀποκειρομένων πρό τῆς τριετίας θεσπίζει, οὐ μὴν περί τῶν δοκιμαζομένων, καί ἔτι ὄντων ρασοφόρων. Ἐτεροὶ δέ εἶπον, ὡς ὁ κανὼν μέν μοναχικόν σχῆμα καλεῖ τήν ἀπόκαρσιν· οὐ διορίζεται δέ τήν δοκιμήν γίνεσθαι μετά μοναχικῶν, καί ρίπτειν ταῦτα, καί κοσμικά ἐνδύεσθαι καί ἀναχωρεῖν· τῷ τοι καί ἀναφαίνεται ὀφείλειν τόν δοκιμαζόμενον μετά λαϊκῶν ἀμφίων δοκιμάζεσθαι· ὁ γάρ ἄπαξ τά μοναχικά ἐνδυσάμενος, οὐ παραχωρηθήσεται, χθές μέν κατά μοναχοῦς ἐπὶ ἀγορᾶς ἀναστρέφεσθαι, σήμερον δέ κατά λαϊκοῦς θεατρίζεσθαι, καί οἶον ἐμπαίζειν, κατά σκηνικούς, τό ἅγιον σχῆμα· μᾶλλον μέν οὖν ἀναγκασθήσεται καί ἄκων ἀποκαρῆναι. Λέγοντες δέ ταῦτα, κατεσκευάζον τόν λόγον αὐτῶν ἀπό τοῦ γ' κεφ. τοῦ ια' τίτλου τοῦ παρόντος συντάγματος λέγοντος περί τὰς ἀρχάς οὕτως· Ἡ δέ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτλου τῶν νεαρῶν φησιν, ὅτι οἱ παραγγέλλοντες εἰς μονήρη βίον, εἴτε ἐλεύθεροι, εἴτε δοῦλοι, πρότερον τριετίαν προσκαρτερεῖτωσαν, κουρᾷ τε καί ἐσθῆτι χρώμενοι τῶν λαϊκῶν, καί τὰς Γραφὰς μανθάνοντες, καί τήν τύχην αὐτῶν ὁμολογοῦντες, καί τήν αἰτίαν τοῦ θέλειν μονάσαι, μήποτε πονηρά ἐστὶ, καί νουθετείσθωσαν. Καί εἰ προσκαρτερήσουσι τήν τριετίαν, καί ἄξιοι φανῶσι τοῦ μονᾶσαι, τότε κειρέσθωσαν· καί ἤθελον ἐκ ταύτης τῆς νεαρᾶς, οὔσης Ἰουστινιανείου, τήν δοκιμήν γίνεσθαι μετά λαϊκῶν ἀμφίων. Προσετίθουν δέ ὡς ἐπὶ τό ιγ' κεφ. τοῦ α' τίτλου τοῦ δ' βιβλίου τῶν βασιλικῶν, ὅπερ ἐστὶ κεφ. ξδ' τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, διορίζεται τοὺς τολμήσαντας μιμήσασθαι σχῆμα μοναχοῦ, ἢ ἀσκητρίας, καί κατά σκηνικούς ἐμπαῖξαι τοῦτο οἰωδῆτινι τρόπῳ, σωματικῶς τιμωρεῖσθαι, καί ἐξορίζεσθαι· πολλῶ δέ πλέον κολασθήσεται ὁ ἐπαγγειλάμενος μοναδικήν διαγωγῆν, καί εἰς μοναστήριον ἀπελθών, καί μοναχικήν ἐσθῆτα περιβαλλόμενος, ἐάν ὕστερον ἀνερυθριάστως εἰς λαϊκοῦς μετασηματισθῇ. Ἄλλοι δέ εἶπον, ὡς οἱ ρασοφορήσαντες μετά τρισαγίου, οὐ παραχωρηθήσονται μετασηματισθῆναι εἰς λαϊκοῦς· οἱ δέ χωρὶς τούτου μετασηματισθέντες, ἀδιστάκτως ἐντός τῆς τριετίας, τῶν μέν μοναχικῶν ἀμφίων σχολήν καταψηφίσονται, ἐνδυθήσονται δέ λαϊκά· ὅτι καί γυναῖκες

πενθοῦσαι τούς ἀποβεβιωκότας ἀνδρας αὐτῶν, μελανειμονοῦσιν ἐπί καιρόν, καί ἀκινδύνως αὐθις τά κοσμικά περιτίθενται· καί αὐτοί μὲν ταῦτα. Τοῖς πλείοσι δέ καί εὐλαβεστέροις, οὐ δοκεῖ τό ἔχειν ἐπ' ἀδείας τόν εἰσελθόντα εἰς μοναστήριον, καί, ὡς ἂν ἔχη τό πρᾶγμα, μελανειμονήσαντα, καί κατὰ μοναχούς διατρίβοντα, μετασχηματισθῆναι εἰς λαϊκούς (sic)· ἐξῆν γάρ, φασίν, αὐτῶ, μετά λαϊκῶν ἐσθήτων δοκιμασθῆναι κατὰ τόν τριετίας καιρόν. Ἐπεὶ δέ μοναχικά ἐνεδύσατο, ἀναγκασθῆσεται περατῶσαι τήν οἰκείαν πρόθεσιν· εἰ δέ πρὸς τοῦτο ἀποδυσπετήσει, τιμωρηθήσεται, καθὼς ὁ νόμος φησιν ἐν τῷ α' τίτλῳ τοῦ δ' βιβλίου.". Τό κείμενο αὐτό τοῦ Βαλσαμῶνος, ὡς τμήμα εὐρύτερης πραγματείας του περί μοναχισμοῦ, βρίσκεται στό Σύνταγμα τῶν Θείων καί Ἱερῶν Κανόνων τῶν Γ.Α. Ράλλη Μ. Ποτλῆ, τ. β', Ἀθήνησι 1852, ἐκδ. Γρηγόρη, 1966 καί 1996 (Φωτοτυπική Ἀνατύπωσις), σ. 664667 (ἐφ' ἐξῆς, ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα).

34. - Τό κείμενο τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: "Τάς ἀκρίτους καί ἀδοκιμάστους ἀποταγὰς ἐπί πολύ τήν μοναχικήν εὐταξίαν λυμαιομένης εὐρίσκομεν· προπετῶς τινές γάρ εἰς τόν μονήρη βίον ἑαυτούς ἐπιρρίπτοντες, καί πρὸς τό τραχύ καί ἐπίπονον κατολιγωροῦντες τῆς ἀσκήσεως, ἐπί τόν φιλόσαρκον καί ἡδονικόν βίον, ἀθλίως πάλιν ἐπαναστρέφουσιν. Ὅρισεν οὖν διά τοῦτο ἡ ἀγία σύνοδος, μηδένα τοῦ μοναχικοῦ καταξιοῦσθαι σχήματος, πρὶν ἂν ὁ τῆς τριετίας χρόνος εἰς πείραν αὐτοῖς ἀφεθείς, δοκίμους αὐτούς καί ἀξίους τῆς τηλικαύτης βιοτῆς παραστήσῃ. Καί τοῦτο κρατεῖν παντί τρόπῳ παρεκελεύσατο, πλήν εἰ μήπω τις βαρεῖα προσπεσοῦσα νόσος, τόν χρόνον ἀναγκάσῃ συσταλῆναι τῆς δοκιμασίας· ἢ εἰ μήπω τις εἴη ἀνὴρ εὐλαβῆς, καί τόν μοναχικόν βίον ἐν τῷ κοσμικῷ διανύων σχήματι· ἐπί γάρ τοῦ τοιούτου ἀνδρός εἰς ἀπόπειραν παντελῆ καί ὁ ἐξαμηνιαῖος ἐξαρκέσει χρόνος. Εἰ δέ τις παρά ταῦτα διαπράξεται, τόν μὲν ἡγούμενον τῆς ἡγουμενείας ἐκπίπτοντα, παιδείαν τῆς ἀταξίας, τήν ἐν ὑποταγῇ διαγωγὴν ἐφευρίσκειν· τόν δέ μονάσαντα, ἐν ἐτέρᾳ μονῇ τήν μοναχικήν ἀκρίβειαν φυλαττούση, παραδίδοσθαι.". Βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. β', σ. 662 καί 663. Κριτική ἔκδοσις τοῦ κειμένου τοῦ κανόνος, βλ. στό Périclès Pierre Joannou, *Discipline Generale Antique*, (IVeIXe s.), Tipografia ItaloOrientale "S. Nilo" Grattaferrata (Roma), 1962, σ. 455. Παρατηρητέον ὅτι καί ὁ κανόνας αὐτός δέν ἀναφέρεται στή διάκριση τοῦ Σχήματος σέ Μικρό καί Μεγάλο, οὔτε κἀν κάνει λόγο γιά Ρασοφόρους καί τήν πρόσκτηση ἀπό αὐτούς τῆς μοναχικῆς ιδιότητος· τό περιεχόμενό του ἀφορᾷ στίς βιαστικές κουρές καί τήν ἀνεξέταστη συναρίθμηση πολλῶν προσερχομένων σέ Μονές, χωρὶς νά τηρεῖται ὁ καθορισμένος χρόνος δοκιμασίας, ὁ ὁποῖος εἶναι μία τριετία. Ὁ ἴδιος κανόνας ὁμως, προβλέπει ἐξαίρεση ἀπό τήν τριετῆ δοκιμασία γιά ὅσους ζοῦσαν μοναχική ζωὴ στόν κόσμον, οἱ ὁποῖοι πάντως πρέπει νά δοκιμασθοῦν ἐπί ἐξάμηνον. Ἐπίσης, σέ περίπτωση κατὰ τήν ὁποία κάποιος κινδυνεύει νά πεθάνει καί ἐπιθυμεῖ νά λάβει τό Μοναχικό Σχῆμα, μπορεῖ ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς νά τόν κείρει Μοναχό, ἀσχέτως χρόνου δοκιμῆς. Τέλος, ὁ κανόνας προβλέπει ποινή ἐκπτώσεως ἀπό τό ἀξίωμα γιά ὅποιον ἡγούμενον παραβεῖ τά ἀνωτέρω προβλεπόμενα περί χρόνου δοκιμασίας πρὶν τήν κουρά.

35. - "Εἶπον τινές ... Ἕτεροι εἶπον ... Ἄλλοι δέ εἶπον ...". Βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. β', σ. 664667. Ἐρευνητέον τό κατὰ πόσον τό ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ἀποτελεῖ πράγματι γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνος, ἢ πόσο σωστή θεωροῦνταν ἀπό τούς συγχρόνους του ἡ γνώμη αὐτή, μιᾶς πού κατὰ τόν Ἐπίσκοπο Κίτρο Ἰωάννη (σύγχρονον τοῦ Βαλσαμῶνος): "Ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ, ὁ Ἀντιοχείας, τρίβων μὲν ἦν ἀκριβές τῶν νομικῶν καί κανονικῶν

νομοθετημάτων, και παρά πᾶσιν ἐν τούτοις περιαδόμενος. Τά μὲν τοι συγγράμματα τούτου, ὅσα πρὸς κανονικά και νομικά λήμματα ἐξηγήθησαν, οὐκ ἐς τό πᾶν ἀκριβείας ἐχόμενα καταφαίνονται, τό παράδοξον· ἀλλ' ὡσπερανεὶ ἐκ λήθης μάλιστα και παροράσεως προϊόντα, και που και ἐφ' ἑαυτά μεριζόμενα· και οὐκ ἂν τις, ἐφιστῶν τούτοις, οὐκ ἀπορήσειεν, εὐρίσκων τῆ ἐκείνου ἀκριβεία τά ἑαυτοῦ συγγράμματα μή συντρέχοντα. (...) Λείπεται οὖν εἰπεῖν ἡμᾶς κατά λόγον εἰκότα, ὡς τά εἰρημένα συγγράμματα ἐκεῖνον ἀναγινώσκειν χρεῶν, τόν ἀκριβῶς τό πολυσχιδές τῆς νομικῆς ἐπιστάμενον, και ἐπιστημόνως τοῖς πολυειδέσι ἐλίξσει τῶν κανονικῶν ἐγγυμνασάμενον περιλήψεων· ὁ τοιοῦτος ἀκριβῶς εἴσεται τό, τε ἀνεπιλήπτως, και τό μή ὡσαύτως ἐν τούτοις γραφῆναι φαινόμενον· τόν γε μήν μή τοιαύτην ἀύχοῦντα πείραν, μηδαμῶς αὐτοῖς ὀμιλεῖν, ἵνα μή κατά τούς ἀπειροτέρους τῶν ἐμπολούντων, κατ' ἴσον, τοῖς χρυσοῖς και ἀργυροῖς, και τά χρυσοειδῆ και ἀργυροειδῆ, και τά ὑπόχαλκα, και καττιτέρινα ἐμπολῶν, τήν ζημίαν και εἰς αὐτό τό κεφάλαιον ὑποστή.", βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. ε', σ. 418419.

36. - Ἡ ἐρμηνεία του στόν Ε' κανόνα τῆς Δευτερόπρωτης Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως βρίσκεται στό ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. β', σ. 663 και 664.

37. - Ἡ ἐρμηνεία του στόν Ε' κανόνα τῆς Δευτερόπρωτης Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως βρίσκεται στό ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. β', σ. 667.

38. - Γιά τό ποινικό αὐτό ἀδίκημα, ὁ ἴδιος ὁ Βαλσαμών παραπέμπει στό ιγ' κεφάλαιο, τοῦ α' τίτλου, τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος Στ' τοῦ Σοφοῦ, ὅπου ἔχει ἐνσωματωθεῖ ἡ παλαιότερη διάταξη τοῦ ξδ' κεφαλαίου τῆς ρκγ' Νεαρᾶς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Τό κείμενο τῶν ἀνωτέρω διατάξεων μπορεῖ πλέον νά εὐρεθεῖ ὡς πρὸς τίς Νεαρές, στήν κριτική ἔκδοση τῶν R.SchöllW.Kroll, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τόν τρίτο τόμο στήν ἔκδοση Th.MommsenP.Krüger, Corpus Iuris Civilis, Berlin 1895 (τελευταία ἀνατύπωση, 12η: Hildesheim 1993), ὡς πρὸς τα Βασιλικά, στήν κριτική ἔκδοση τοῦ κειμένου τῶν Βασιλικῶν, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε ἀπό τήν ἐρευνητική ὀμάδα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Groningen Ὁλλανδίας ὑπό τόν τίτλο Basilicorum libri LX, Series A: Textus, Series B: Scholia, ὑπό H.J. Scheltema/D. Holwerda/N. van der Wal, Groningen 19531988, σέ δεκαεπτά τόμους, μέ πλήρεις εὐρετηριακοὺς πίνακες και ὅλα τά σωζόμενα σχόλια. Περιττό νά σημειωθεῖ ὅτι ὑπό τό κράτος τοῦ ἰσχύοντος Ποινικοῦ Κώδικα, οἱ ἀνωτέρω διατάξεις ἔχουν καταργηθεῖ, ἐπομένως δέν ὑπάρχει σήμερα σχετικό ποινικό ἀδίκημα ρητῶς προβλεπόμενο. Αὐτό ὅμως, δέ σημαίνει ὅτι ἡ προσβολή τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος στίς ἡμέρες μας μένει ἀτιμώρητη. Ἀνάλογα μέ τά πραγματικά περιστατικά, μπορεῖ νά πληρωθεῖ ἡ ἀντικειμενική ὑπόσταση τοῦ ἐγκλήματος τῆς καθυβρίσεως τῆς ἐπικαρατούσας στήν Ἑλλάδα θρησκείας (ἄρθρο 199 Π.Κ.)· βλ. Γεωργίου Πουλῆ, Θρησκευτικό Ποινικό Δίκαιο, ἔκδ. Ἄντ. Σάκκουλα, ἈθήναΚομοτηνή 1996.

39. - Ἀναλυτικῶς τήν ἄποψη τοῦ Π. Παναγιωτάκου, βλ. στό μνημειῶδες ἔργο του Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, τ. 4, Δίκαιο τῶν Μοναχῶν, ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 96103· προσφάτως (1999) τόσο ὁ τρίτος τόμος ("τό Ποινικόν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας"), ὅσο και ὁ τέταρτος ("Δίκαιο τῶν Μοναχῶν") ἀνατυπώθηκαν ἀπό τίς ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ (Θεσσαλονίκη) ὑπό τήν ἐπιμέλεια και μέ προλεγόμενα τοῦ Γεωργίου Α. Πουλῆ, Δρ Νομικῆς Δρ Θεολογίας, Καθηγητῆ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου στή Νομική Σχολή τοῦ

Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

40. - "Ο Ρασοφόρος ..., προσκτᾶται τήν Μοναχικήν Ἰδιότητα ἐν εἰδικῇ ἐκκλησιαστικῇ τελετῇ ..., γινόμενος τακτικόν καί μόνιμον μέλος τῆς Μοναχικῆς Ἀδελφότητος τῆς Ἱ. Μονῆς.", Π. Παναγιωτάκου, ὄ.π. σ. 97· "Αἱ ἐκ τῆς Μοναχικῆς Ὁμολογίας ἀνατέλλουσαι νομοκανονικαί συνέπειαι ἐπιφέρουσι τά αὐτά ἀποτελέσματα, ἅτινα συνεπάγεται ἡ εἰς τέλειον Μοναχόν κατάστασις. Τοῦτο, διότι καί ὧδε πρόκειται περί προσκλήσεως τῆς Μοναχικῆς Ἰδιότητος κανονικῶς καί τελείως, δοθέντος ὅτι ὁ Ρασοφόρος ἢ ἀρχάριος Μοναχός κατά τήν λαμβάνουσαν χώραν, κατά τόν χρόνον τῆς χειροθεσίας αὐτοῦ, ἐκκλησιαστικήν τελετήν, εἰς ἣν προσέρχεται μετά πλήρη καί κανονικήν δοκιμασίαν ὑπό τά Μοναχικά κάθεστῶτα, σιωπηρῶς παρέχει τήν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τό περιεχόμενον τῆς Μοναχικῆς Ὁμολογίας, περί τῆς ὁποίας, εἰ καί συνοπτικῶς, διαλαμβάνει ἡ ἀναγινωσκομένη χάριν αὐτοῦ εὐχή (τρισαγίον, εὐλογία, ρασοευχή), καί ὑφίσταται, ὡς καί οἱ τῶν ἐτέρων δύο τύπων Μοναχοί, ἦτοι ὁ Μεγαλόσχημος καί ὁ Μικρόσχημος, κανονικήν Μοναχικήν Κουράν.", Π. Παναγιωτάκου, ὄ.π. σ. 101· "Ἀκολουθῶς δέ μετά τήν πρόσκτησιν τῆς Μοναχικῆς Ἰδιότητος, ὑποχρεοῦται εἰς τήν τήρησιν τῶν θεσμῶν τῆς ὑπό τά Μοναχικά κάθεστῶτα ἀσκήσεως, τελῶν ὑπό τήν ἐξουσίαν καί ἐπιταγήν τοῦ προεστῶτος τῆς Ἱ. Μονῆς καθάπερ οἱ ἕτεροι Μοναχοί, διανύων τόν βίον ἐν προσευχῇ καί ἐργασίᾳ ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ.", Π. Παναγιωτάκου, ὄ.π. σ. 103.

41. - Γιά λόγους πληρότητος τοῦ παρόντος ἄρθρου ἀναφέρουμε ἀκόμη ἓνα ἐπιχείρημα τό ὁποῖο ὁ Π. Παναγιωτάκος προσάγει ὑπέρ τῆς ἀπόψεώς του. Αὐτό τῆς ποσοτικῆς συμφωνίας περισσότερων εἰδικῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καί Κανονικοῦ Δικαίου μέ τήν ἄποψή του, τούς ὁποίους ἀπαριθμεῖ στή σημ. 3 τῆς σ. 101 τοῦ μνημονευθέντος ἔργου του καί ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: "Σύμφωνοι καί οἱ Μελ. Σακελλαρόπουλος, Ἐκκλ. Δίκαιον, σ. 325, σημ.4· Μελ. Ἀποστολόπουλος, ἐν J. Zhishman, Τό δίκαιον τοῦ γάμου, τ. II, σ. 235, σημ. 19· Δημ. Πετρακάκος, Τό Μον. Πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σ. 9798, σημ. 53· Andreiu de Saguna, Ἐγχειρίδιον Κανονικοῦ Δικαίου, παρ. 195, σ. 159· Pl. de Meester, De Monachico Statu, σ. 9091.". Στή σημ. 1 τῆς σ. 102 ὁ Π. Παναγιωτάκος μνημονεύει ὄσους διαφωνοῦν μέ τήν ἄποψή του: "N. MilaschM. Ἀποστολόπουλος, Ἐκκλ. Δίκαιον, σ. 936· N. Sunogon, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλ. Δικαίου, σ. 410 (ρωσιστί), δ' ἔκδ. 1912· Εὐ. Φιλιππότης, Σύστημα Ἐκκλ. Δικαίου, τμ. Β', σ. 324, σημ. 4, 1915· Ἀлк. Κρασσᾶς Χρ. Πράτσιας, Σύστημα Ἀστικοῦ Δικαίου, τ. Δ', Οἰκογενειακόν Δίκαιον, παρ. 21, 1927· Κων. Ράλλης, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλ. Δικαίου, τ. I, σ. 171172.". Κατ' ἀρχήν πρέπει νά παρατηρηθεῖ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπό τούς ἀνωτέρω τάσσονται ὑπέρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως χωρίς νά αἰτιολογοῦν τήν τοποθέτησή τους, θεωρώντας τήν λίγοπολύ αὐτονόητη. Ἔτσι, ὁ Κ. Ράλλης, στό ἀνωτέρω μνημονευθέν σύγγραμμά του, δογματίζοντας γράφει: "Ρασοφόροι καλοῦνται ἐκεῖνοι, οἵτινες μετά τήν τεθεσπισμένην ἐν τῇ μονῇ δοκιμασίαν ἄξιοι κριθέντες λαμβάνουσιν ἄνευ δόσεως ἐπαγγελίας τό μοναχικόν περίβλημα (ράσον) δι' ἰδίας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἐν τῷ ναῷ ὑπό τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς, παρόντων καί τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν αὐτῆς. Οἱ ρασοφόροι ὀφείλουσι νά τηρῶσι πρός τοῖς μοναστικοῖς καθόλου κανόνσι καί τάς ἐκ τῆς ἐπαγγελίας ὑποχρεώσεις, καίπερ μή δόντες τοιαύτην. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ὑποχρέωσις ἔχει οὐχί νομικόν, ἀλλ' ἠθικόν μᾶλλον χαρακτήρα, διότι τῷ ρασοφόρῳ ἔξεστι καί τοῦ μοναστηρίου ἀπελθεῖν καί γάμον συνάψαι.". Ἰδίως ὁ Ἀρχιμ. Μελέτιος Σακελλαρόπουλος, στήν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα παραπομπή γράφει χαρακτηριστικῶς: "... Ἡ γνώμη τοῦ Βαλασαμῶνος..., ὅτι κᾶν γάρ μή ἀποκαρῆ τις, ἀλλά ρασοφορήσῃ, οὐ δυνήσεται μετασχηματισθῆναι καί

εις γάμον ἐλθεῖν, ἀλλ' ἄκων ἀναγκασθήσεται ὑποστρέψαι εἰς τόν μοναχικόν βίον, ἡ γνώμη αὕτη δέν δύναται νά εἶνε ὀρθή· διότι ὁ μοναχός γίνεται τοιοῦτος διά τῆς ὑποσχέσεως καί ἀποκάρσεως, οὐχί δέ διά τῶν ἐνδυμάτων, τῶν ὁποίων ἀπεκδύεται, ἐάν μή δειχθῆ ἱκανός νά ὑποφέρῃ τήν μοναχικήν ἄσκησιν, καί ἀποπέμπεται ἐκ τοῦ μοναστηρίου, ὡς ἀλλαχοῦ σημειοῦται ὁ αὐτός Βαλσαμών". Παραδόξως ὅμως, τό συμπέρασμα του εἶναι τελείως διαφορετικό ἀπό αὐτό πού θά περίμενε κανεῖς βάσει τῆς ἀνωτέρω συλλογιστικῆς, ἴσως ἐπειδὴ δέν μπορεῖ νά κάνει τή διάκριση μεταξύ Μοναχικῆς Κουρᾶς καί ἀπλῆς Τριχοκουρίας: "Ὡστε ῥασοφόροι εἶνε καί οἱ μοναχοί οἱ ἀποκαρέντες καί οὐχί οἱ δοκιμάζοντες ἔτι τήν τριετίαν. Καί σήμερον δέ οἱ ῥασοφόροι καλούμενοι ὡς ὁμολογοῦντες τήν διά βίου ἐν τῷ μοναστηρίῳ διαμονήν καί ἀποκειρόμενοι εἶνε μοναχοί καί ὑπόκεινται εἰς τάς περί μοναχικῆς πολιτείας διατάξεις.". Ἐξάλλου, ἀπό τήν ἀνωτέρω παράθεση ὀνομάτων, εὐκόλα προκύπτει ὅτι οἱ περισσότεροι τῆς πρώτης ὁμάδος τελοῦν ὑπό τήν ἄμεση ἐπιρροή τοῦ Corpus Juris Canonici, τῆς κωδικοποιητικῆς συλλογῆς κανόνων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ τῆς δευτέρας ὁμάδος ὅλοι ἀνήκουν στόν Ὁρθόδοξο χῶρο. Βλ. κατωτέρω περί εὐσεβιστικῶν, δυτικῶν ἐπιρροῶν στήν ἐρμηνεία τῶν Ἱερῶν Κανόνων.

42. - Γιά τό κείμενο τῆς ἐρμηνείας τοῦ Βαλσαμώνος στόν Ε' κανόνα τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βλ. ἀνωτέρω σημ. 33.

43. - Γιά τό κείμενο τοῦ Ε' κανόνος τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βλ. ἀνωτέρω σημ. 34.

44. - Βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὁ.π. σ. 144147.

45. - Βλ. Μικρόν Εὐχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1996, σ. 89109, ὅπου στίς σ. 106109 περιλαμβάνονται ἡ εὐχή τῆς τριχοκουρίας καί οἱ σχετικές αἰτήσεις.

46. - Βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὁ.π. σ. 186187.

47. - Βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὁ.π. σ. 195 καί 213.

48. - Βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὁ.π. σ. 186187.

49. - Βλ. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὁ.π. σ. 189.

50. - Ἀναγκαζόμαστε νά καταφύγουμε στήν εἰθισμένη πρακτική, διότι δέν ὑπάρχει οὔτε κανονική οὔτε νομοθετική διάταξη, ἡ ὁποία νά προβλέπει τά τῆς ἐνδύσεως τῶν Μοναχῶν. Τό ἄρθρο 54, παρ. 1 τοῦ Ν. 590/1977 "περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος", γιά τήν ἀμφίεση τῶν Κληρικῶν παραπέμπει στό Π.Δ. 2111931, "περί Κανονικῆς Περιβολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Κλήρου". Δέ συμβαίνει τό ἴδιο γιά τήν ἀμφίεση τῶν Μοναχῶν· ἡ ἱστορική ἐξέλιξη ὅμως, τῆς περιβολῆς τους καταλήγει στήν ταύτιση τῆς ἐνδύσεως Κληρικῶν καί Μοναχῶν, μέ μοναδική ἐξαίρεση τό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (καλυμμαύχιον), τό ὁποῖο προκειμένου γιά Κληρικούς φέρει στό ἄνω αὐτοῦ μέρος "κυκλικόν ἐλαφρότατα κωνοειδές κάλυμμα, προεξέχον περί τά 1 ἢ 2 ἑκατοστά τοῦ μέτρου" (Π.Δ. 2111931, "περί Κανονικῆς Περιβολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Κλήρου"). Βλ. Γεωργίου Πουλή, Ὁρθοσκευτικό Ποινικό Δίκαιο, ἐκδ. Ἄντ. Σάκκουλα, Ἀθήνα Κομοτηνῆ 1996, σ. 157

59. - Ὁ σκανδαλισμός τῶν πιστῶν, κάτι τό τελείως διαφορετικό ἀπό τήν ὑπό ἐξέταση δημιουργία ἐντυπώσεων, ἀποτελεῖ κανονικό ἀδίκημα καί τιμωρεῖται ἀπό τοὺς Ἱερούς Κανόνες, ἐν ὄψει τῶν σχετικῶν περί σκανδαλισμοῦ χωρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ματθ. ιη' 6, Μαρκ. θ' 42, Λουκ. ιζ' 2, Α' Κορ. η' 1 ἐπ., Ρωμ. ιδ' 20. Ἡ διαφορὰ τους ἔγκειται στό ὅτι ὁ σκανδαλισμός προξενεῖται διά πράξεως ἢ παραλείψεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀρνητική ἀπαξία κατὰ τήν Ὁρθόδοξη ἠθική.

60. - Ἐνδιαφέρον θά εἶχε ἀπό ἀπόψεως Κανονικοῦ καί Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἡ περαιτέρω διερεύνηση τῆς ἀποδοχῆς ἢ μή ὡς ἐπιχειρήματος μέ νόμιμες καί κανονικές συνέπειες τῆς δημιουργίας ἐντυπώσεων. Μερικές παράμετροι τοῦ θέματος ἐξετάσθηκαν στά πλαίσια τῆς κριτικῆς, ἡ ὁποία ἀσκήθηκε κατὰ τοῦ Α.Ν. 214/1967 (Φ.Ε.Κ. Α' 220), μέ τόν ὁποῖον ἀναγνωρίσθηκε ὡς κανονικό παράπτωμα ἐπιφέρον τήν ποινή τῆς καθαιρέσεως αὐτό τῆς ἀπωλείας τῆς ἔξωθεν καλῆς μαρτυρίας.

61. - Βλ. ΘΗΕ, τ. 10, σ. 774775.

62. - Βλ. ἀνωτέρω στήν θεματική ἐνότητα ὑπ' αριθ. 3. "Ἡ γνώμη τοῦ Βαλσαμῶνος".

63. - Στήν παροῦσα ὑποσημείωση παρατίθεται τό κείμενο τῶν δύο εὐχῶν τῆς Ἀκολουθίας εἰς Ἀρχάριον Ρασοφοροῦντα, ὅπως καταγράφονται στό Εὐχολόγιον τό Μέγα, ὄ.π. σ. 188189. Μέ τονισμένα καί πλάγια γράμματα ἐπισημαίνονται οἱ ἐκφράσεις διά τῶν ὁποίων ὑποστηρίζεται ὅτι ἀπονέμεται ἡ μοναχική ιδιότητα.

1. "Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ κατὰ τό πολύ ἔλεός σου ῥυσάμενος τόν δοῦλόν σου (τόνδε) ἐκ τῆς ματαιίας τοῦ κόσμου ζωῆς, καί καλέσας αὐτόν εἰς τό σεμνόν τοῦτο ἐπάγγελμα. Ἀξίωσον οὖν αὐτόν ζῆσαι ἀξίως ἐν τῇ Ἀγγελικῇ ταύτῃ πολιτείᾳ· καί φύλαξον αὐτόν ἐκ τῶν παγίδων τοῦ Διαβόλου, καί καθάραν αὐτοῦ τήν ψυχήν καί τό σῶμα διατήρησον ἕως θανάτου, καί ναόν ἅγιόν σου γενέσθαι καταξίωσον· συνέτισον αὐτόν μνημονεύειν σου διά παντός, καί τήν τῶν σῶν προσταγμάτων ταπεινώσιν, καί ἀγάπην, καί πραότητα δώρησαι αὐτῷ· πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν."

2. "Εἰς τόν ζυγόν σου Δέσποτα, τόν σωτήριον, πρόσδεξαι τόν δοῦλόν σου (τόν δεῖνα), καί καταξίωσον αὐτόν ἐν τῇ ποιμνῇ συνταγῆναι τῶν ἐκλεκτῶν σου· ἔνδυσον αὐτόν ἀγιασμοῦ στολήν· σωφροσύνη περίζωσον τήν ἰσχύν αὐτοῦ· πάσης αὐτόν ἐγκρατείας ἀνάδειξον ἀγωνιστήν· ἐν αὐτῷ καί ἐν ἡμῖν τήν τῶν πνευματικῶν σου χαρισμάτων τελείαν δωρεάν ἐναπομένειν ἀξίωσον· πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν."

64. - Ἐνδεικτικῶς παραπέμπουμε στά ἐξῆς συστηματικά ἔργα: Σπ. Τρωιάνου, Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, σ. 170180 (μέ παραπομπές στήν κρατοῦσα νομολογία τῶν ἐλληνικῶν δικαστηρίων ἐπί τοῦ θέματος), ἔκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλα, ἈθήναΚομοτηνῆ 1984· Γεωργίου Α. Πουλῆ, Νομοθετικά κείμενα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Σχόλια Βιβλιογραφία, ἔκδ. Σάκκουλα, Ἀθήνα Θεσσαλονίκη, 20004· Παν. Μπούμη, Κανονικόν Δίκαιον, σ. 151152, Ἀθήνα 20003.

65. - Γιά τό κείμενο τοῦ κανόνα αὐτοῦ, βλ. ἀνωτέρω σημ. 34.

66. - Βλ. Εύχολόγιον τό Μέγα, ὄ.π. σ. 188 ἐπ..

67. - Δέν ἀποκτᾶ τή μοναχική ιδιότητα ὅποιος δέχθηκε Κουρά σέ μή νομίμως καί κανονικῶς συνεστημένη Μονή· βλ. Σπ. Τρωιάνου, ὄ.π., σ. 170, ὅπου καί ἀναπτύσσεται ἡ ἄποψη ὅτι οὔτε οἱ καρέντες καί ἐγκαταβιοῦντες σέ Ἰσυχαστήρια ἔχουν τή μοναχική ιδιότητα, ὡς πρός τίς συνέπειες πού αὐτή συνεπάγεται κατά τήν κειμένη νομοθεσία (δηλαδή τῆς ιδιαίτερης νομικῆς μεταχειρήσεως τῶν Μοναχῶν), διότι δέν μποροῦν νά ἐγγραφοῦν σέ Μοναχολόγιο, τό ὁποῖο προβλέπεται μόνο γιά τίς νομίμως συνεστημένες Μονές. Γεγονός πάντως εἶναι ὅτι δέν ἀποκτοῦν τή μοναχική ιδιότητα ὅσοι ὡς μέλη "συλλόγων", ὑφίστανται τή μοναχική Κουρά καί ἐγκαταβιοῦν σέ χώρους ιδιοκτησίας Νομικῶν Προσώπων Ἰδιωτικοῦ Δικαίου.

68. - Βλ. ΡάλληΠοτλῆ, Σύνταγμα, τ. δ', σ. 500.

69. - Ἡ τουλάχιστον ὑπῆρχε ἄγνοια, ἐν ὄψει τῆς μετά τήν δεκαετία τοῦ 1960 καταλυτικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγιορείτικου Μοναχικοῦ Τυπικοῦ σέ πολλές Μονές τοῦ κλίματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

70. - Ἐκφραστική τῆς ἀνωτέρω ἀντιλήψεως εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Εὐ. Φιλιππότη, ἡ ὁποία παρατίθεται στό σύγγραμμά του Σύστημα Ἐκκλ. Δικαίου, τμ. Β', σ. 324, σημ. 4, 1915, κατά τήν ὁποία: "(...) Γ'. Οἱ ἀρχαριοί ῥασοφοροῦντες μοναχοί, τήν παρά τῶν κανόνων τεταγμένην τριετή δοκιμασίαν διαδραμόντες καί τόν μοναχικόν προσδεξάμενοι χιτῶνα, ταῖς μοναστικαῖς μέν διατάξεις καί μάλιστα τῷ τῆς μονῆς κανονισμῷ τέλεον ὑποβάλλονται, ὑπό τε τήν ἀρχήν καί ἐπιταγήν τοῦ τῆς μονῆς προεστῶτος καί τοῦ κατά χώραν ἐπισκόπου τελοῦντες, οὐδέν δέ τῆς ἱεράς τοῦ μονασμοῦ βεβαιώσεως, ὑποταγῆς, δήλον ὅτι, παρθενίας καί ἀκτημοσύνης ὁμολογίας ἐπαγγέλλονται, τοῖς ἀρχαρίοις δοκίμοις κατά τινα μορφήν καί τρόπον, ὡς πρός τόν ὅρον τοῦτον, ἀφομοιούμενοι. (...) Τούτων κατ' ἀνάγκην παρέπεται πόρισμα ὅτι, οὐδεμίαν τῆς ἐν τῇ μονῇ ἐμμονῆς καί τῷ μοναστικῷ βίῳ παραμονῆς ἀναλαμβάνει ὁ ῥασοφορῶν ἀρχάριος ὑποχρέωσιν, ἧς τυχόν ἀθετουμένης ἐπιζήμιός τις κατ' αὐτοῦ ποινῆς καί στερήσεως ἐπαπειλεῖται λόγος, ἀσφαλῶς καί ἐκτός πάσης ἀντιρρήσεως τεθειμένου ὅτι, οὐδέν ὑποταγῆς, παρθενίας καί ἀκτημοσύνης ἐπίσημον καί πανηγυρικόν ἱεράς ὑποσχέσεως ῥῆμα ἐπί τε τῇ ἀπλῇ καί τυπικῇ ἀποκάρσει καί τῇ ἀνεπισήμῳ τοῦ χιτῶνος περιβολῇ προδίδοται. (...) Τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ συνηγορεῖ ὁ λόγος ὅτι, τό ἀπό τῆς ὁμολογίας παρθενίας ἀπαρτῶμενον τοῦ μοναχοῦ κώλυμα γάμου, οὐδεμίαν ἐπί τῶν ῥασοφορούντων ἀρχαρίων μοναχῶν ἐφαρμογήν κέκτηται, ὅπερ ἐν τε τοῖς πρόσθεν, παντός δικαιολογητικοῦ παρατιθεμένου αἰτίου, ἐλέχθη καί παρά τῶν προεχόντων τοῦ τε ἀστικοῦ καί κανονικοῦ δικαίου ἐργατῶν ἀποδεκτόν ἐγένετο (...)"

71. - Γιά τό ζήτημα αὐτό τῆς χρήσεως νομοκανονικῶν συλλογῶν πρὶν τήν ἐμφάνιση τοῦ Πηδαλίου, βλ. τήν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ Θεοδώρου Γιάγκου, Ἀναπληρωτῆ Καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: "Τό πηδάλιον σέ σχέση μέ παλαιότερες νομοκανονικές συλλογές", στό Θ. Γιάγκου, Κανόνες καί Λατρεία, ἔκδ. Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη 2001.

72. - Βλ. Ἱερομονάχου, Ἀρχιμανδρίτου καί Ἐπιτρόπου Ἰωαννίνων ΙΑΚΩΒΟΥ, Βακτηρία Ἀρχιερέων, 1645, κριτική ἐκδοση μέ σχόλια ἀπό τόν Πρόδρομο

Άκανθόπουλο, τ. Α', Β' και Γ', έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2000. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τό έργο αυτό, βλ. τά "Εισαγωγικά" τής άνωτέρω έκδόσεως, σ. VIIXXI.

73. - Τό πλήρες κείμενο τής Έκθέσεως αύτής, βλ. Αρχιμ. Θεοκλήτου Στράγκα, Έκκλησίας Έλλάδος Ιστορία έκ πηγών άψευδών (18171967), τ. Α', Αθήνα 1969, σ. 2155, άνατυπώθηκε δέ άπό τούς Σπ. Τρωιάνο και Χαρ. Δημητρακοπούλου, Έκκλησία και Πολιτεία. Οί σχέσεις τους κατά τό 19ο αιώνα, ΑθήναΚομοτηνή, 1999, σ. 129166, ιδίως σ. 146 έπ.. Παρά τήν προκατάληψη τών συντακτών της έναντίον βασικων έκκλησιαστικων θεσμων ή οποια έν πολλοις δικαιολογεΐται άπό τό άντικληρικαλιστικό πνεύμα τών ιδεων του δυτικοϋ διαφωτισμοϋ και του όρθολογισμοϋ τής έποχής ή έκθεση άποδίδει τήν άντικειμενική πραγματικότητα τής ζοφεράς έκκλησιαστικής καταστάσεως στην Έλλάδα άμέσως μετά τήν Έπανάσταση του 1821, κατά τήν ίδρυση του πρώτου ελληνικοϋ βασιλείου.

74. - Έστω και μέ καθυστέρηση 94 έτών.

75. - Για τό πλήρες κείμενο τής Έγκυκλίου αύτής, βλ. Αρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη (ήδη Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Αί Συνοδικάί Έγκύκλιοι, τ. Α', έκδ. Αποστολικής Διακονίας τής Έκκλησίας τής Έλλάδος, σ. 483.

76. - Για τό πλήρες κείμενο τής Έγκυκλίου αύτής, βλ. Αρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη (ήδη Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Αί Συνοδικάί Έγκύκλιοι, τ. Β', έκδ. Αποστολικής Διακονίας τής Έκκλησίας τής Έλλάδος, σ. 377378.

77. - Δυστυχώς σέ πολλές Συνοδικές Έγκυκλίους, ιδίως τίς παλαιότερες, παρατηρεΐται ή άόριστη χρήση τών Ίερων Κανόνων, χωρίς σαφείς παραπομπές και άναφορά σέ συγκεκριμένο κανόνα, προκειμένου νά τεκμηριωθεΐ κάποια συνοδική άπόφαση. Έτσι, στή συγκεκριμένη περίπτωση μνημονεύονται άορίστως "αί Κανονικάί Διατάξεις", χωρίς ρητώς νά κατονομάζονται οί συγκεκριμένες οί όποιες άναφέρονται στην ιδιότητα του Ρασοφόρου και οί όποιες όπως άνωτέρω τονίσαμε ... δέν ύφίστανται καν. Εύτυχώς στά νεώτερα χρόνια καταβάλλεται σημαντική προσπάθεια ώστε τά συνοδικά έγγραφα νά εΐναι νομοκανονικώς κατοχυρωμένα και οί συνοδικές άποφάσεις δεόντως αίτιολογημένες.

78. - Βλ. ΘΗΕ, τ. 10, λήμμα "Ρασοφορία", σ. 774775, ύπό Σπ. Γ. Μακρή. Στο άμέσως έπόμενο λήμμα "Ρασοφόρος", άναφέρεται ή άνωτέρω μνημονευόμενη γνώμη του Θεοδώρου Βαλσαμώνος και του Ματθαίου Βλαστάρεως.

79. - Αυτό σημαίνει ότι άκωλύτως άποχωρεΐ άπό τή Μονή όποτε θέλει, χωρίς νά χρειάζεται κάποια πράξη του Ίγουμένου τής Μονής, ή όποιουδήποτε άλλου, ούτε καν άπλή "εϋλογία", ένώ δέν έπέρχεται ή παραμικρή κανονική συνέπεια.

80. - Για τό κείμενο του Κανονισμοϋ αυτού, βλ. Ι.Μ. Κονιδάρη/Σ.Ν. Τρωιάνου, Έκκλησιαστική Νομοθεσία, κείμενα και σχόλια, έκδ. Άντ. Ν. Σάκκουλα, ΑθήναΚομοτηνή 1984.

Αθανάσιος Γιέφτιτς (πρώην Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης)

Ο Άγ. Ιωάννης Δαμασκηνός περί της Παναγίας Θεοτόκου

"Εισαγωγή" εις Αγ. Ιωάννου του Δαμασκηνού, *Η Θεοτόκος* - τέσσερις θεομητορικές ομιλίες, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1995³.

Από τον πνευματικόν πατέρα μου παρέλαβον ότι πρέπει να θέτωμεν «φυλακὴν τῷ στόματι» ἡμῶν ὅταν ομιλῶμεν περὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ. Πόσω μάλλον πρέπει να κάνωμεν τούτο ὅταν ομιλῶμεν περὶ τοῦ «μυστηρίου τῶν μυστηρίων» τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς Παναγίας καὶ Ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ Αειπαρθένου Μητρός Του. Εάν ὁ θεόπτης Μωϋσῆς με φόβον καὶ ἐντρομος «εὐλαβεῖτο κατεμβλέψαι» ἐνώπιον τῆς ἀφλέκτου βάτου, που ἦτο μόνον ἡ «σκία τῆς ἀληθείας», σκία τῆς ἀληθινῆς Βάτου, τῆς Παναγίας Θεοτόκου, τί ἄλλο να κάνωμεν ἡμεῖς οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι, ὅταν πρόκειται να ομιλήσωμεν δια τὴν Παναγίαν Θεοτόκον, παρά να προσευχώμεθα πρώτον ταπεινὰ μαζί με ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς Εκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἔχοντας τοὺς ἀγίους ὑμνωδοὺς μας ὡς κανονάρχας καὶ τελετάρχας:

Τείχισόν μου τὰς φρένας, Σωτήρ μου·
το γὰρ τείχος τοῦ κόσμου ἀνυμνήσαι τολμῶ,
τὴν ἀχραντὸν Μητέρα Σου·
ἐν πύργῳ ρημάτων ἐνίσχυσόν με,
καὶ ἐν βάρεσιν ἐννοιῶν οχύρωσόν με·
Συ γὰρ βοάς τῶν αἰτούντων πιστῶς τὰς αἰτήσεις πληροῦν.
Συ οὖν μοι δώρησαι γλώτταν,
προφορὰν,
καὶ λογισμὸν ἀκαταίσχυντον·
πάσα γὰρ δόσις ἐλλάμψεως παρά Σου καταπέμπεται,
Φωταγωγέ,
ὁ μήτραν οικήσας αειπάρθενον»¹.

Περὶ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ὠμίλησαν καὶ ἔγραψαν πολλοὶ ἅγιοι Πατέρες καὶ ὑμνωδοὶ τῆς Εκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιο μεγάλους Πατέρας καὶ ὑμνωδοὺς τῆς Εκκλησίας, που ἐξύμνησε τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον «ὅσον ἐφικτόν» ἦτο εἰς τοὺς ἀνθρώπους («το γὰρ πρὸς ἀξίαν ἀνέφικτον», Β', 14), εἶναι ὁ ἅγιος Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ χρυσόρροος λύρα τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τὸ θεόπνευστον στόμα τοῦ Λόγου², ὁ «ορθότομος λάτρης τῆς Ἁγίας καὶ Ἀσυγχύτου Τριάδος»³. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ ἁγίου Δαμασκηνοῦ καὶ μετὰ τὸν Δαμασκηνόν ἔχομεν ἐπίσης πολλοὺς Πατέρας οἱ ὁποῖοι ὠμίλησαν καὶ ἔγραψαν περὶ τῆς Μητρός τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ. Ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν συγχρόνως καὶ ποιηταί - ὑμνογράφοι τῆς Εκκλησίας, γεγονός τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὴν Πανύμνητον Θεοτόκον ἀρμόζει μάλλον «θεῖος καὶ ἱερός ὕμνος» καὶ αἶνος (Α', 5· Δ', 4), λόγος δηλαδὴ δοξολογικός, διότι τὰ μυστήριά τῆς εἶναι «πάντα ὑπὲρ ἐννοίαν, πάντα ὑπερένδοξα»⁴, καὶ οὐδεὶς ἀπλὸς λόγος θα ἐξαρκέσῃ πρὸς ὕμνον τῶν «μεγαλείων» τῆς, τὰ ὁποῖα «ἐποίησεν αὐτὴ ὁ Δυνατός» (Λουκ. 1, 42). Πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ οἱ ἅγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Εφραίμ ὁ Σύρος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Μόδεστος καὶ Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, Ἀνδρέας Ἱεροσολυμίτης καὶ Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ τὸν Δαμασκηνόν οἱ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Φώτιος ὁ Πατριάρχης, Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος καὶ οἱ τρεῖς βυζαντινοὶ Παλαμάς, Θεοφάνης Νικαίας καὶ Καβάσιλας, - ὅλοι αὐτοὶ ἔγραψαν λόγους εἰς τὴν Παναγίαν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ποιήματα θεόπνευστα καὶ «ὕμνοι θεοπρεπεῖς», μεγαλυνάρια καὶ ὠδαὶ πνευματικαὶ μίας ἀκαταπαύστου καὶ διαρκούς τελετῆς καὶ εορτῆς⁵ τῆς Θεοτόκου.

Και έτσι έπρεπε ασφαλώς να γίνη, διότι εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν ζη διαρκώς μία αληθής περί Παναγίας Θεοτόκου παράδοσις, επί κεφαλής της οποίας ίσταται ως «χορίαρχος»⁶ και τελετάρχης ο «Άγγελος Πρωτοστάτης» (Γ, 16), ο οποίος εκ της Παναγίας Τριάδος⁷ «ουρανόθεν επέμφθη ειπείν τη Θεοτόκω το Χαίρε»⁸. Το «Χαίρε» αυτό, που συνοψίζει ολόκληρον το χαρμόσυνον άγγελμα («ευ-αγγέλιον») της ελεύσεως του Σωτήρος Χριστού, έγινε εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν παντοτινή παράδοσις, όπως ακριβώς το επροφήτευσεν η Παναγία Θεοτόκος: «Ιδού γαρ από του νυν μακαριούσί με πάσαι αι γενεαί» (Λουκ. 1, 48· Πρβλ. Β', 9).

Αλλά ο μακαρισμός αυτός και η δοξολογία της Θεοτόκου εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν δεν είναι μόνον «ιερός ύμνος», είναι ταυτοχρόνως και θεολογία, δηλαδή ορθή «δόξα» και ορθός «λόγος» περί των αρρήτων μυστηρίων του Θεού μέσα εις την Οικονομίαν της σωτηρίας τα οποία επραγματοποιήθησαν δια της Παναγίας. Διότι και ο Θεός και η Παναγία δεν δοξάζεται, ει μη με την ορθο-δοξίαν. Δια τούτο εις την ποιήσιν και την υμνολογίαν της Εκκλησίας και εις τους υμνολογικούς και πανηγυρικούς λόγους των αγίων Πατέρων μας ευρίσκομεν προ παντός τα ορθόδοξα δόγματα. Έτσι και οι περί Παναγίας πατερικοί λόγοι και ομιλίες και ύμνοι αποτελούν μίαν δογματικήν παράδοσιν. Αυτό ισχύει κατ' εξοχήν δια τον άγιον Ιωάννην τον Δαμασκηνόν, του οποίου έχομεν ενώπιόν μας τας τέσσαρας Θεομητορικής Ομιλίας. Δί αυτό, παρ' όλον ότι τα κείμενα των Ομιλιών αυτών έχουν μορφήν ποιητικήν, παρακαλείται ο αναγνώστης να προσέξη ιδιαίτερος εις την θεολογίαν των. Δια να τον διευκολύνωμεν θα δώσωμεν, μετά σύντομον παρουσίασιν του Βίου το Δαμασκηνού, σύνοψιν της διδασκαλίας του περί Παναγίας Θεοτόκου βάσει των Ομιλιών αυτών και των υπολοίπων έργων του· εν συνεχεία θα σχολιάσωμεν πολλά εκ των χωρίων των Ομιλιών, δια να έλθη ακριβώς εις φως ο «Ορθόδοξος πλουτισμός» της θεολογίας⁹ του.

Α'

Βίος Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού

Τον Βίον του οσίου και θεοφόρου πατρός ημών Ιωάννου του Δαμασκηνού συνέγραψεν το πρώτον αραβιστί ο ιερομόναχος Μιχαήλ, από την Μονήν του Αγίου Συμεών του εν Θαυμαστώ Όρει πλησίον της Αντιοχείας, κατά το έτος 1085 με την βοήθειαν πιθανώς του Πατριάρχου Αντιοχείας Ιωάννου¹⁰. Ο Βίος αυτός μετεφράσθη εις την ελληνικήν δια πρώτην φοράν υπό του Σαμουήλ, Μητροπολίτου Αδάνων (μεταξύ 1086-1100), κατόπιν δε υπό του Πατριάρχου Ιεροσολύμων Ιωάννου του Η' (1106-1156)¹¹, εις την μετάφρασιν δε αυτήν βασίζεται ο ολίγον τι εκτενέστερος Βίος του Αγίου, γραμμένος από τον Πατριάρχην Ιεροσολύμων Ιωάννην τον Θ' τον Μερκουρόπουλον (1156-1166)¹².

Ο άγιος Ιωάννης εγεννήθη εις την Δαμασκόν κατά το δεύτερον ήμισυ του Ζ' αιώνος «εκ χριστιανών και ορθοδόξων γονέων καταγόμενος». Ο πατήρ του, ονόματι Σέργιος εκ της παλαιάς οικογενείας Μανσούρ, ήτο «ανήρ τα μάλιστα ευσεβής», αλλά και επιφανής και πλούσιος και είχε το αξίωμα του «επιτρόπου (διοικητού) των δημοσίων πραγμάτων» ή του «λογοθέτου» εις τα ανάκτορα του Χαλίφου της Δαμασκού (του Άμπδ-ελ-Μαλέκ: 685-705). Μετά το βάπτισμα του Ιωάννου η μητέρα του εκοιμήθη και ο πατέρας του υιοθέτησε ένα ορφανό παιδί, τον γνωστόν ως αδελφόν του αγίου Δαμασκηνού, τον εξ Ιεροσολύμων Κοσμάν τον Μελωδόν (μετέπειτα επίσκοπον Μαΐουμά), διότι ήτο άνθρωπος λίαν φιλόχριστος και φιλόανθρωπος και την μεγάλην περιουσίαν του «εις αιχμαλώτων λύτρον συνεχώς επεμέτρει». Είχε δε και την φροντίδα όχι μόνον δια την σωματικήν ανατροφήν των τέκνων του αλλά και δια την κατά Χριστόν παιδείαν των: «όπως αν την αλογίαν καθυποτάξαιεν και βασιλείς ορθώσι παθών και τους αγρίους θήρας, τους δαίμονας, κατατρώσαιεν». Ως διδάσκαλον των τέκνων του ο Θεός του έδωσε ένα σοφόν και άγιον μοναχόν, τον οποίον είχεν εξαγοράσει από την αιχμαλωσίαν των Σαρακηνών. Ούτος ήτο ο εκ Καλαβρίας Κοσμάς, «την τύχην μοναδικός, την φρόνησιν σταθιρός, τον βίον θεοειδής,

το είδος σεμνοπρεπής». Ήτο μορφωμένος θεολογικώς, φιλοσοφικώς και ασκητικώς, ικανός να μεταδώσει εις τους άλλους «όσα ψυχὴν εξεικονίζει οἶδε προς το Πρωτότυπον», προς τον Θεόν. Ο Κοσμάς διδάσκει τον Ιωάννην και τον Κοσμάν την ανθρωπίνην και την θείαν σοφίαν, τ.ε. την φιλοσοφίαν (αριθμητικήν, γεωμετρίαν, αστρονομίαν, μουσικήν, ρητορικήν, διαλεκτικήν και ηθικήν) κατὰ Πλάτωνα και Αριστοτέλη, και την ορθόδοξον Θεολογίαν κατὰ τους αγίους Πατέρας. Ιδιαίτερώς τους διδάσκει την άσκησιν εις την προσευχήν και την ταπεινώσιν: «δειν γαρ έκρινε πρώτως και ψυχὴν και γλώσσαν και νουν ευχαίς αγιάζεσθαι», θέτων προ πάντων ως «θεμέλιον... την ταπεινώσιν»¹³. Χάρις εις την υπακοήν και την σοφίαν των οι δύο νέοι προέκοπτον ταχέως, παραμένοντες όμως πάντοτε εν ταπεινώσει, όπως λέγει ο Βίος διά τον Ιωάννην: «ουκ εφουσιούτο τη γνώσει, αλλ' εταπεινούτο τω έρωτι της μυστικωτέρας σοφίας». Μετά ταύτα ο διδάσκαλός των, ο μοναχός Κοσμάς, παρεκάλεσε τον πατέρα του να του επιτρέψη να αναχωρήσει εις τα Ιεροσόλυμα, όπου εκατεβίωσε εις την Μονήν του Αγίου Σάββα. Μετά τον θάνατον του πατρός του Ιωάννου ο χαλίφης της Δαμασκού (Ουαλίδ ο Α': 705-715) τοποθετεί τον Ιωάννην εις την θέσιν του «πρωτοσυμβούλου». Από την περίοδον αυτήν αρχίζει μάλλον ο άγιος Δαμασκηνός την συγγραφικήν του δράσιν, όπως φαίνεται από το έργον του «Κατά μονοφυσιτών Ιακωβιτών εκ προσώπου Πέτρου επισκόπου Δαμασκού» κ.ά.

Εκείνον τον καιρόν εις το Βυζάντιον αυτοκράτωρ ήτο ο Λέων Γ' ο Ίσαυρος (716-741), ο οποίος ήρχισε, όπως είναι γνωστόν, τον διωγμόν εναντίον των αγίων Εικόνων, ονομάζων αυτάς είδωλα και καταστρέφων αυτάς, ακόμη δε και τα άγια λείψανα των Αγίων και τους ιερούς ναούς και τα μοναστήρια. Το 726 εξέδωσε ο Λέων το πρώτον του διάταγμα εναντίον των αγίων Εικόνων και το 730 εκδίδει και το δεύτερον, εξορίσας προηγουμένως τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως άγιον Γερμανόν¹⁴. Ακούσας αυτά ο άγιος Ιωάννης και κινηθείς υπό του Αγίου Πνεύματος «τον ζήλον μιμείται του Ηλιού»¹⁵. Αμέσως μετά το πρώτον διάταγμα του εικονομάχου αυτοκράτορος γράφει τον Πρώτον του επιστολιμαίον λόγον «Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας Εικόνας» και τον αποστέλλει εις γνωστούς του χριστιανούς εις την Κωνσταντινούπολιν, υπερασπίζων «την σχετικήν των θείων εκτυπωμάτων προσκύνησιν». Το στόμα του Δαμασκηνού εξέφραζε την ορθόδοξον συνειδησιν όλης της Καθολικής Εκκλησίας:

«Πρώτον μεν ουν απάντων, οίόν τινα τρόπιν ή θεμέλιον τω λογισμώ καταπήξας, την της Εκκλησιαστικής θεσμοθεσίας συντήρησιν, δι' ης σωτηρία προσγίνεσθαι πέφυκε...

Μη καινοτόμει, μηδέ μέταιρε όρια αιώνια, α έθεντο οι πατέρες σου...

Ουκ ανεξόμεθα νέαν πίστιν διδάσκεσθαι...

Ουκ ανεξόμεθα άλλοτε άλλα φρονείν και καιροίς μεταβάλλεσθαι...

Ου βασιλέων εστί νομοθετείν τη Εκκλησία...»¹⁶.

Ο Δεύτερος του Δαμασκηνού λόγος, που αποτελεί μίαν απλοποιημένην σύνοψιν του Πρώτου, εγράφη κατὰ το έτος 1730 μετά την εξορίαν του Πατριάρχου Γερμανού. Οι δύο αυτοί λόγοι είχαν μεγάλην απήχησιν εις το ορθόδοξον πλήρωμα της Βασιλευούσης και εις όλην την αυτοκρατορίαν, διότι «τάς απάντων είλκε ψυχάς προς την σχετικήν των θείων εκτυπωμάτων προσκύνησιν». Ο Βίος μας αναφέρει εν συνεχεία ότι ο αυτοκράτωρ Λέων δια να εκδικηθή τον Άγιον συκοφαντεί αυτόν εις τον χαλίφην της Δαμασκού ως προδότην και δια τούτο ο χαλίφης «ευθύς κελεύει την δεξιάν κοπήναι του Ιωάννου». Τον «ονειδισμόν του Χριστού» δέχεται ο Άγιος, αλλά μετά το θαύμα της Παναγίας, η οποία συμπαθούσα εις την θερμήν προσευχήν του Ιωάννου δια της θαυματουργικής Εικόνας της θεραπεύει την δεξιάν του, ο ομολογητής της Ορθοδοξίας αποχωρεί από τα αραβικά ανάκτορα και «Χριστόν ηκολούθησε, μείζονα πλούτον ηγησάμενος των εν Αραβία θησαυρών τον ονειδισμόν του Χριστού»¹⁷. Αφού εμοίρασε τα υπάρχοντά του εις τους πτωχούς, αναχωρεί εις την Μονήν του αγίου Σάββα, μαζί με τον πνευματικόν αδελφόν του Κοσμά και τον

ανεπιόν του Στέφανον τον Σαββαΐτην, συμπαραλαβών και την θαυματουργικήν Εικόνα της Παναγίας¹⁸.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητον ότι η συμβολή του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού εις την καταπολέμησιν της εικονομαχίας ήτο αποφασιστική, δια τούτο και προσεπάθει ο αυτοκράτωρ να τον πολεμήση παντοιοτρόπως¹⁹. Ο θείος Δαμασκηνός ανέπτυξε την θεολογίαν των Εικόνων και απέδειξεν σαφέστατα ότι η προσκύνησις των αγίων Εικόνων υπήρχεν ανέκαθεν εις την παράδοσιν της Εκκλησίας. Έγραψε και τον Τρίτον λόγον του υπέρ των αγίων Εικόνων, τον εκτενέστερον και συστηματικότερον, προς το τέλος του 730, και πιθανώς να συνετέλεσεν ο ίδιος εις τον κατά το αυτό έτος αναθεματισμόν του εικονομάχου Λέοντος υπό των επισκόπων της Ανατολής.

Εις την Μονήν του αγίου Σάββα ο άγιος Ιωάννης επέρασεν όλην την στενήν οδόν της μοναχικής ασκήσεως: υπακοήν, εκκοπήν θελήματος, ταπείνωσιν. Ο τότε ηγούμενος της Λαύρας Νικόδημος τον παρέδωσεν εις ένα γέροντα («ανδρί πολλά τη πείρα μαθόντι και γνώσιν έμπρακτον έχοντι»), ο οποίος «το καλόν θεμέλιον πρώτον αυτώ υποτίθησι, το μηδέν πράττειν ιδίω θελήματι», και απαγορεύει εις αυτόν να δεικνύη την γνώσιν του ή και να γράφη καθόλου, ασκών «σιωπήν μετά συνέσεως». Ο Βίος αναφέρει συγκινητικά παραδείγματα της τελείας υπακοής και ταπεινώσεως του Αγίου, «χωρίς γογγυσμών και διαλογισμών», όπως π.χ. εκείνο όταν επήγε καθ' υπακοήν εις την Δαμασκόν δια να πωλήση «τας σπυρίδας, ας εργόχειρον είχαν». Μίαν ημέραν η θλίψις ενός αδελφού μοναχού -λόγω του θανάτου του αδελφού του- έκαμε τον Δαμασκηνόν να παραβή την απαγόρευσιν του γέροντος. Δια να παρηγορήση τον λυπημένον μοναχόν συνέθεσε ο Άγιος και έψαλε το γνωστόν τροπάριον «Πάντα ματαιότης τα ανθρώπινα», που ψάλλεται και μέχρι σήμερα εις την ακολουθίαν της κηδείας. Δια τούτο ο γέρον τον εξεδίωξε από το κελλί του και από το μοναστήριον, κατόπιν δε της παρακλήσεως των άλλων πατέρων τον εδέχθη πάλιν, αλλά του επέβαλεν ως επιτίμιον να καθαρίση ολόκληρον τον χώρον της Μονής και τα αποχωρητήρια, πράγμα το οποίον ο Ιωάννης έκαμε με προθυμίαν και ταπείνωσιν. Από τότε, κατά μίαν αποκάλυψιν της Παναγίας εις τον γέροντα, του επιτρέπεται να συνθέτη εκκλησιαστικά ποιήματα και να γράφη τα θεολογικά του συγγράμματα.

Ο Άγιος Δαμασκηνός χειροτονήθη εις πρεσβύτερον από τον «τρισμακάριστον Πατριάρχην της αγίας Χριστού του Θεού ημών πόλεως Ιερουσαλήμ» Ιωάννην τον Ε' (706-735), και έμεινε ένα διάστημα εις τον ναόν της Αναστάσεως ως «πρεσβύτερος της αγίας Χριστού του Θεού ημών αναστάσεως»²⁰, οπότε και εξεφώνησε τους γνωστούς Λόγους εις την Παναγίαν και άλλους. Πιθανόν να ήρχετο και συχνότερα εις τα Ιεροσόλυμα προς τον Πατριάρχην Ιωάννην²¹, πάντως τον περισσότερον χρόνον της ζωής του ο Άγιος επέρασεν εις την Λαύραν, ασκητεύων εις ένα μικρόν σπήλαιον και ασχολούμενος με την αγίαν υμνογραφίαν και την άνωθεν Θεολογίαν.

Εκοιμήθη ο άγιος Ιωάννης «εν ειρήνη και γήρα βαθεί» την 4ην Δεκεμβρίου, οπότε και τελείται η μνήμη αυτού²², κατά τα μέσα του Η' αιώνος²³, πάντως προ της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, εις την οποίαν εθριάμβευσεν η ορθόδοξος θεολογία του περί της τιμητικής προσκυνήσεως των αγίων Εικόνων της ενσάρκου Οικονομίας του Σωτήρος Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων. Οι Πατέρες της Ζ' Συνόδου τον επευφήμησαν μαζί με άλλους δύο αγίους ομολογητάς, τον Γερμανόν Κωνσταντινουπόλεως και Γεώργιον τον Κύπριον:

«Γερμανού του ορθοδόξου, αιωνία η μνήμη·

Ιωάννου και Γεωργίου, αιωνία η μνήμη·

των κηρύκων της αληθείας, αιωνία η μνήμη.

Η Τριάς τους τρεις εδόξασεν, ων ταις διαλογαίς αξιωθήμεν, οικτιρμοίς τε και χάριτι του πρώτου και μεγάλου Αρχιερέως Χριστού του Θεού ημών, πρεσβευούσης της αχράντου

Δεσποίνης ημών της Αγίας Θεοτόκου και πάντων των Αγίων»²⁴.

Ο δε Πατριάρχης Ιεροσολύμων Ιωάννης, τελειώνοντας τον Βίον του Δαμασκηνού λέγει: «Προς Χριστόν ανέδραμεν, ον ηγάπησε, και νυν ουκ εν εικόνη τούτον ορά, ουκ εν εκτυπώματι προσκυνεί, αλλ'αυτόν οπτάνεται κατά πρόσωπον, ανακεκαλυμμένω προσώπω βλέπων την δόξαν της Μακαρίας Τριάδος».

Β'

Η περί Θεοτόκου διδασκαλία του Δαμασκηνού

-«Δικαίως και αληθώς Θεοτόκον την Αγίαν Μαρίαν ονομάζομεν· τούτο γαρ το όνομα άπαν το μυστήριον της οικονομίας συνίστησιν» (Εκδ. ΙΙΙ, 12).

1. Όταν προς το τέλος της ομολογητικής ζωής του έγραφεν ο άγιος Δαμασκηνός το βασικόν βιβλίον του «Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως», το ήρχισεν υπογραμμίζων την θείαν Παράδοσιν της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας. Ό,τι γράφει περί Θεού, περί Αγίας Τριάδος, περί Χριστού, και περί Παναγίας Θεοτόκου, το γράφει αντλών από την θείαν Παράδοσιν, την οποίαν μας απεκάλυψε και παρέδωκεν ο Θεός δι' όλης της σωτηρίου οικονομίας του Χριστού. «Πάντα τοίνυν τα παραδεδομένα ημίν δια τε Νόμου και Προφητών και Αποστόλων και Ευαγγελιστών δεχόμεθα και γινώσκομεν και σέβομεν, ουδέν περαιτέρω τούτων επιζητούντες... Ταύτα ημείς στέρξωμεν και εν αυτοίς μείνωμεν, μη μεταίροντες όρια, μηδέ υπερβαίνοντες την θείαν Παράδοσιν» (Εκδ. Ι, 1). Το ίδιον είχε γράψει ο ιερός Πατήρ και προηγουμένως εις τους Λόγους περί των αγίων Εικόνων: «Διό, αδελφοί, στώμεν εν τη πέτρα της πίστεως και τη παραδόσει της Εκκλησίας, μη μεταίροντες όρια α έθεντο οι Άγιοι Πατέρες ημών· μη διδόντες τόπον τοις βουλομένοις καινοτομείν και καταλύειν την οικοδομήν της αγίας του Θεού Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας»²⁵. Η θεία Παράδοσις δια τον Δαμασκηνόν είναι ολόκληρον το οικοδόμημα και το σώμα της Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας²⁶, η οποία έχει οικοδομηθεί επί του «θεμελίου λίθου ακρογωνιαίου» του Παύλου (1 Κορ. 3, 11· Εφ. 2, 20) και «της πέτρας της θεολογίας» του Πέτρου (Ματθ. 16, 18), «ήτις εστίν ο Χριστός» (1 Κορ. 10, 4)²⁷.

Η πιστότης του Δαμασκηνού εις την Παράδοσιν της Εκκλησίας έγκειται προ παντός εις την Χριστολογίαν του. Όπως η Γραφή και οι Πατέρες, ούτω και ο Δαμασκηνός βλέπει και ερμηνεύει τα πάντα Χριστολογικώς. Ο Σωτήρ Χριστός, ο Εις της Αγίας Τριάδος, ο εκ Παρθένου σαρκωθείς Θεός και άνθρωπος, είναι το κεντρικόν θέμα όλης της Γραφής και της Παραδόσεως²⁸, επομένως δε και όλης της θεολογίας του Δαμασκηνού. Η Χριστολογία καταλαμβάνει το μεγαλύτερον μέρος όλων των έργων του, όχι μόνον της «Έκδόσεως Ορθοδόξου Πίστεως», από τα τέσσαρα βιβλία της οποίας τα δύομισυ περιέχουν την Χριστολογίαν, αλλά και εις τας Θεομητορικάς του Ομιλίας κυριαρχεί η Χριστολογία, όπως θα το διαπιστώση και ο αναγνώστης. Η περί Παναγίας Θεοτόκου διδασκαλία δια τον Δαμασκηνόν υπάρχει μόνον εντός της Χριστολογίας και όχι ως μία αυτόνομος «Μαριολογία» ή ως μία «ανθρωπολογία» με κέντρον την αγίαν Παρθένον. Η ορθόδοξος θεολογία του Δαμασκηνού δεν είναι ανθρωπολογία ούτε «Μαριολογία», αλλ' η Χριστολογία εις την οποίαν συμπεριλαμβάνεται και η ανθρωπολογία και η περί Θεοτόκου διδασκαλία. Διότι ο Χριστός είναι ο αληθινός και τέλειος Θεός και ο πρώτος αληθινός και τέλειος άνθρωπος, αλλ' όμως Εις Χριστός²⁹, και δια τον λόγον αυτόν η Παναγία η οποία Τον εγέννησε είναι αληθώς Θεοτόκος. Μόνον το όνομα και το αξίωμα του Χριστού, «Θεός σεσαρκωμένος και ενανθρωπήσας», προσδίδει εις την κατά σάρκα Μητέρα Του το όνομα Θεοτόκος· και αντιστρόφως το όνομα Θεοτόκος «άπαν το μυστήριον της οικονομίας (της ενανθρωπήσεως) συνίστησιν» (Εκδ. ΙΙΙ, 12), διότι επιβεβαιώνει ότι Εκείνος ο οποίος εξ Αυτής εγεννήθη ήτο Θεός και άνθρωπος: «Ει γαρ Θεοτόκος η γεννήσασα, πάντως Θεός ο εξ αυτής γεννηθείς, πάντως δε και άνθρωπος» (αυτόθι).

Πιστός λοιπόν εις την Παράδοσιν των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, των υπερμάχων της αγίας Θεοτόκου, ο Δαμασκηνός κηρύττει απεριφράστως την Παναγίαν ως κυρίως και αληθώς Θεοτόκον και με τον «θεολογικώτατον πατέρα» του Γρηγόριον τον Θεολόγον επαναλαμβάνει: «Ει τις ου Θεοτόκον ομολογεί την Αγίαν Παρθένον, χωρίς έστι της Θεότητος» (Α΄ 4). Παραμένων όμως πιστός εις την ιδίαν παράδοσιν των ιδίων αυτών Πατέρων³⁰, κηρύττει επίσης: Ημίν «Θεός έστιν αληθής το λατρευόμενον», την δέ «μητέρα Θεού τιμών και σέβομεν... Θεού μητέρα την Παρθένον ταύτην γινώσκοντες, ου θεάν ταύτην φημίζομεν, άπαγε· της ελληνικής τερθρείας τα τοιαύτα μυθεύματα· επει και θάνατον αυτής καταγγέλομεν· αλλά Θεού σαρκωθέντος Θεού μητέρα γινώσκομεν» (Γ΄, 15). Διότι η Παναγία Θεοτόκος δεν είναι αυτοσκοπός, δια τούτο και λέγει ο Δαμασκηνός εις αυτήν: «Έζης γαρ ου σεαυτή· ου γαρ σεαυτής ένεκα γεγέννησαι· όθεν «έζης Θεώ, δί'ον εις τον βίον ελήλυθας· όπως τη παγκοσμίω εξυπηρετήσης σωτηρία, όπως η αρχαία βουλή του Θεού, της του Λόγου σαρκώσεως και της ημών θεώσεως, δια σου πληρωθή» (Α΄, 9)³¹.

2. Η περί Παναγίας Θεοτόκου διδασκαλία του Δαμασκηνού αναφέρεται ακριβώς εις αυτήν την «αρχαίαν και αληθινήν» (Β΄, 1) του Θεού Βουλήν «της του Λόγου σαρκώσεως και της ημών θεώσεως». Εις τα «ανεξιχνίαστα πελάγη της φιλανθρωπίας» Της (Β΄, 10) η της Ζωαρχικής Τριάδος ενότης, «προς εαυτήν εκκλησιάσασα τω ενιαίω της γνώμης βουλήματι»³², έχει αποφασίσει προ πάντων των αιώνων την σάρκωσιν και ενανθρώπισιν του Θεού Λόγου και την θέωσιν του ανθρώπου. Η προαιώνιος αυτή «προωρισμένη βουλή» (Α΄, 7) του Θεού φανερώνει εις ημάς «το άπλετον και αχανές της αυτού αγαθότητος πέλαγος»³³ και η φανέρωσις αύτη γίνεται δια της Παναγίας Θεοτόκου: «Αύτη την άφατον της του Θεού προς ανθρώπους αγάπης εδημοσίευσεν άβυσσον» (Γ΄, 16). Ο Θεός Πατήρ, λέγει ο Δαμασκηνός, «ο ευδοκήσας» εν τη Παναγία και εξ Αυτής «τελεσθήναι ο προώρισε προ αιώνων μυστήριον» (Α΄ 10), έχει προγνωστικώς προορίσει αυτήν ως Μητέρα του Μονογενούς Υιού Του, ο οποίος «σαρκούται, ων ανάρχως ασώματος, δί' ημάς και την ημετέραν σωτηρίαν» (Γ΄, 15). Ο θεός αυτός «προορισμός» της Παναγίας είναι ασφαλώς ακατανόητος δί' ημάς, ουχ ήττον όμως συμπίπτει εν τω Θεώ με την προαιώνιον Του πρόγνωσιν της ελευθέρας προαιρέσεως και της αξίας και της προσωπικής αγιότητος της Παναγίας³⁴: «Σε προγνούς ο των όλων Θεός αξίαν ηγάπησε, και αγαπήσας προώρισε και επ΄ εσχάτων των χρόνων εις το είναι παρήγαγε, και Θεοτόκον Μητέρα και τιτηνόν του οικείου Υιού και Λόγου ανέδειξε» (Α΄, 7). Η λέξις «παρήγαγε» (δια των γονέων) σημαίνει εδώ ότι προέγνωσεν ο Θεός όχι μόνον της Παναγίας την αξίαν (Α΄, 7) και αρετήν (Α΄, 9) και την «άχραντον παρθενίαν» (Γ΄, 2· Α΄, 5), αλλά και την δικαιοσύνην (Α΄, 9) και σωφροσύνην και θεάρεστον πολιτείαν (Α΄, 5-6· Β΄, 6) των γονέων της, δια να δώση εις αυτούς ένα τόσον μεγάλον δώρον, την Κόρην η οποία θα γεννήση τον Θεόν και τοιουτοτρόπως θα γίνουν οι ίδιοι θεοπάτορες. Ο Δαμασκηνός λέγει χαρακτηριστικώς δια την Παναγίαν: «Οντως εύρες χάριν, η αξία της χάριτος» (Β΄, 8). Οι λόγοι αυτοί καθιστούν αυτόδηλον την αρχήν της συνεργασίας του Θεού και της ελευθερίας του ανθρώπου εις όλην την ιστορίαν της σωτηρίου οικονομίας. Αλλά ας αρχίσωμεν από την αρχήν.

Όταν «της ψευδούς ορεχθέντες θεώσεως» (Γ΄, 2) έπεσαν οι προπάτορές μας δια της παρακοής (Γ΄, 3) και τους «δερματίνους χιτώνας της νεκρώσεως» (Α΄, 4· Γ΄, 2) και της θνητότητος και παχύτητος ενεδύθησαν (Έκδ. ΙΙΙ, 1)³⁵ και υπέπεσαν εις τον θάνατον και την φθοράν (Έκδ. ΙV, 13), και ημείς όλοι, οι απόγονοί τους, «ώσπερ γεννηθέντες εκ του Αδάμ ωμοιώθημεν αυτώ κληρονομήσαντες την κατάραν και την φθοράν» (αυτόθι) και ευρέθημεν έξω του Παραδείσου γυμνοί της χάριτος του Παναγίου Πνεύματος (Γ΄, 2), ο φιλάνθρωπος Θεός ήδη από τότε ήρχισεν να «οικονομή» και «παιδαγωγή» την οικονομίαν της σωτηρίας μας (Έκδ. ΙΙΙ, 1). Αλλά επειδή έχομεν πέσει εκουσίως και ελευθέρως και «δια το αβίαστον είναι το καλόν» (Έκδ. ΙV, 19) -«ουκ αρετή γαρ το βία γινόμενον» (Έκδ. ΙΙ, 12)-, έπρεπε και να δεχθώμεν ελευθέρως την υπό του Θεού οικονομουμένην θεραπείαν και σωτηρίαν και να συνεργασθώμεν εκουσίως εις αυτήν. Η έκφρασις να «συνεργασθώμεν» σημαίνει ότι δεν

ήταν δυνατόν να «εργασθούν» και να δημιουργήσουν μόνοι τους οι άνθρωποι την σωτηρίαν των, διότι «πάντες εξέκλιναν, άμα ηχρειώθησαν» (Ψαλμ. 13, 3· Ρωμ. 3,12· Β΄, 6). Την σωτηρίαν των ανθρώπων ηδύνατο να εργασθή και ενεργήση μόνον ο Θεός, η «παντός αγαθού αρχή και αιτία» και ο «ενεργών τα πάντα εν πάσι» (Έκδ. ΙΙ, 30· 1 Κορ. 12, 6). Ο άνθρωπος όμως έπρεπε να συνεργασθή με τον εργαζόμενον Θεόν δια την σωτηρίαν του: «Βουλομένων γαρ η σωτηρία, ουκ αναγκαζομένων», κατά την έκφρασιν των Πατέρων»³⁶. Και αυτό ακριβώς είναι το νόημα όλης της δια της ιστορίας οικονομίας της σωτηρίας, εις την οποίαν ο Θεός καλεί. Εις την κλήσιν Του αυτήν υπακούουν και απαντούν ελευθέρως ολίγοι ίσως άνθρωποι, οι οποίοι όμως γίνονται τοιουτοτρόπως «εκλογή» του Θεού δια της οποίας προετοιμάζει ο Θεός και την σωτηρίαν των άλλων. Η ακατάπαυστος σωστική πρόνοια του Θεού, και η ακούραστος σώζουσα χάρις Του εύρισκε ούτω πάντοτε εις την ιστορίαν της πεπτωκυίας ανθρωπότητας «σημεία στηρίξεως» - «σκευή ελέους», κατά τον Απ. Παύλον (Ρωμ. 9, 23) - δια των οποίων οικονομείτο, βάσει πάντοτε της ελευθέρας συνεργασίας³⁷, η ιερά ιστορία της σωτηρίας.

Η οικονομία αυτή απεκορυφώθη και συνετελέσθη εις την Παναγίαν, η οποία ως κατ'έξοχήν «εκλελεγμένη» (Β΄, 3) και «υπήκοος» εις τον Θεόν (Β΄, 8· Γ΄, 3), υπηρέτησε (Α΄, 7-9) και «ελειτούργησε τη Τριάδι» (Δ΄, 5) και συνείργησε εις την οικονομίαν της σωτηρίας ως ουδείς άλλος απ'αίωνος. Κατ' αυτόν τον τρόπον βλέπει ο άγιος Δαμασκηνός και γενικώς οι άγιοι Πατέρες όλην την Παλαιάν Διαθήκην, ως μίαν συνεχιζομένην δια των γενεών προετοιμαστικήν «κλήσιν» και «εκλογήν» (Ρωμ. 11, 7, 5) του Θεού³⁸, ως μίαν δηλαδή γενεαλογίαν της Παναγίας, εκ της οποίας θα γεννηθή ο Σωτήρ του κόσμου Χριστός (Έκδ. ΙV, 14· Β΄, 3), Σωτήρ ασφαλώς πρώτον αυτών των «στελεχών» της γενεαλογίας και της ίδιας της κορυφής της, της Παναγίας³⁹, και δι' αυτής και όλων των ανθρώπων.

3. Τοιουτοτρόπως η Παναγία, κατά τον άγιον Δαμασκηνόν και την Ορθόδοξον Πίστιν, είναι η κορυφή και το τέλος όλης της Π. Διαθήκης, και εις αυτήν αναφέρονται όλα αι προεικονίσεις και προτυπώσεις και προφητεΐαι της Π. Διαθήκης (Β΄, 9-10). Είναι η αποκορύφωσις και ο καρπός όλης της παλαιοδιαθηκικής «παιδαγωγικής» προετοιμασίας της ανθρωπότητας δια την υποδοχήν του σαρκωθέντος Θεού Σωτήρος, και δια τούτο είναι αδύνατον να γίνη ο χωρισμός της από το ανθρώπινον γένος του Αδάμ. Δια τούτο την ονομάζει ο ιερός Πατήρ «θυγατέρα του Αδάμ» (Γ΄, 2· Α΄, 6), ενώ τον Δαβίδ ονομάζει «προπάτορα και θεοπάτορα» (Γ΄, 2), από την ρίζαν του οποίου «κατ'επαγγελίαν» (Β΄, 7· Έκδ. ΙV, 14) εγεννήθη η Παναγία, συνενούσα εν εαυτή την ιερατικήν και την βασιλικήν ρίζαν (Α΄, 6).

Η γέννησις αυτή της Παναγίας εκ της «ρίζης του Ιεσσαί» (Α΄, 3) και παρά την θαυμαστήν δια της χάριτος του Θεού λύσιν της στειρώσεως της Άννης (Α΄, 2· Β΄, 6-7)⁴⁰, δεν αποτελεί κατά τον Δαμασκηνόν μίαν υπερφυσικήν εξαίρεσιν της Παναγίας από το γένος της, από τους προπάτορας και θεοπάτορας («θυγάτηρ του Δαβίδ» Α΄, 9) και από τον γενάρχην Αδάμ («θυγάτηρ Αδάμ» Α΄, 6· Γ, 2). Η Παναγία, κατά τον Δαμασκηνόν, είναι «θυγάτηρ του πάλαι Αδάμ» και ευρίσκεται υπό «τας πατρικάς ευθύνας» (Γ΄, 2) και ως προς την σύλληψίν της και γέννησιν από τους γονείς και ως προς τον θάνατόν της. Συνελήφθη εκ του σπέρματος του Ιωακείμ (Α΄, 2) εν τη μήτρα της Άννης, δηλαδή εκ της φυσικής συναφείας του γάμου⁴¹ Ιωακείμ και Άννης (Α΄, 2· Έκδ. ΙV, 14) και «εκ γης έχει την γένεσιν» (Α΄, 3), «φθαρτόν εκ του Αδάμ σώμα κληρονομήσασα» (Γ΄, 8). Απέθανεν επίσης θάνατον ανθρώπινον (Γ΄, 15)⁴² και ως «θυγάτηρ Αδάμ... δι' Αδάμ το σώμα παραπέμπει τη γη» (Δ΄, 4), και «φυσικώς χωρίζεται» η πανίερος και μακαρία της ψυχή του πανολβίου και ακηράτου της σώματος και το σώμα «τη νομίμω ταφή παραδίδοται» (Β΄, 10). Επομένως η αγία Παρθένος ήτο, όπως και όλοι οι άνθρωποι, κληρονόμος του προπατορικού αμαρτήματος του Αδάμ⁴³, ούτως ώστε ο Δαμασκηνός να ομιλή συγκεκριμένως περί καθάρσεως και εξαγνισμού και εξαγιάσεως της από το Άγιον Πνεύμα κατά την στιγμήν της εν αυτή συλλήψεως του Θεού Λόγου: «Ταύτην ο Πατήρ μεν προώρισε, προφήται δε δια του

Πνεύματος προεκήρυξαν, η δε του Πνεύματος αγιαστική δύναμις επιφοιτήσασα εκάθηρέ τε και ηγίασε και οιονεί προήρδευσε» (Β΄, 4· Έκδ. ΙΙΙ, 2)⁴⁴.

Αυτά όλα όμως καθόλου δεν σημαίνουν ότι ο άγιος Δαμασκηνός δεν παραδέχεται και δεν ομιλεί δια την αγιότητα της Παναγίας Θεοτόκου. Τουναντίον μαζί με όλην την Ορθόδοξον Εκκλησίαν και αυτός εξαίρει και δοξάζει πολύ την προσωπικήν αγιότητα της Παναγίας, όπως θα ίδωμεν κατωτέρω, αλλά δεικνύουν μόνον το πόσον μακράν είναι ο ορθόδοξος ιερός Πατήρ από την νεωτέραν αιρετικήν δοξασίαν της Ρωμαϊκής Εκκλησίας περί της «ασπίλου συλλήψεως» της Παναγίας και της γεννήσεώς της άνευ του προπατορικού αμαρτήματος⁴⁵. Η καινοτομία αυτή, προϊόν του «αλαθήτου» πάπα του Βατικανού⁴⁶, όχι μόνον αποχωρίζει την Παναγίαν από τους προγόνους της, τους προπάτορας, και από την υπόλοιπον ανθρωπότητα κατά τρόπον τόσον αυθαίρετον, ώστε να αρνήται όλον το νόημα της προετοιμαστικής οικονομίας της ιστορίας της Π. Διαθήκης, αλλά και μειώνει την πραγματικήν αξίαν και προσωπικήν αγιότητα της Παναγίας Παρθένου. Και όχι μόνον τούτο, αλλά το «δόγμα» αυτό υπονομεύει και ολόκληρον την πραγματικότητα και την αλήθειαν της σωτηρίας μας, διότι αρνείται την ενότητα της φύσεως του ανθρωπίνου γένους και θέτει υπό αμφισβήτησιν την πραγματικώς σωτήριοιον σάρκωσιν του Χριστού από ένα γνήσιον αντιπρόσωπον της ανθρωπότητος⁴⁷.

4. Ο αναμάρτητος Λόγος του Θεού, ο Χριστός, κατά τον Δαμασκηνόν, προσέλαβε την ανθρωπίνην φύσιν, ολόκληρον τον άνθρωπον, δια να τον σώση, να τον ενώση με τον Εαυτόν του και τοιουτοτρόπως να τον θεώση: «Όλον γαρ όλος ανέλαβέ με και όλος όλω ηνώθη, ίνα όλω την σωτηρίαν χαρίσηται· το γαρ απρόσληπτον αθεράπευτον» (Έκδ. ΙΙΙ, 6). Η «πρόσληψις» αυτή του ανθρώπου εις την Υπόστασιν του Θεού Λόγου (η ασύγχυτος - αδιάαιρετος ένωσις και ενυποστασίασις, Έκδ. ΙΙΙ, 2, 9, 22) εξασφαλίζει την μόνιμον και αδιάσπαστον «δευτέραν κοινωνίαν», περί της οποίας ομιλεί ο Δαμασκηνός ακολουθών Γρηγόριον τον Θεολόγον⁴⁸. Η «δευτέρα κοινωνία» ήλθε μετά την διάπασιν της «πρώτης προς Θεόν κοινωνίας» (Α΄, 8) του πρώτου Αδάμ, και επομένως ο Χριστός εύρε τον άνθρωπον πεπτωκότα και τον προσέλαβε όλον (διότι «το απρόσληπτον αθεράπευτον», Β΄, 4), χωρίς όμως της αμαρτίας. Ο Δαμασκηνός τονίζει ότι ο Κύριος προσέλαβε «όλον τον Αδάμ, τον προ της παραβάσεως, τον αμαρτίας ελεύθερον» (Β΄, 4), την «πρώτην του Αδάμ γένεσιν» (Έκδ. ΙΙΙ, 1), δηλαδή την χωρίς αμαρτίας φύσιν του⁴⁹.

Εξ ίσου όμως και ο Δαμασκηνός, ακολουθών τους Πατέρας και κυρίως τον άγιον Μάξιμον⁵⁰, ομιλεί δια τα «αδιάβλητα πάθη» του Κυρίου: «Ομολογούμεν ότι (ο Κύριος) πάντα τα φυσικά και αδιάβλητα πάθη του ανθρώπου ανέλαβεν· όλον γαρ τον άνθρωπον και πάντα τα του ανθρώπου ανέλαβε, πλην της αμαρτίας... Φυσικά δε και αδιάβλητα πάθη εισί τα ουκ εφ' ημίν, όσα εκ της επί τη παραβάσει κατακρίσεως εις τον ανθρώπινον εισήλθε βίον, οίον πείνα, δίψα, κόπος, πόνος, το δάκρυον, η φθορά... Πάντα τοίνυν ανέλαβεν, ίνα πάντα αγιάση» (Έκδ. ΙΙΙ, 20). Αυτήν την φύσιν, την μετά των αδυναμιών και ασθενειών και της φθοράς⁵¹, χωρίς όμως της αμαρτίας - διότι η αμαρτία ως «εν τη ημετέρα αυτεξουσίω προαιρέσει εκουσίως συνισταμένη» (Έκδ. ΙΙΙ, 20) δεν ανήκει εις την φύσιν - προσέλαβεν ο Κύριος εκουσίως και «οικονομίας λόγω» (Έκδ. ΙΙΙ, 12)⁵² από την Παρθένον Μαρίαν, «ην τη φύσει δούλην υπάρχουσαν, φιλανθρωπίας ανεξιχνιάστοις πελάγεσιν οικονομικώς μητέρα εποίησατο, αληθεία σαρκωθείς, ου φενακίσας την ανθρωπήσιν» (Β΄, 10). Επομένως ο Λόγος του Θεού «αναλαμβάνει όλον τον άνθρωπον και το τούτου κάλλιστον, υπό αρρωστίαν πεσόν, ίνα όλω την σωτηρίαν χαρίσηται» (Έκδ. ΙΙΙ, 18· Β΄, 4)⁵³. Η αρρωστία αυτή, αι ασθένειαι και αδυναμίαι, τα «φυσικά πάθη και αδιάβλητα της εμής κράσεως» (Β΄, 4)⁵⁴ δεν είναι αμαρτία, αλλ' επειδή εισήλθον εις την ανθρωπίνην φύσιν μετά την αμαρτίαν ως αποτελέσματά της, ως επισυμβάντα τη φύσει κατόπιν της αμαρτίας της προαιρέσεως του Αδάμ⁵⁵, δια τούτο λέγεται και δια τον Κύριον ότι έγινε «αμαρτία» και «κατάρα» δι' ημάς (Έκδ. ΙΙΙ, 25· ΙV, 18· 1 Κορ. 5, 21· Γαλ. 3, 13). Ο Χριστός είναι αναμάρτητος αλλά και Σωτήρ

των ανθρώπων, και ως Σωτήρ, «το ημέτερον αναδεχόμενος και οικειούμενος πρόσωπον» (αυτ.), εδέχθη την ανθρωπίνην φύσιν και τα ανθρώπινα πάθη και την αμαρτίαν και την κατάραν⁵⁶ γενόμενος άνθρωπος και «την του θανάτου πείραν ουκ απηνήνατο· θνήσκει γαρ σαρκί και θανάτω λύει τον θάνατον και φθορά την αφθαρσίαν χαρίζεται και την νέκρωσιν ποιεί πηγὴν αναστάσεως» (Β', 10), οικονομῶν τοιουτοτρόπως την ημῶν σωτηρίαν (Ἐκδ. IV, 18): «ἵνα το ὁμοίω το ὅμοιον ανασώσῃται» (Γ', 15· Ἐκδ. III, 18). Ἡ ἐν τῇ Παναγία και ἐξ αὐτῆς ἐνανθρώπησις του Θεοῦ Λόγου, κατὰ τον ἴδιον Πατέρα, «δια τούτο γέγονεν, ἵνα αὐτή ἡ αμαρτήσασα και πεσούσα και φθαρείσα φύσις νικήσῃ τον ἀπαντήσαντα τύραννον και οὕτω της φθοράς ἐλευθερωθῇ» (Ἐκδ. III, 12)⁵⁷.

Ὁ ἀναμάρτητος Κύριος προσέλαβε λοιπόν, ως Σωτήρ, και τα «ἀδιάβλητα πάθη» της πεπτωκυίας ἀνθρωπίνης φύσεως, τα ὁποία δεν εἶχεν ὁ Ἀδάμ προ του προπατορικοῦ αμαρτήματος, και τούτο εἶναι ἡ φιλόανθρωπος «συγκαταβατική σάρκωσις» (Α', 2), «συγκαταβατική ταπείνωσις» (Α', 3) και «υψοποιός κένωσις» (Γ', 7) του Ἀμνού του Θεοῦ του αἵροντος την αμαρτίαν του κόσμου, και δια τον λόγον αὐτόν ἡ Παναγία Θεοτόκος, ως «την του κόσμου σωτηρίαν τον Χριστόν κηύσασα (Β', 9), ἐγένε της σωτηρίας ημῶν ἐργαστήριον: «Ἀμνάς ἡ τεκούσα τον Ἀμνόν του Θεοῦ τον αἵροντα την αμαρτίαν του κόσμου, το της σωτηρίας ημῶν ἐργαστήριον, ἀγγελικῶν υπερτέρων δυνάμεων, δούλη και μήτηρ Θεοῦ» Σωτήρος (Δ', 5).

Δια τούτο ημεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι δεν παραδεχόμεθα την ρωμαϊκὴν δοξασίαν περὶ της «ασπίλου συλλήψεως» της Θεοτόκου, περὶ της ἐξαιρέσεως της δηλαδή ἀπὸ την κληρονομικότητα του προπατορικοῦ αμαρτήματος, πράγμα που, ὅπως εἶπομεν, υπονομεύει την πραγματικότητα και το σωτήριο της σαρκώσεως του Κυρίου. Ἄλλωστε, ἀν ἡ Παναγία δεν εὐρίσκετο ὑπὸ το προπατορικόν ἀμάρτημα, τίθεται το ἐρώτημα πῶς τότε ἀπέθανεν⁵⁸, ἐφ' ὅσον ὁ θάνατος ἐρχεται ως ἀποτέλεσμα του προπατορικοῦ αμαρτήματος («εἴπερ δια της αμαρτίας εἰς τον κόσμον εἰσῆλθεν ὁ θάνατος» Ἐκδ. III, 27· Ρωμ. 5, 12), ὁ δε Κύριος «ἀναμάρτητος ὢν» («οὐχ ὑπέκειτο θανάτῳ») θνήσκει ἐκουσίως ως Σωτήρ και Λυτρωτής⁵⁹, «τον ὑπὲρ ημῶν θάνατον ἀναδεχόμενος» (Ἐκδ. III, 27). Ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι πιστεύομεν δια την Θεοτόκον ὅπως μας παρέδωκαν οἱ Πατέρες και ὁ ἅγιος Δαμασκηνός, ἡ δε ἐσφαλμένη «εὐσέβεια» των Δυτικῶν περὶ το πρόσωπον της Παναγίας δεν ἠμπορεῖ να εἶναι το μέτρον της πίστεως και της ἀληθείας. Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ «Μαριολογία» πάσχει ἀπὸ τον ἀποχωρισμόν της και την ἀνεξαρτητοποίησιν ἀπὸ την Χριστολογία και την Σωτηριολογία.

5. Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι ἡ Παναγία Θεοτόκος εὐρίσκετο, ως ἐκ της συλλήψεως της, ὑπὸ το προπατορικόν ἀμάρτημα ως κληρονόμος της ἀδαμιαίας φύσεως, ἡ ἰδία προσωπικῶς, κατὰ τον ἅγιον Δαμασκηνόν, δεν εἶχε καμμίαν προσωπικὴν αμαρτίαν. Την προσωπικὴν της ἀγιότητα ἐξαιρεῖ και τονίζει και δοξάζει ὅλως ἰδιαίτερος ὁ ἱερός Πατήρ, καθὼς ἄλλωστε και ὅλοι οἱ Πατέρες και ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία μας. Ἡ Παρθένος Μαρία εἶναι ὄντως ἀγία και Παναγία, «ἀγγελικῶν υπερτέρα δυνάμεων» (Δ', 5), «υπεραναβάσα τα Χερουβίμ και τα Σεραφίμ υπεραρθείσα» (Α', 9), «ἡ ὄντως ἀγνή μετὰ Θεόν ὑπὲρ ἀπαντας» (Γ', 16).

Ὅπως και των μεγάλων προφητῶν του Θεοῦ, του Ἰερεμίου και του τιμίου Προδρόμου, των «ἐν κοιλία μητρός» ἡγιασμένων και πεπληρωμένων Πνεύματος Ἁγίου (Ἰερεμ. 1,5· Λουκ. 1,15), και της Παναγίας ἡ ἀγιότης ἀρχίζει «ἐν κοιλία μητρός». Εἶναι ὅμως αὐτὴ ἀσφαλῶς ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα της ἀγιότητος των Προφητῶν, ἀποκορυφούται δε κατὰ την στιγμήν της ἀσπόρου συλλήψεως του Θεοῦ Λόγου και ἀφθαρτοποιεῖται εἰς την Κοίμησιν και Μετάστασίν της. Και ἐάν ἡ χάρις και αἱ δωρεαί του Θεοῦ ἦσαν μεγάλα εἰς τους Προφήτας, οἱ ὁποῖοι προεφήτευσαν ἀπλῶς την ἐνσάρκωσιν, πόσον μεγαλύτεροι ἦσαν εἰς ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐγένε Μητέρα του σαρκωθέντος Θεοῦ; Ἐάν δε πάλιν «κατὰ το μέτρον της προς Θεόν ἀγάπης αἱ ἀντιδόσεις»⁶⁰, πόσον μεγάλην ἀρετὴν και ἀγιότητα εἶχεν ἡ Παναγία, δια να λάβῃ τόσον μεγάλην χάριν; Το ὅτι ἦτο «ἀξία του Κτίσαντος» (Α', 2) μαρτυρεῖται ἀπὸ το γεγονός ὅτι ἀνάμεσα σε ὅλα τα κτίσματα ὁλων των αἰῶνων μόνη αὐτὴ εἶχε τόσον μεγάλην ἀγιότητα,

, ώστε να εκλεγεί από τον Θεόν δια να γίνη Μήτηρ του Υπεραγίου Θεού και να υπηρετήσει εις «το μόνον καινόν υπό τον ήλιον» μυστήριον (Α΄, 2), την σάρκωσιν του Θεού Λόγου. Η αγιότης αυτή στηρίζεται εις ολόκληρον την του Θεού οικονομίαν της σωτηρίας, περί της οποίας ωμιλήσαμεν ήδη προηγουμένως και η οποία προετοιμάζετο δια των διαδοχικών «εκλογών» (Νώε, Αβραάμ, Ισαάκ, Δαβίδ)⁶¹ καθ' όλην την ιστορίαν της Π. Διαθήκης.

Είδομεν ότι η Παρθένος Μαρία είναι «θυγάτηρ Αδάμ» ως προς την φύσιν της. Αλλά ως προς την προαίρεσίν της και την προσωπικήν αρετήν της ο άγιος Δαμασκηνός αντιπαραβάλλει αυτήν προς τους προπάτορας και δεικνύει την απόλυτον υπεροχήν της αγιότητός της (Α΄, 8· Γ΄, 2-3). Η κληρονομία του προπατορικού αμαρτήματος ήτο ανενέργητος μέσα εις Αυτήν, διότι η θέλησίς της και όλαί αι δυνάμεις της ψυχής και του σώματός της ήσαν «τω Δεσπότη Θεώ προσαναθέμεναι»⁶². Η Παναγία δια την αγιότητά της ήτο «εκ γενεών αρχαίων εκλελεγμένη» (Β΄, 3· Δ΄, 5) και εγεννήθη «εξ ευγενεστάτης και βασιλικωτάτης ρίζης δαβιτικής» (Α΄, 6), της «ρίζης του Ιεσσαί» (Α΄, 3), εκ της οποίας κατάγονται οι άγιοι και δίκαιοι γονείς της. Εις αυτούς συνέτεινε και συνεκεντρώθη η αγιότης όλων των αγίων προγόνων της Παναγίας, των «θεοπατόρων», δια της «εκλογής» και δια των διαδοχικών καθαρισμών και αγνισμών του «σπέρματος»⁶³ των οποίων προετοίμαζε ο Θεός την Παναγίαν, η οποία υπερεπολλαπλασίασε και απεκορύφωσε και ανεκεφαλαίωσε μέσα της την αγιότητα της Π. Διαθήκης. Οι δίκαιοι και θεάρεστοι γονείς της (Α΄, 5) την γεννούν εν σωφροσύνη και εγκρατεία, ούτως ώστε ο άγιος Δαμασκηνός να ονομάζη το «σπέρμα» του Ιωακείμ «σπέρμα πανάμωμον» (Α΄, 2).

Ο ιερός Πατήρ περιγράφει την μεγάλην αγιότητα και την χάριν την οποίαν ο Θεός έδωσεν εις τον Ιωακείμ και την Άνναν (Β΄, 6)· πώς «δια λιτής (προσευχής) και επαγγελίας προς Θεού την Θεοτόκον κομίζονται» (Έκδ. IV, 14)· πώς αυτή ήδη από μικράν ηλικίαν «τω ιερών ναώ του Θεού προσάγεται και ανατίθεται» (Β΄, 7· Έκδ. IV, 14). Εν συνεχεία ομιλεί περί του «οίαν την εν τώδε τω βίω διατριβήν πεποίηται» (Β΄, 50 η Παρθένος και οίαν την χάριν από τον Θεόν έλαβεν. Η «διατριβή» αυτή, ο ενάρετος και ένθεος βίος της Παρθένου και η μεγάλη χάρις του Θεού ήσαν τόσον μεγάλοι, ώστε ο Δαμασκηνός να λέγη δι' Αυτήν ότι ήτο «οία ου πρότερον γέγονεν, ουδ' αυ γενήσεται πάλιν» (Β΄, 6)· «αύτη η τω παρόντι χαρισθείσα βίω δώρον απάντων των του Θεού δωρημάτων υψηλότερον άμα και προσφιλέστατον» (Β΄, 5). Αλλ' ας το ίδωμεν αυτό πιο συγκεκριμένα.

Κατά την στιγμήν του Ευαγγελισμού η Παρθένος Μαρία, η θυγάτηρ της Εύας, όχι βεβαίως εις τον Παράδεισον όπως εκείνη, αλλ' εις ένα κόσμον ο οποίος «εν τω πονηρώ κείται» («κρίνον αναμέσον των ακανθών φυέν..., ρόδον εξ ακανθών των Ιουδαίων», Α΄, 6), αξιούται να ακούση δικαίως το «Χαίρε, Κεχαριτωμένη» και το «Μη φοβού, Μαριάμ· εύρες γαρ χάριν παρά τω Θεώ» (Β΄, 8· Λουκ. 1, 28). Ερμηνεύων τους λόγους αυτούς του Αρχαγγέλου προς την Παναγίαν ο θείος Δαμασκηνός λέγει: «Όντως εύρες χάριν η αξία της χάριτος· εύρες χάριν η τους πόνους της χάριτος γεωργήσασα και πολύχουν δρεψαμένη τον άσταχυν της χάριτος· εύρες χάριτος άβυσσον, η σώαν την ολκάδα της διπλής παρθενίας τηρήσασα· και την ψυχήν γαρ παρθένον ετήρησεν, ου του σώματος έλαττον· όθεν και η του σώματος παρθενία τετήρητο» (Β΄, 8). Αυτοί οι τόσον χαρακτηριστικοί λόγοι του Δαμασκηνού αποδίδουν ακριβώς και αληθώς την σχέσιν της θείας χάριτος και της ελευθερίας του ανθρώπου, συγκεκριμένως δε εδώ της Παναγίας.

Η χάρις του Θεού είναι ασφαλώς δωρεά, δίδεται όμως εις εκείνους οι οποίοι δεικνύουν προαιρετικήν σπουδήν και επιτηδειότητα και καθαρότητα. Ο άνθρωπος, λέγει ο Δαμασκηνός, «λογικός και αυτεξούσιος γενόμενος, εξουσίαν είληφεν αδιαλείπτως δια της οικείας προαιρέσεως ενούσθαι τω Θεώ («ει και μη πάντες ενεργούμεν τα της φύσεως» - Έκδ. IV, 13· III, 14). Ο Θεός, λέγει επίσης, «πάσι μεταδίδωσι της εαυτού ενεργείας κατά την εκάστου επιτηδειότητα και δεκτικήν δύναμιν, φημί δε την τε φυσικήν και προαιρετικήν καθαρότητα» (Έκδ. I, 13) και «παντί τω προαιρουμένω το αγαθόν ο Θεός συνεργεί εις το αγαθόν»⁶⁴. Τα λόγια αυτά του Αγίου φανερώνουν το αναγκαίον της συνεργασίας μεταξύ

Θεού και ανθρώπου («τον θεανθρώπινον συνεργισμόν»), πράγμα το οποίον όπως είδομεν προηγουμένως, ισχύει δι' όλην την ιστορίαν της οικονομίας και επομένως και δια την Παναγίαν. Εις την «συνεργασίαν» αυτήν ο Θεός δίδει την χάριν Του, τον Εαυτόν Του, και ο άνθρωπος την προαίρεσίν του, ολόκληρον τον εαυτόν του (πρβλ. Κλ. 2, 9-10· 1 Κορ. 15, 10). Εφ' όσον λοιπόν η χάρις δίδεται αναλόγως προς τον ζήλον και την προς τον Θεόν αγάπην του ανθρώπου⁶⁵, ποία τότε ήτο όντως «η σπουδή και αναστροφή» της θείας Παρθένου Μαρίας μέσα εις τον ιερόν ναόν του Θεού (Β', 7), ώστε να αξιωθή τόσον μεγάλης χάριτος; Ήτο «κρείπτων και καθαρωτέρα άλλων» (Β', 7· Γ', 16), λέγει ο Δαμασκηνός, και συμπεριλαμβάνει εις τους «άλλους» και τους Αγγέλους (Β', 8).

Διότι μέσα εις το ανθρώπινον σώμα έδειξεν η Παναγία με την «διπλήν παρθενίαν» της⁶⁶ - την οποίαν διπλήν παρθενίαν οι Άγγελοι λόγω της φύσεώς των δεν έχουν- αγιότητα υπεράνω των Χερουβίμ και των Σεραφίμ (Α', 9). Δια τούτο και η αγιότης της είναι αδιασπάστως συνδεδεμένη με αυτήν την πανάμωμον παρθενίαν της, την αιειπαρθενίαν της (Α', 5-6).

Εις τον ναόν του Θεού, εις τα Άγια των Αγίων, η θεόπαις Μαρία - «η ιερωτάτη περιστερά, η ακεραία και άκακος ψυχή και τω Θείω Καθιερωμένη Πνεύματι» (Γ', 2)⁶⁷ - ως «αγνή και φίλαγνος» (Γ', 19) γίνεται κατ' άμφω παρθένος, και παρθένος άχραντος (Γ', 2) «γνήνις μη ομιλήσασα πάθει, αλλ' ουρανίοις εντραφείσα νοήμασι» (αυτ.). Διότι ως «θυγάτριον ιερώτατον, το λαθόντα πεπυρωμένα βέλη του πονηρού» (Α', 7), από τον πόθον προς την παρθενίαν («παρθένος και φιλοπάρθενος», Δ', 5), αλλοιούται τόσον με την βοήθειαν της χάριτος του Πνεύματος («πιανθείσα τω Πνεύματι», Έκδ. IV, 14), ώστε να λέγη ο Δαμασκηνός: «τοσούτον την παρθενίαν ποθήσασα, ως υπ' αυτής οιά τινος καθαρωτάτου ποιωθήναι πυρός» (Γ', 2), καθίσταται «πυρός θείου κατοικητήριον» και «Πνεύματος Αγίου ιερώτατον άγαλμα» (Δ', 5). Αι αρεταί της και η χάρις του Πνεύματος («τα του Αγίου Πνεύματος χαρισμάτων κύματα», Α', 9) εκόσμησαν την Παρθένον («η των αρετών περιβεβλημένη ευπρέπειαν και κεκοσμημένη τη του Πνεύματος χάριτι», Α', 9), ώστε να είναι αυτή «το κάλλος της ανθρωπίνης φύσεως» (Α', 7), «εφ' ω ο δημιουργήσας ευφράνθη Θεός» (Α', 9). Και δια τούτο ως «αξιόθεος» (Α', 7) εκλέγεται ακριβώς «εις νύμφην Θεού και μητέρα» (Α', 7).

Ο Δαμασκηνός περιγράφει λεπτομερώς το ήθος και τας αρετάς της Παναγίας, όπως θα το ιδή ο αναγνώστης (Α', 9, 11), και γενικώς όλην την «ανεπίστροφον» ανάτασιν, αφοσίωσιν και αγάπην της Παρθένου προς τον Θεόν, αλλά και την αγάπην του Θεού προς την αγίαν Παρθένον («έως προς την ποθούσαν τον ποθούμενον είλκυσεν», «θυγάτριον θεοπόθητον», Α', 9,7). Εις δε την «Έκδοσιν Ορθ. Πίστεως» συνοψίζει ως εξής τα περί της αγιότητος της Παναγίας: «Είτα εν τω οίκω Θεού φυτευθείσά τε και πιανθείσα τω Πνεύματι, ωσει ελαία κατάκαρπος, πάσης αρετής καταγωγήιον γέγονε, πάσης βιωτικής και σαρκικής επιθυμίας τον νουν αποστήσασα και ούτω παρθένον την ψυχήν συντηρήσασα συν τω σώματι, ως έπρεπε την Θεόν εγκόλπιον υποδέχεσθαι μέλλουσαν· άγιος γαρ ων, εν αγίοις αναπαύεται· ούτω τοίνυν αγιωσύνην μετέρχεται και ναός άγιος και θαυμαστός του υψίστου Θεού αναδεικνυται άξιος» (Έκδ. IV,14). Αυτή λοιπόν είναι η αγιότης της Παναγίας προ του Ευαγγελισμού.

6. Αλλ' όση και αν ήτο η δόξα των αρετών και της χάριτος της Παναγίας Παρθένου, η αποκορύφωσις της δόξης της, η «αρχή και μεσότης και τέλος» των υπέρ νουν αγαθών της (Β', 12) είναι αναμφιβόλως ο Ευαγγελισμός και η Γέννησις του Χριστού, ή όπως λέγει ο Δαμασκηνός: «η άσπορος σύλληψις» (δια Πνεύματος Αγίου, του σαρκουμένου Λόγου του Πατρός, Α', 3) η θεία ενόικησις (της του Υιού του Θεού Υποστάσεως Α', 6), και ο τόκος ο άφθορος (του Εμμανουήλ, Θεού παιδίου, του Θεανθρώπου Ιησού, Α', 4)» (Β', 12). Διότι «η δόξα της Θεοτόκου έσωθεν, ο της κοιλίας καρπός» (Α', 9), ο Χριστός.

Πράγματι, μετά το τέλος της παραμονής της εις τον ναόν και μετά την παράδοσίν της από τους ιερείς εις τον δίκαιον και σώφρονα Ιωσήφ, τον φύλακα της παρθενίας της (Β', 7· Έκδ.

IV, 14), «ότε ήλθε το πλήρωμα του χρόνου» η Παναγία Παρθένος δέχεται δια του Αρχαγγέλου τον Ευαγγελισμόν της Αγίας Τριάδος, «η ελειτούργησε» (Δ', 5· Β', 8), και αξιούται της ακατανοήτου και φιλανθρώπου συγκαταβάσεως και ενοικήσεως και σαρκώσεως του Θεού Λόγου, τον οποίον αυτή συνήντησε και απεδέχθη με άπειρον υπακοήν και ταπεινώσιν (Έκδ. III, 2· Β'. 8· Γ', 3· Λουκ. 1, 38, 48)⁶⁸, επανορθώσουςα την παρακοήν της προμήτορος Εύας (Α', 7) και αναδεικνυομένη αληθώς Θεοτόκος.

Όλον όμως το μυστήριον της Παναγίας Θεοτόκου, όπως μας edίδαξαν και μας παρέδωσαν οι Απόστολοι και οι Πατέρες, συνοψίζεται εις το «μυστήριον του Χριστού» και δια τούτου εξηγείται. Εις την ερώτησιν των Ιουδαίων: «Τι μοι προσφέρεις, ότι ηδύνατο γυνή γεννήσαι Θεόν;» ο άγιος Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως απαντά: «Ου λέγω σοι ότι ηδύνατο γυνή Θεόν γεννήσαι, αλλ' ότι ηδύνατο Θεός σαρκωθείς γεννηθήναι υπό γυναικός· πάντα γαρ αυτώ δυνατά»⁶⁹. Και το επαναλαμβάνει ο άγιος Δαμασκηνός λέγων: «Θεού βουλομένου ταύτα γεγένηται· επει Θεού θέλοντος, δυνατά μεν άπαντα, αμήχανα δε μη θέλοντος» (Γ', 7). Η παντοδυναμία αυτή του Θεού συμπίπτει, κατά τον Δαμασκηνόν, με την άπειρον συγκατάβασίν Του⁷⁰. Διότι μόνον ως συγκατάβασιν ημπορούμεν να εννοήσωμεν το πώς ο Θεός Λόγος «καταβάς αμεταβάτως.. επί της γης ώφθη (Α', 3) και προς την υψοποιόν καταβέβηκε κένωσιν· πώς ο Υπερούσιος εκ γυναικειάς νηδύος υπερουσίως ουσιώται· πώς ο Θεός τε έστιν και άνθρωπος γέγονεν... και ούτε της οσίας εκβέβηκε της Θεότητος και παραπλησίως ημίν κεκοινώνηκε σαρκός τε και αίματος· πώς ο τα πάντα πληρών και ων υπέρ άπαντα στενόν χωρίον κατώκησεν· πώς το υλικόν και χορτώδες σώμα της αιιδίμου ταύτης (της Παναγίας) το καταναλίσκον πυρ edέξατο της Θεότητος... και ανάλλωτον εχρημάτισε (Γ', 7)· πώς η προ τόκου παρθένος και εν τω τίκτειν παρθένος και μετά τόκον παρθένος αιειπάρθενος» (Α', 5) - όλα αυτά, δεν δύνανται να εξηγηθούν ανθρωπίνως και, κατά την έκφρασιν του Βασιλείου Σελευκειάς, «γέγονε μυστήριον, όπερ μέχρι της σήμερον μένει μυστήριον, και ουδέποτε παύσεται του είναι μυστήριον»⁷¹. Όλα αυτά έγιναν «ως Αυτός (ο Θεός) μόνος οίδε», και «ούτε οφείλει άνθρωπος φυσιολογείν το ανεξιχνίαστον και ανεξερεύνητον πράγμα»⁷².

7. Από το ακατάληπτον τούτο μυστήριον της σαρκώσεως του Θεού Λόγου η Παναγία ονομάζεται και είναι «δικαίως και αληθώς» Θεοτόκος: «Το παιδίον Θεός και πώς ου Θεοτόκος η τεκούσα;» (Α', 4). Η Παρθένος Μαρία είναι όντως Θεοτόκος, διότι «ουκ άνθρωπον ψιλόν εγέννησεν, αλλά Θεόν αληθινόν· ου γυμνόν, αλλά σεσαρκωμένον» (Έκδ. III, 12· Β', 3-4)· «ουκ άνθρωπον αποθεωθέντα, αλλά Θεόν ενανθρωπήσαντα» (Έκδ. III, 2). Δεν εγέννησε δηλαδή η Θεομήτωρ ένα απλώς θεοφόρον ή θεωθέντα άνθρωπον, αλλ' αυτον τούτον τον Θεόν Λόγον, τον Μονογενή Υιόν του Θεού, ο οποίος «ευδοκία του Πατρός, ουκ εκ συναφείας φυσικής, αλλ' εκ Πνεύματος Αγίου και Μαρίας της Παρθένου υπερφυώς σαρξ απρέπτως εγένετο... (Α', 3), αυτής της Θεομήτορος υπερφυώς χορηγούσης το πλασθήναι τω Πλάστη και το ανθρωπισθήναι τω Θεώ και Ποιητή του παντός, θεούντι το πρόσλημμα, σωζούσης της ενώσεως τα ενωθέντα τοιαύτα οία και ήνωται» (Έκδ. III, 12). Οι τελευταίοι λόγοι του Δαμασκηνού σημαίνουν ότι η Θεία Υπόστασις του Λόγου, ομοούσιος τω Πατρί κατά την Θεότητα, προσλαμβάνει εν τη μήτρα της Παναγίας την ανθρωπότητα, την πλήρη ανθρωπίνην φύσιν, και γίνεται ο Χριστός ομοούσιος τη Μητρί και ημίν, ενώνων στενώτατα τας δύο αυτάς φύσεις, την θείαν και την ανθρωπίνην, εν τη μια Υποστάσει Του, χωρίς να μεταβληθούν ή συγχυσθούν αι φύσεις αυταί ή να απολεσθούν τα ουσιαστικά των ιδιώματα (Β', 1· Έκδ. III, 3, 6)⁷³. Η δε ανθρωπίνη φύσις υψώνεται δια της υποστατικής αυτής ενώσεως εις την θέωσιν. Δια τούτο λέγεται ακόμη Θεοτόκος η Παναγία «ου μόνον δια την φύσιν του Λόγου, αλλά και δια την θέωσιν του ανθρώπου» (Έκδ. III, 12)⁷⁴. Διότι εν τη κοιλία της η ανθρωπίνη φύσις, δια της καθ' υπόστασιν ενώσεως με την Θεότητα του Θεού Λόγου, έλαβε «θέωσιν και λόγωσιν και υπερύψωσιν» και «τεθεώσθαι λέγεται και θεός γενέσθαι και ομόθεος τω Λόγω» (Έκδ. IV, 18· ', 2).

Η Παναγία είναι επίσης και Χριστοτόκος, «Χριστόν γαρ εγέννησε»⁷⁵, (και θα ηδύνατο να ονομάζεται «Χριστοτόκος και Κυριοτόκος και Σωτηριοτόκος και Θεοτόκος»)⁷⁶, αλλ' «επειδή επ' αναίρέσει της «Θεοτόκος» φωνής ο θεήλατος αιρετικός Νεστόριος ταύτη κατεχρήσατο, ου Χριστοτόκον, αλλ' εκ του κρείττονος αυτήν Θεοτόκον κατονομάζομεν. Χριστοτόκοι γαρ και άλλαι των προφητών και βασιλέων μητέρες, μόνη δε Θεοτόκος η αγία Θεοτόκος Μαρία»⁷⁷. Ο δε Λεόντιος ο Βυζάντιος επισφραγίζει αυτήν την Πατερικήν Παράδοσιν όταν λέγη: «Μόνον ιδικώτατον και κυριώτατον και σημαντικώτατόν εστι τη αγία αχράντω και αιιδόξω Παρθένω όνομα το Θεοτόκος»⁷⁸.

8. Εκ του μυστηρίου της θείας Σαρκώσεως γνωρίζομεν επίσης δια του αγίου Δαμασκηνού ότι η Παναγία Θεοτόκος, όπως προ του τόκου, έτσι και εν τω τόκω και μετά τον τόκον ήτο και παρέμεινε διαπαντός παρθένος «νω και ψυχή και σώματι αιιπαρθενεύουσα» (Α' 5). Η αιιπαρθενία της Παναγίας σημαίνει ότι αυτή, όπως εις την εκ Πνεύματος Αγίου άσπορον σύλληψιν του Υιού του Θεού ήτο «απειρανδρος» (Α', 6) και «απειρόγαμος» (Β', 14), έτσι και εις την γέννησιν ο «τεχθείς την αυτής παρθενίαν εφύλαξε άτρωτον, μόνος διελθών δι' αυτής και κεκλεισμένην τηρήσας αυτήν (Εκδ. IV, 14)... και διανοίγει μήτραν τα κλειθρα της παρθενίας μη λυμηνάμενος» (Β', 9). Κάθε άλλη παρθένος φυσικά «τω τόκω την παρθενίαν λυμαίνεται», η Παρθενομήτωρ όμως και Θεοτόκος Μαρία «και προ τόκου και τίκτουσα μένει παρθένος, και μετά γέννησιν» (Γ', 2). Διότι η εξ αυτής γέννησις του Θεανθρώπου Χριστού ήτο ταυτοχρόνως «δι' ημάς, καθ' ημάς και υπέρ ημάς», δηλ. και σωτήριος, και φυσική και υπέρ φύσιν: «Δι' ημάς, ότι δια την ημετέραν σωτηρίαν· καθ' ημάς, ότι γέγονεν άνθρωπος εκ γυναικός και χρόνω κυήσεως· υπέρ ημάς, ότι ουκ εκ σποράς, αλλ' εξ Αγίου Πνεύματος και της Αγίας Παρθένου (=απειρογάμωσ), υπέρ νόμων κυήσεως» (Εκδ. III, 7) και «ωδίνων άνευ (=ανωδύνως)» (Γ', 13)⁷⁹. Την δυνατότητα της τοιαύτης γεννήσεως έδωσε εις την Παναγίαν Παρθένον το Άγιον Πνεύμα, το «καθαίρον αυτήν και δύναμην δεκτικήν της του Λόγου Θεότητος παρέχον, άμα δε και γεννητικήν» (Εκδ. III, 2), αλλά και ο ίδιος ο Μονογενής Υιός της, ο «τας της φύσεως ημών γονάς ελευθερώσας και Παρθενικήν αγιάσας μήτραν τω τόκω» Του⁸⁰.

Η Παναγία Θεοτόκος, συνεχίζει ο άγιος Δαμασκηνός, «μένει και μετά τόκον παρθένος», είναι Αειπάρθενος, «ουδαμώς ανδρί μέχρι θανάτου προσομιλήσασα» (Εκδ. IV, 14). Τα έτη της επιγείου ζωής του Υιού της έζησε μαζί Του, και κατά την ώραν του σταυρικού θανάτου Του «τας ωδίνας, ας διέφυγε τίκτουσα, ταύτας εν τω του πάθους καιρώ υπέμεινε, υπό της μητρικής συμπαθείας των σπλάγχων τον σπαραγμόν ανατλάσα» (Εκδ. IV, 14· Γ', 14)⁸¹, και μετά την Ανάστασιν «Θεόν τον σαρκί θανόντα κηρύττουσα» (αυτ.). Μετά δε την Ανάληψιν του Υιού της η Παναγία Θεομήτωρ έζησε μέχρι της Κοιμήσεώς της και Μεταστάσεως «εν τη θεία και περιωνύμω πόλει Δαβίδ, Σιών»: «αύτη η μήτηρ των ανά πάσαν την οικουμένην Εκκλησιών, της του Θεού Μητρός ενδιαίτημα πέφηνε» (Γ', 4).

9. Την πανένδοξον Κοίμησιν και θαυμαστήν Μετάστασιν της Μητρός του Κυρίου ομολογεί και κηρύττει ο άγιος Δαμασκηνός κατά την «αρχαίαν και αληθεστάτην παράδοσιν» της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων (Γ', 4, 18), και περιγράφει λεπτομερώς τα θαυμαστά γεγονότα κατά την ημέραν της Κοιμήσεως, όπως θα το ίδη ο αναγνώστης (κυρίως εις την Γ' Ομιλίαν), δια τούτο και δεν θα αναφερθώμεν εδώ εις όλα αυτά. Ας ίδωμεν μόνον το θέμα του θανάτου της Παναγίας, της ταφής του σώματός της και της μεταστάσεώς της εις τους ουρανούς.

Γεγονός είναι, κατά τον Δαμασκηνόν, ότι η Παναγία απέθανε θάνατον ανθρώπινον. Αν και είναι «πηγή της Ζωής», «προς την ζωήν δια μέσου του θανάτου μετάγεται», και ενώ «εν τω τόκω τους όρους υπερβάσα της φύσεως, νυν υποκύπτει τοις ταύτης θεσμοίς και θανάτω το ακήρατον καθυποβάλλεται σώμα» (Β', 10). Και επίσης «ως θυγάτηρ του πάλαι Αδάμ τας πατρικάς ευθύνας υπέρχεται (Γ', 2) και «φυσικώς» η αγία της ψυχή «του ακηράτου χωρίζεται σώματος, και το σώμα τη νομίμω ταφή παραδίδοται» (Β', 10). Η «ταφή» αυτή του

σώματος γίνεται ίνα «το εκ γης συντεθέν παλινοστήση προς γην», δια να αποβάλη εκεί «το θνητόν» (Β΄,10· Δ΄,3) και να ενδυθή «το άφθαρτον», το πνευματικόν και φωτεινόν σώμα «της αφθαρσίας» (αυτ., πρβλ. Έκδ. IV, 27).

Και όμως, μολονότι αυτά γράφει ο άγιος Δαμασκηνός περί του φυσικού θανάτου της Μητρός του Κυρίου, ομολογεί ταυτοχρόνως, μαζί με τον άγιον Ανδρέαν της Κρήτης,⁸² ότι ο θάνατός της ήτο «υπέρ ημάς». Η «απειροδύναμος αγαθότης της θεαρχικής ασθeneίας» (Γ΄, 18)⁸³ του Υιού της «εκαινοτόμησε τας φύσεις»⁸⁴ και τα πάντα όντως «εποίησε καινά». Η «ασθένειά» Του αυτή ήτο η σωτήριος και υψοποιός κένωσις, η συγκαταβατική σάρκωσις και ταπεινώσις, το σωτήριο πάθος και ο ζωποιοός θάνατός Του δι ημάς, αλλά και υπέρ ημάς. Χάρις δε ακριβώς εις αυτήν την «θεαρχικήν ασθένειάν» Του μετά την Ανάστασίν Του, δια της οποίας κατήργησε το κράτος του θανάτου, η ανθρωπίνη φύσις ενεδύθη την αθανασίαν. «Τεθέωμαι ο άνθρωπος, γράφει ο Δαμασκηνός, ο θνητός ηθανάτισμαι... την φθοράν απηφμίασμαι και αφθαρσίαν περιέκειμαι τη περιβολή της Θεότητος» (Γ΄,2). Και απόδειξις τούτου είναι οι Άγιοι, τα ζώντα μέλη του αεί ζώντος Χριστού και η «Ζωαρχική Μητήρ» Του (Β΄, 5). Πώς λοιπόν δύνανται να ονομάζωνται αυτοί «νεκροί», αφού η Κεφαλή τους και η Απαρχή, ο Χριστός, είναι ζων και ζωποιοός; Ο θάνατός τους πλέον, λέγει ο Δαμασκηνός, δεν είναι θάνατος, αλλ΄ «η καλλίστη εκδημία, η την προς Θεόν ενδημίαν χαρίζεται» (Β΄,10). Και εάν τούτο «πάσι τοις θεοφόροις θεράπουσι προς Θεού κεχάρισται· κεχάρισται γαρ και πιστεύομεν» (αυτ.), πώς όχι μάλλον εις την Μητέρα του Θεού⁸⁵; Τόσον ο θάνατος της «Ζωαρχικής Μητρός» του Κυρίου υπερβαίνει την έννοιαν του «θανάτου», ώστε δεν ονομάζεται καν «θάνατος», αλλά «κοίμησις» και «θεία μετάστασις» και «εκδημία ή ενδημία προς τον Κύριον» (Β΄,10· Δ΄,1). Και εάν ακόμη λεχθή «θάνατος», όμως είναι «θάνατος ζωηφόρος» (Γ΄,2) και «αρχή δευτέρας υπάρξεως» (Δ΄,4), της αιωνίου.

Το ότι ο Θεός άφησε ακόμη να «μετάγωνται» δια του θανάτου εις αυτήν την αιωνίαν ζωήν οι Άγιοί Του και η ίδια η Μητήρ Του, τούτο είναι κατά τα κρίματα και «θεσμοθετήματά» Του («και είκει τω του οικείου τόκου θεσμοθετήματι» - Γ΄,2), αλλ΄ ο θάνατος πλέον δεν έχει επάνω εις την Παναγίαν ούτε μέσα της καμμίαν εξουσίαν: «Σήμερον ο της ζωής θησαυρός, η της χάριτος άβυσσος, θανάτω ζωηφόρω καλύπτεται και τούτω αδειμάντως πρόσσεισιν ή τον τούτου καταλύτην κυήσασα, ει και θάνατον προσαγορεύσαι χρεών την ταύτης πανίερρον και ζωτικήν μεταβίωσιν. Η γαρ τοις πάσι την όντως ζωήν αναβλύσασα, πώς θανάτω γένοιτ΄ αν υποχείριος;» (Γ΄,2). Την Μητέρα της αυθυποστάτου Ζωής, την «της ενεργείας πλησθείσαν του Πνεύματος... και την Πατρικήν ευδοκίαν εγκυμονήσασαν, την του Θεού Λόγου πάντα πληρούσαν υπόστασιν... και όλην Θεώ ενωθείσαν, πώς καταπίη ο θάνατος; πώς ο άδης εισδέξεται; πώς διαφθορά του ζωοδόχου κατατολμήσειε σώματος; Αλλότρια ταύτα και πάντη ξένα της θεοφόρου ψυχής τε και σώματος. Ταύτη και προσβλέπων ο θάνατος δέδοικε· τω γαρ αυτής Υιώ προσβαλών έμαθεν αφ΄ων έπαθε και πείραν λαβών σεσωφρόνισται» (Γ΄,3)⁸⁶.

Η «αντιομία» αυτή του «ζωηφόρου θανάτου» της Παναγίας δεν πρέπει να παρακάμπτεται με ανθρωπίνους συλλογισμούς ή ευσεβιστικές δοξασίας, όπως είναι τα νέα «δόγματα» των Δυτικών περί «Immaculata Conceptio» και «Assumptio» (άνευ θανάτου), αλλά να κρατήται η πίστις των Πατέρων και η Παράδοσις της Εκκλησίας του Χριστού. Η Παναγία Θεοτόκος δεν έχει ανάγκην από ψευδή δόξαν. Ο «μακαρισμός» της και η «δόξα» της, κατά τον άγιον Δαμασκηνόν, είναι «η άσπορος σύλληψις, η θεία ενοίκησις, ο τόκος ο άφθορος» του Δευτέρου Προσώπου της Αγίας Τριάδος. Με αυτό δεν συγκρίνεται καμμία άλλη δόξα ή αρετή ή χάρις ή ενέργεια, είτε ανθρωπίνη είτε θεία: «Αύτη γαρ ουκ ενεργείας Θεού υπήρξε δοχείον, αλλ΄ ουσιωδώς της του Υιού και Θεού υποστάσεως» (Α΄,6). Δια τούτο και ο θάνατός της δεν είναι κάτι το άδοxon δι΄ αυτήν, διότι τον δρόμον αυτόν του θανάτου ήδη έχει περάσει ο Υιός της (Δ΄, 1) και ως Θεός και Σωτήρ «τω θανάτω τον θάνατον κατέλυσε» και «πρόδρομος υπέρ ημών σωματικώς εισελήλυθεν εις το ενδότερον του καταπετάσματος», εις τα υπερουράνια «Άγια των Αγίων» (Γ΄, 12· Εβρ. 12, 9· 10, 20). Δια

τούτο Αυτός ο Ίδιος, ο Υιός της και Σωτήρ, κατά την ώραν της Κοιμήσεως της Μητρός Του, έρχεται «προς την οικείαν λοχεύτριαν» (Γ΄, 10) και «δεσποτικάς παλάμαις τη Παναγία ταύτη και θειοτάτη οία Μητρί λειτουργών, την ιεράν ψυχήν υποδέχεται» (Β΄,5), και συνοδευόμενος υπό όλων των Αγγέλων και των Αγίων την αναφέρει όχι απλώς εις τον ουρανόν, αλλ΄ «έως αυτού του βασιλικού θρόνου» Του (Β΄,11), εις τα επουράνια «Άγια των Αγίων» (Γ΄,12). Εις δε την «οσίαν ταφήν» (Β΄, 12) του «ζωαρχικού και θεοδόχου σώματος» (Δ΄, 4) της Θεοτόκου, ο Ίδιος, ως «ο νέος Σολομών ο ειρηνάρχης», όλα τα υπερκόσμια τάγματα των Αγγέλων και των Αγίων και τους Αποστόλους της Καινής Διαθήκης Του «συν παντί τω εν Ιερουσαλήμ των αγίων λαώ Του ηκκλησίασε» (Γ΄,12) και ούτω το πανάγιον και θεοδόχον σώμα «τω πανευκλειί και υπερφουί επιτίθεται μνήματι· καντεύθεν τριταίον (μετά τρεις ημέρας)» και άφθαρτον (Β΄, 10) «προς ουρανίους δόμους μετεωρίζεται, προς τον Μονογενή και ηγαπημένον Υιόν της και Θεόν (Γ΄,14· Δ΄,2,4).

10. Θα ήτο δυνατόν να λεχθούν εδώ και πολλά άλλα από την θεολογίαν του αγίου Δαμασκηνού, τα οποία όμως δεν αναφέρομεν, διότι, όπως είπομεν εις την αρχήν της Εισαγωγής, ο πλούτος της θεοπαραδότου Ορθοδόξου Θεολογίας των Πατέρων είναι ανεξάντλητος. Ούτω θα έπρεπε να λεχθούν, μερικά έστω, δια την θέσιν της Παναγίας εις την ουράνιον «Εκκλησίαν των πρωτοτόκων» (Δ΄, 2) και την μεσιτείαν της δια την επίγειον Εκκλησίαν (Γ΄,8,16) και γενικώς δια την θέσιν της εις όλην την Εκκλησίαν, που είναι το Σώμα του Υιού της, από τον οποίον είναι πάντοτε αχώριστος («ουδέν γαρ μέσον Μητρός και Υιού», Δ΄,5), ως και επίσης δι΄ αυτήν ως «ευεργέτιδα πάσης της φύσεως» και κτίσεως (Β΄,2· Α΄,1· Γ΄,11,16), και την υπό πάσης κτίσεως προσκύνησιν αυτής ως «Βασιλίδος και Κυρίας και Δεσποίνης και Θεομήτορος και αληθούς Θεοτόκου» (Β΄, 12· Γ΄, 14). Και πόσα θα ηδύνατο να λεχθούν ακόμη περί της Παναγίας από την λατρείαν της Εκκλησίας μας, εις την οποίαν τόσοι και τόσοι ύμνοι της είναι του Δαμασκηνού⁸⁷! Και πόσα ακόμη από την ζωήν της Εκκλησίας και την αιωνίαν και καθημερινήν πείραν της! Αληθώς, η τιμή και ο μακαρισμός και η δόξα και η χάρις της Παναγίας Θεοτόκου εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν δεν τελειώνουν ποτέ. Διότι «η εις αυτήν τιμή, εις τον εξ αυτής σαρκωθέντα Υιόν ανάγεται» (Έκδ. IV, 16· Β΄, 14). Και όχι μόνον η τιμή, αλλά και πάντα τα άλλα, και προπαντός η ορθή πίστις και προσκύνησις. Διότι το τελικόν περί Παναγίας Θεοτόκου μυστήριον είναι το «Μυστήριον του Χριστού», «το πάντων καινών καινότατον, το μόνον καινόν υπό τον ήλιον» (Έκδ. III, 1· Α΄, 2· Β΄, 9).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οίκος εις την εορτήν της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.
2. Πρβλ. PG 94, 1485: «Των Αγίων Πατέρων το στόμα, Θεού κεχηρημάτικε στόμα».
3. PG 94, 780.
4. Θεοτοκίον αναστάσιμον, ήχος β΄, ποίημα μάλλον του Δαμασκηνού.
5. Πρβλ. Εφ. 5, 19 και Ομιλ. Β΄, 14· Γ΄, 7. Περί της ορθοδόξου εννοίας τελετής και εορτής βλ. σχόλιον 34 της Δ΄ Ομιλίας.
6. Πρβλ. PG 96, 649 A.
7. Της «των τελουμένων τελεταρχίας» και αρχηγού «τελετής», της των πάντων τελειώσεως και θεώσεως, κατά τους αγίους Διονύσιον, Μάξιμον και Δαμασκηνόν (PG 3, 589 C· 4, 193 A και 94, 844 D-5A).
8. Ακάθιστος Ύμνος, οίκος Α΄.

9. Βλ. το Δοξαστικόν εις τους Αίνους των Χριστουγέννων.

10. Ο Βίος ούτος εξεδόθη το 1912: Biographie de Saint Jean Damascène. Texte original arabe. Publié pour la première fois par le P. Constantine Bacha, Harissa (Liban) 1912. Αρχαιωτάτη γεωργιανική μετάφρασις (ια΄ - ιβ΄ αιών), η οποία έγινε από την ελληνικήν μετάφρασιν του Μητροπολίτου Αδάνων Σαμουήλ (μεταξύ 1086-1100), εν Μ.С. Kekelidze, Cruzinskaja versia arabskago Zitia Sv. J. Damaskina, «Hristiansij Vostok» (S. Peterburg), τ. III (914), σ. 119-174. Επίσης ρωσική μετάφρασις Α. Vasiliev, εν Polnoe Sobranie Tvorenij S.J. Damaskina, τ. I (S. Peterburg 1913), σ. 1-22.

11. Εξεδόθη εν PG 94, 429 - 489.

12. Εκδοθείς υπό του Παπαδοπούλου - Κεραμέως εν «Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας», 1897, τ. IV, 330 - 350. Υπάρχουν και άλλοι Βίοι του Δαμασκηνού, όπως ο ανώνυμος βίος, έκδ. II, Π.-Κεραμέως, αυτόθι, σ. 271-302, και ο σύντομος βίος εν χειρογράφω Μαρκιανώ του ΙΒ΄ αιώνος, έκδ. M. Gordillo, Damascenica, «Orientalia Christiana», VIII (1926), σ. 45-65. Σπουδαία βιογραφικά στοιχεία υπάρχουν εις τας πράξεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (Mansi 13, 356-7), εις την Χρονογραφίαν του Θεοφάνους (PG 108, 841), εις τον Βίον του αγίου Στεφάνου του Νέου (PG 100, 1120) και εις τα αρχαία συναξάρια (PG 94, 501 - 4). Πρβλ. και Λόγος του Κωνσταντίνου Ακροπολίτου εις τον άγιον Δαμασκηνόν (PG 140, 812 εξ.).

13. Αργότερον έγγραφε ο άγιος Δαμασκηνός εγκωμιάζων τον άγιον Χρυσόστομον: «Συ... πάσης αρετής ιδέαν επί τω βαθυτάτω θεμελίω της ταπεινώσεως ωκοδόμησας, δι΄ ης μόνης και Θεός σώζειν ευδόκησε και άνθρωπος σώζεται. Ουδέν γάρ ταύτης ασφαλέστερον έρεισμα. Η δε ταπεινωσις ως εκ πίστεως παντί που δήλον» (PG 96, 764).

14. Βλ. Χρονογραφία Θεοφάνους, PG 108, 840 εξ. Επίσης G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, Beograd 1959, σ. 170-2· Α. L. Vasiliev, Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, μετάφρ. Δ. Σαβράμη, Αθήναι 1954, σ. 321-365.

15. «Αλλ΄ ήγειρεν αύθις Ηλίαν το Πνεύμα το Άγιον, εμφιλοχωρούν εν δικαίων ψυχαίς. Κατά γενεάν και γενεάν προφήτας αντίστησι, ζηλωτάς έργων αγαθών, αποστυγούντας μεν ό,τι φαύλον και άτοπον, εισκομιζομένου δε και αντεισάγοντας παν έννομόν τε και δίκαιον» (Λόγος του Δαμασκηνού εις τον άγιον Χρυσόστομον, PG 96, 776).

16. PG 94, 1233 εξ.

17. Το όλον περί του Δαμασκηνού κείμενον εις τας πράξεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου έχει ως εξής: «Ιωάννης δε, ος παρ΄ αυτών υβριστικώς Μανσούρ προσηγόρευται, αφείς πάντα, Ματθαίον τον ευαγγελιστήν ζηλώσας, Χριστώ ηκολούθησε, μείζονα πλούτον ηγησάμενος των εν Αραβία θησαυρών τον ονειδισμόν του Χριστού, και είλετο μάλλον συγκακουχέισθαι τω λαώ του Θεού ή πρόσκαιρον έχειν αμαρτίας απόλαυσιν. Αυτός ουν σταυρόν εαυτού και του Χριστού αράμενος και ακολουθήσας αυτώ, υπέρ Χριστού και των Χριστού εξ ανατολής δια Χριστού εσάλπισε, μη φορητήν ηγούμενος την εν αλλοδαπή γεγонуΐαν καινοφωνίαν και την κατά της του Θεού Εκκλησίας άθεσμον συσκευήν και λυσσωδη μανίαν· αλλά ταύτην θριαμβεύσας, πάντας παραινετικώς και νουθετικώς ησφαλίζετο, μη απαχθήναι μετά των εργαζομένων την ανομίαν, ζητών εν Εκκλησίαις την αρχαίαν θεσμοθεσίαν κρατέισθαι και την ειρηναίαν κατάστασιν...» (Mansi 13, 357).

18. Εις την Σερβικήν ιεράν Μονήν Χιλιανδαρίου, εις το Άγιον Όρος, φυλάσσεται σήμερον η θαυματουργός Εικών Παναγία η Τριχερούσα, την οποίαν έφερεν από την Λαύραν του Αγίου Σάββα του Ηγιασμένου ο Σέρβος Αρχιεπίσκοπος άγιος Σάββας ο

Α΄ (+ 1235). Κατά την αγιοριτική παράδοσιν πρόκειται περί της Εικόνας του αγίου Δαμασκηνού. Η παράδοσις αυτή ευρίσκειται εγγεγραμμένη εις πολλά χειρόγραφα του Αγίου Όρους, την αναφέρει δε λεπτομερώς, μολονότι αμφιβάλλει, και ο Ι. Φωκυλίδης: *Ιερά Λαύρα αγίου Σάββα του Ηγιασμένου, Αλεξάνδρεια 1927, σ. 351-2.*

19. Ο υιός και διάδοχος του Λέοντος Κωνσταντίνος ο Ε΄ ο Κοπρώνυμος εξ ίσου εικονομάχος, κατανοών δε πλήρως την σημασίαν της προσωπικότητος του Δαμασκηνού, εις την εικονομαχικήν ψευδοσύνοδόν του το 754 αναθεματίζει τον Δαμασκηνόν με τας εξής σκληράς εκφράσεις: «Μανσούρ τω κακωνύμω και σαρακηνόφρονι, ανάθεμα· τω εικονολάτρη και φαλσογράφω Μανσούρ, ανάθεμα· τω του Χριστού υβριστή και επιβούλω της βασιλείας Μανσούρ, ανάθεμα· τω της ασεβείας διδασκάλω και παρερμηνευτή της θείας Γραφής Μανσούρ, ανάθεμα» (Mansi 13, 356). Αι εκφράσεις αυταί υπεμφαίνουν ότι ο Λέων ο Γ΄ είχε αποπειραθῆ ὀπωσδήποτε να συκοφαντήσῃ εις τον Χαλίφην τον κύριον αντίπαλον της εικονομαχίας και υπέρμαχον των Εικόνων, εις τον οποίον δεν ημπορούσε να κάμῃ κανένα ἄλλο κακόν διότι ευρίσκετο εκτός των συνόρων της αυτοκρατορίας. Τούτο υποστηρίζει και ο μέγας εκκλησιαστικός ιστορικός V.V. Bolotov, *Lekcii po istorii drevnej Cerkvi, τ. IV, 521-3 (Petrograd 1918)*. Ο χρονογράφος Θεοφάνης γράφει επίσης: «...ὁ πατήρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ καλῶς επικληθεὶς Χρυσορρόας δια τὴν ἐπανθούσαν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος ἐν τε λόγῳ καὶ βίῳ χρυσαυγὴ χάριν· ὁ Κωνσταντίνος ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς ἐτησίῳ καθυπέβαλεν ἀνάθεματι δια τὴν υπερβάλλουσαν ἐν αὐτῷ ὀρθοδοξίαν καὶ ἀντὶ τοῦ παππικοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Μανσούρ, ὁ ἐρμηνεύεται λελυτρωμένος, Μανζηρόν ἰουδαϊκῶ φρονήματι μετονομάσας τὸν νέον τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλον» (PG 108, 841).

20. Βλ. PG 96, 576 και που περιέχουν τα ἔργα του Δαμασκηνού.

21. Δια τον οποίον γράφει ο Δαμασκηνός: «Τις γὰρ οἶδε τοῦ μακαριωτάτου Ἰωάννου τοῦ Πατριάρχου νόημα ἐμοῦ πλέον; Οὐδεὶς· ὅς, ἵνα ταληθὲς εἶπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνοὴν πνευματικὴν πῶποτε, ἢ ἐμοὶ ὡς μαθητὴ οὐκ ἀνέθετο... Μὴ δυσφημείωσαν (οἱ αἰρετικοὶ) τὸν ζηλωτὴν καὶ πυρ ὀρθοδοξίας πνεύσαντα, μόσχον φημί, τὸν αἰδιμον Ἰωάννην, τὸν πάσης κενοφωνίας ἐξοριστὴν καὶ ἀναιρέτην, ὡς τῆς θεολογίας τοῖς ἱεροῖς κεκοινωνηκότα Πατράσιν» (PG 95, 57).

22. Ο τάφος του ἦτο παραπλεύρως του τάφου του κτήτορος τῆς Λαύρας Αγίου Σάββα, τα δε ἅγια λείψανά του μετεφέρθησαν εις Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου (1282 - 1328).

23. Τοποθετεῖται ὁ θάνατός του συνήθως ἢ κατὰ τὸ ἔτος 749/50 ἢ περίπου τὸ 780. Πρβλ. S.Vaillhé, *Date de la mort de St. J. Damascène, «Echos d' Orient», IX (1906), 28-30*· K. Δυοβουνιώτου, *Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Ἀθήναι 1903*· J. Nasrallah, *St. Jean de Damas. Son époque, sa vie, son oeuvre, Harissa 1950*· Σωφρονίου Λεοντοπόλεως (Ευστρατιάδου), *Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ ἔργα, «Νέα Σιών», 1931-33*· Παν. Χρήστου, *Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. VI, 1218 ἐξ.*

24. Mansi 13, 400.

25. Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας Εἰκόνας, 3, 41 (96, 1356).

26. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ ὀρθόδοξος περὶ Ἐκκλησίας ἀντίληψις τοῦ Δαμασκηνού, ἡ ὁποία ἐδόθη εις τὴν ὁμολογίαν τοῦ τῆς πίστεως: «Καὶ ὁμνυμι... ὑποτάσσεσθαι τῇ ἁγιωτάτῃ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν μητροπόλεως Δαμασκού» (Λίβελλος περὶ ὀρθοῦ φρονήματος, 2, PG 94, 1432 C). Περὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαιοτάτης παραδόσεως περὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας πρβλ. τὸ ἐξαιρετικόν βιβλίον τοῦ Ι. Ζηζιούλα: *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Ευχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρῶτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1965, ἰδίως σελ. 95-148.*

27. Πρβλ. Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, 6 (96 556). Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 30 (96, 632). Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας... Λόγ. 1 (96, 1284 Α). Κανόνες τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, 29 Ἰουνίου, ὠδή γ'.

28. Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου: «Σκοπὸς οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς πολλάκις εἶπομεν, διπλὴν εἶναι τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε αἰεὶ Θεὸς ἦν καὶ Υἱὸς ἐστὶ Λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σὰρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου Μαρίας ἄνθρωπος γέγονε» (Κατὰ Ἀρειανῶν Γ', 29, PG 26, 385).

29. Πρβλ. Ομιλ. Β', 4: «Εἰς Χριστὸς, εἰς Υἱὸς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, Θεὸς τε ὁμοῦ τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ὅλος Θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος, μία ὑπόστασις σύνθετος, ἐκ δύο φύσεων τελείων θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν δύο φύσεσιν τελείαις θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι· οὐ γυμνὸς Θεὸς οὐδέ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' εἰς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς σαρκακωμένος, Θεὸς ὁμοῦ τε αὐτός καὶ ἄνθρωπος». Πρβλ. καὶ τὸ δογματικὸν Θεοτοκίον, ποίημα Δαμασκηνοῦ, ἤχος πλ. δ': «Εἰς ἐστὶν Υἱὸς, διπλοῦν τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὴν ὑπόστασιν· διὸ καὶ τέλειον αὐτὸν Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἀληθῶς κηρύττοντες, ὁμολογούμεν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν».

30. Καὶ μάλιστα τοῦ υπερμάχου τῆς Παναγίας Θεοτόκου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ὁποῦ βλ. Κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, I, 10 (PG 76, 57B): «Τεθεοποιήκαμεν δε οὐδένα πώποτε τῶν τελούντων ἐν κτίσμασι· κατειθίσμεθα δε Θεὸν εἰδέναι, τὸν ἕνα καὶ φύσει ἀληθῶς· ἴσμεν δε ἄνθρωπον οὐσαν καθ' ἡμᾶς τὴν μακαρίαν Παρθένον».

31. Τα ἀνωτέρω ἐτονίσθησαν ὡς ἀναγκαῖα ἰδίως διὰ τὴν ἐποχὴν μας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφύονται πάλιν ὅλαι αἱ ἀρχαῖαι αἰρέσεις, μόνον ὑπὸ κάποιαν νέαν μορφήν. Οὕτως οἱ Προτεστάνται ἤδη ἀπὸ αἰῶνας ἔχουν ἀρνηθῆ τὴν Παναγίαν καὶ Αἰειπάρθενον Θεοτόκον, ἡ δε Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, καινοτομοῦσα, ἐδημιούργησε μίαν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτόνομον «Μαριολογίαν» στηριζομένην ἐπὶ νέων «δογμάτων», τὰ ὁποῖα παρήγαγε καὶ συνεχῶς παράγει ὁ «ἀλάθητος» πάπας εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ ἡ «Μαριολογία» αὕτη παραμορφώνει τὸ ἀληθινὸν πρόσωπον τῆς Παναγίας Θεοτόκου. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι ἔχουν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ὀρθόδοξον καθολικὴν πίστιν καὶ παράδοσιν τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ Παναγία Μήτηρ τοῦ Χριστοῦ, ἡ Θεοτόκος, εἶναι τὸ «σκήπτρον τῆς Ὀρθοδοξίας» (Κύριλλος Ἀλεξ., Ομιλ. εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, Mansi 4, 1253).

32. Ἡ ἐκφρασις εἶναι τοῦ ἁγίου Φωτίου, Ομιλία Θ' εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, 9 (ἐκδ. Β. Λαοῦρδα, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 96).

33. Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 1 (96, 601). Πρβλ. Ομιλ. Γ' 7.

34. Διότι, κατὰ τὸν Δαμασκηνόν, «τῆς θείας προγνωστικῆς κελεύσεως ἔργον ἐστὶν ὁ προορισμὸς» (Ἐκδ. II, 30) καὶ ὁ Θεὸς «πάντα μὲν προγινώσκει, οὐ πάντα δε προορίζει» (αὐτόθι). Ἡ πρόγνωσις δὲν εἶναι ἀναγκαστικὴ ἀλλὰ προθεωρητικὴ, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν Πατέρων. «Οὐ θέλει ὁ Θεὸς μόνος εἶναι δίκαιος, ἀλλὰ πάντας ὁμοιούσθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν» (Ἐκδ. IV, 19).

35. Πρβλ. καὶ Εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν συκὴν, 3 (96, 581)· Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 24 (96, 624).

36. Βλ. ἁγίου Μαξίμου, Πρὸς Θαλάσσιον, 54 (PG 90, 528) κ.ά.

37. Διότι κατὰ τοὺς Πατέρας, «ταυτὸν ἐστὶν εἰπεῖν ἀπολέσαι τὸ αὐτεξούσιον» (=τὴν ἐλευθερίαν) καὶ ἀπολέσαι τὸν ἄνθρωπον», Ν. Καβάσιλα, Βλ. Ἡ Θεομήτωρ - Τρεῖς θεομητορικὲς ομιλίαι τοῦ Καβάσιλα, ἐκδ. Π. Νέλλα (Ἀθήναι 1968), με ἐνδιαφέροντα

σχόλια επί του ως άνω θέματος.

38. Βάσει του χωρίου Ρωμ. 11, 7, 5 ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος αναπτύσσει μίαν θαυμασίαν ερμηνείαν της ιστορίας του ανθρωπίνου γένους, η οποία αρχίζει από την «πλευράν» του πρώτου Αδάμ και συντελείται δια των «εκλογών» και τέλος της Παναγίας εις τον «άνδρα Θεάνθρωπον», τον Δεύτερον Αδάμ, ως Εκκλησία, η οποία είναι «αυτός ο Χριστός». (Λόγος Ηθικός, II, 2, S.C. 122, σ. 326-338).

39. Όπως ταπεινά το ομολόγησεν η ίδια η Παναγία: «...Και ηγαλλίασε το πνεύμά μου επί τω Θεώ τω Σωτήρί μου» (Λουκ. 1, 47). Εις ένα Στιχηρόν προεόρτιον των Χριστουγέννων ψάλλει η Εκκλησία μας: «...ότι ώφθη Κύριος εκ Παρθένου Μητρός, ον περ και κύψασα δουλικώς η Μήτηρ προσεκύνησε, και προσεφθέγγατο τω εν αγκάλαις αυτής· Πώς ενεσπάρης μοι ή πώς μοι ενεφύης, ο Λυτρωτής μου και Θεός;» Επίσης, μεταξύ άλλων, ο Χρύσιππος, πρεσβύτερος Ιεροσολύμων (Ε΄αιών), γράφει περί της υπό του Χριστού σωτηρίας της Παναγίας «εκ του πτώματος, εν ω κατέστησε και αυτήν η της Εύας συγγένεια» (δηλ. εκ του προπατορικού αμαρτήματος). Λόγος εις την Αγίαν Μαρίαν την Θεοτόκον, 2, Ρ.Ο. XIX, 338.

40. Παρόμοιον θαύμα έκανε ο Θεός πολλάκις εις την Π. Διαθήκην: εις την Άνναν, μητέρα του προφήτου Σαμουήλ (Α΄ Βασιλ. 1, 19), εις την Ελισάβετ, μητέρα του αγίου Προδρόμου, τον οποίον ο Θεός, όπως και τον προφήτην Ιερεμίαν, ηγίασεν ήδη εις την κοιλίαν της μητρός του (Λουκ. 1, 15· Ιερεμ. 1, 5). Και οι τρεις όμως αυτοί Άγιοι της Π. Διαθήκης εγεννήθησαν υπό το προπατορικόν αμάρτημα.

41. Κατά τον άγιον Δαμασκηνόν «γάμου έκγονα πάντες βροτοί μετά τους του γένους αρχηγέτας» (Έκδ. IV, 24). Μόνον ο Χριστός εγεννήθη «ουκ εκ συναφείας φυσικής» (Α΄, 3), «ουκ εκ συναφείας ανδρός ή γεννήσεως ενηδόνου εν τη αχράντω μήτρα της Παρθένου συλληφθείς, αλλ΄ εκ Πνεύματος Αγίου» (Έκδ. III, 1). Επίσης κατά τον άγιον Μάξιμον: «Πάντες οι εξ Αδάμ γεννώμενοι εν ανομίαις συλλαμβάνονται (Ψαλ. 50, 7), υποπίπτοντες τη του προπάτορος καταδίκη... Αρχήν έσχε μετά την παράβασιν η των ανθρώπων φύσις της ίδιας γενέσεως την καθ΄ ηδονήν εκ σποράς σύλληψιν και την κατά ρεύσιν γέννησιν, και τέλος τον κατ΄ οδύνην δια φθοράς θάνατον. Ο δε Κύριος ταύτην ουκ έχων αρχήν της κατά σάρκας γεννήσεως, ούτε τω τέλει, τουτέστι τω θανάτω, υπήρχεν αλωτός» (PG 90, 788B, 1325B). Πρβλ. του αγίου Επιφανίου: «Ου μεν ετέρως γεγεννημένη (η Αγία Παρθένος) παρά των ανθρώπων φύσιν, αλλά καθώς πάντες εκ σπέρματος ανδρός και μήτρας γυναικός (PG 42, 748). Πρβλ. και Ταρασίου Κωνσταντινουπόλεως, Λόγος εις τα Εισόδια ΠΓ 98, 1485).

42. Πρβλ. Ανδρέου Κρήτης: «Και γαρ ει χρη λέγειν ταληθή, και μέχρις αυτής ο φυσικός των ανθρώπων εχώρησεν θάνατος» (Εις την Κοίμησιν, Α΄, PG 97, 1052).

43. Πρβλ. Μ. Αθανασίου: «Αδελφή γαρ ημών η Μαρία, επει και πάντες εκ του Αδάμ εσμέν» (PG 26, 1061B).

44. Πρβλ. και Κατά της αιρέσεως των Νεστοριανών, 43 (95, 221-4) και τον Κανόνα του Δαμασκηνού εις τον Ευαγγελισμόν, ωδή ζ΄ και η΄, όπως και πολλά άλλα τροπάρια. Επίσης Γρηγορίου Θεολόγου (PG 36, 633: 37, 462), Κυρίλλου Ιεροσολύμων (PG 33, 976), Σωφρονίου Ιεροσολύμων (PG 87, 3245-8), Ανδρέου Κρήτης (PG 97, 817) κ.ά.

45. Και παρά ταύτα ο Μ. Jugie (S. Jean Damascène), *Orientalia Christiana Analecta*, 109 (1936), σ. 140 εξ.) και ο Ρ. Voulet (Introduction εις την πρόσφατον επανέκδοσιν των Ομιλιών εν S.C. No 80, σ. 20) θέλουν να αποδώσουν την κακοδοξίαν ταύτην και εις τον Δαμασκηνόν. Πρβλ. τουναντίον τους ορθοδόξους μελετητάς: Β. Αναγνωστοπούλου. Η περί της Θεοτόκου διδασκαλία Ι. Δαμασκηνού, εν «Ορθοδοξία» 31-32 (1956-7), και Α. Lebedev, *Raznosti Cerkvej Vostocnoj i*

Zapadnoj v ucenii o Presv. Djevnje Marii Bogorodice, Varsava 1881, και S. Bulgakov, Kupina Neopalimaja, Paris 1927, κεφ. 1-3.

46. Βούλλα «Ineffabilis Deus» του πάπα Πίου ΙΧ, 8 Δεκεμβρίου 1854.

47. Πρβλ. L. Lossky, Le Dogme de l'Immaculée Conception, «Messager de l'Exarchat du Patriarch Russe en Europe Occidentale, 20 (1955), και Αρχιμ. Ιουστίνου Πορονιτς, Dogmatika Pravoslavne Crkve, II, 257-260 (Beograd 1935). Η ενότης της ανθρωπίνης φύσεως είναι μία βασική αλήθεια της Ορθοδόξου ανθρωπολογίας, ενώ έχει παραμεληθή εις την ρωμαιοκαθολικὴν θεολογίαν. Ορθῶς ο π. S. Bulgakov (Kupina Neopalimaja, σ. 23) παρατηρεῖ ὅτι εις την ρωμαιοκαθολικὴν θεολογίαν «απουσιάζει γενικῶς ἡ σαφὴς ανθρωπολογία», τούτο ὁμως, παρατηρούμεν, ἐγίνε λόγω της αποχωρίσεώς της και ανεξαρτητοποιήσεως ἀπὸ την Χριστολογία και ὄχι λόγω της ἐλλείψεως της «σοφιολογίας», ὅπως νομίζει ο π. Μπουλγκάκωφ.

48. Πρβλ. Λόγος 45, 9 (PG 36, 633-6). Πρβλ. και ἀγίου Μαξίμου, πρὸς Θαλάσσιον, 54 (PG 90, 520). Η «δευτέρα κοινωνία» αὕτη εἶναι ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις του ἀνθρώπου με τον Θεόν εν τῷ Χριστῷ, ἡ ὁποία παραμένουσα αἰώνιος ἀποτελεῖ την πραγματοποιήσιν της προαιωνίου Μεγάλης Βουλῆς του Θεοῦ (Α', 8-9. Ἐκδ. IV, 4). Πρβλ. Εἰς την Μεταμόρφωσιν, 4 (96, 552).

49. Τούτο κατὰ τον Δαμασκηνόν ἐγίνε διότι «ἔδει τον λυτροῦσθαι μέλλοντα ἀναμάρτητον εἶναι και μη τῷ θανάτῳ δια της ἀμαρτίας υπεύθυνον, ἐτι δε νεκρωθῆναι και ἀνακαινισθῆναι την φύσιν» (Ἐκδ. III, 1).

50. Βλ. Πρὸς Θαλάσσιον 21 και 42 (PG 90, 312-316 και 405-8).

51. Ο Δαμασκηνός διακρίνει μεταξύ «φθοράς» και «διαφθοράς». «Φθορά» σημαίνει τα «ανθρώπινα ταῦτα πάθη· πείναν, δίψαν, κόπον, την των ἡλῶν διάτρησιν, θάνατον, ἢτοι χωρισμόν ψυχῆς εκ του σώματος, και τα τοιαῦτα. Κατὰ τούτο το σημανόμενον φθαρτόν του Κυρίου σώμα φαμέν· πάντα γαρ ταῦτα εκουσίως ἀνέλαβε». «Διαφθορά» δε σημαίνει «την τελείαν του σώματος εις τα ἐξ ὧν συνετέθη στοιχεῖα διάλυσιν και αφανισμόν. Ταύτης πείραν το του Κυρίου σώμα οὐκ ἔσχεν» (Ἐκδ. III, 28). Εν συνεχείᾳ ο Δαμασκηνός ἐξηγεῖ: «Ἐφθαρτον μεν οὖν το του Κυρίου σώμα λέγειν, κατὰ τον παράφρονα Ιουλιανόν και Γαϊανόν (τους αιρετικούς «αφθαρτοδοκῆτας»), κατὰ το πρῶτον της φθοράς σημανόμενον, προ της ἀναστάσεως, ἀσεβές· εἰ γαρ ἀφθαρτον οὐχ ὁμοούσιον ἡμῖν, ἀλλά και δοκήσει και οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν α γεγονέναι φησί το Ευαγγέλιον· την πείναν, την δίψαν, τους ἡλους, την της πλευράς νύξιν, τον θάνατον. Εἰ δε δοκήσει γέγονε, φενακισμός και σκηνή το της οικονομίας μυστήριον, και δοκήσει και οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν ἄνθρωπος, και δοκήσει και οὐκ ἀληθείᾳ σεσώσμεθα... Μετὰ μέντοι την εκ νεκρῶν του Σωτήρος ἀνάστασιν και κατὰ το πρῶτον σημανόμενον ἀφθαρτον του του Κυρίου σώμα φαμέν» (αὐτόθι). Ο Λεόντιος ο Βυζάντιος, γράφων κατὰ των ἀφθαρτοδοκῆτων, οἱ ὁποῖοι ἔλεγον ὅτι κατὰ την σύλληψιν του Χριστοῦ το σώμα της Παναγίας Θεοτόκου εἶχε «μεταστοιχειωθῆ» και ἡ ἰδία ἐγίνεν «ἀφθαρτος» εκ της ἐπιφοιτήσεως του Ἁγίου Πνεύματος, λέγει: «Πλέον ἢ προσήκε την Παρθένον ἀποσεμνύνοντες, και την ἐντεύθεν ἀναφυομένην ἀτοπίαν οὐ προορώμενοι... Η του Πνεύματος ἐνδημία οὐχί την ἐπιτηδειότητα του γεννᾶν την Παρθένον οφείλετο ἢ κεκώλυκεν. Τουναντίον μεν οὖν ἐπὶ την ἀσπύρως οικονομηθείσαν σύλληψιν υπερφυῶς αὐτήν προσηγάγετο. Κακείνο δε μοι σκοπεῖν ἐπεισιν, ὡς εἰ κατ' ἐκείνους ἡ Παρθένος ἀφθαρτος τη ἐπιφοιτήσῃ του Πνεύματος γέγονεν, ἐκείνη πάντως ἀν και ρίζα της του γένους ἡμῶν ἀφθαρσίας ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὐχ ὁ ἐξ αὐτῆς προελθὼν θεῖος βλαστός» (PG 86, 1325Δ-28Α). - Ὅλα αὐτὰ ἐπρεπε να τα ἔχη ὑπ' ὄψιν της ἡ Ρωμαϊκῆ Ἐκκλησία και να μη ἀνακηρύττη τοιαύτας καινοτομίας εις «δόγματα», τα ὁποῖα την ἀπομακρύνουν ὁλονέν και περισσότερο ἀπὸ την θεῖαν Παράδοσιν της Ἀληθείας της Ἐκκλησίας του μόνου Σωτήρος Χριστοῦ.

52. Οι εκφράσεις του Δαμασκηνού «οικονομίας λόγω», «οικονομία», «οικονομικώς» δεν αποκρύπτουν καμμίαν απολύτως απόχρωσιν «δοκητισμού». Τουναντίον οι εκφράσεις αυτές σημαίνουν την «ουσιωδώς» (Α΄, 6) την «αληθή» (Β΄, 10) σάρκωσιν) και γέννησιν του Λόγου του Θεού, αλλ' αναφέρονται εις την «Οικονομίαν» και όχι εις την «Θεολογίαν», δηλαδή σημαίνουν την «δευτέραν γέννησιν» του Υιού του Θεού, την γέννησίν Του κατά σάρκα: «δευτέραν δε καθομολογούμεν γέννησιν καθ' εκούσιον σάρκωσιν» (Γ΄, 15). Δια τούτο η εκ μέρους του Δαμασκηνού ταυτοχρόνως παράθεσις εκφράσεων, όπως: «Την του οικείου Δεσπότη φύσει και αληθεί οικονομία χρηματίσασαν μητέρα» (Β΄, 11), «οικονομικώς μητέρα εποϊήσατο ο αληθεία σαρκωθείς, ου φενακίσας την ανθρωπήσιν» (Β΄, 10), «κατά φύσιν οικονομικώς» (Έκδ. IV, 18) κλπ., αποκλείει κάθε «δοκητισμόν». Βλ. και σημ. 18 της Α΄ Ομιλίας.

53. Πρβλ. και Πρόκλου Κωνσταντινουπόλεως: «Ει μη γαρ ενεδύσατο εμέ, ουκ έσωσεν εμέ, αλλ' εν τη γαστρί της Παρθένου ο αποφηνάμενος τον κατάδικον ενεδύσατο» (Εγκώμιον εις την Παναγίαν Θεοτόκον, Λόγ. Α΄, PG 65, 688-9). Πρβλ. και Θεοτόδου Αγκύρων (Ε΄ αιών), Εις την Αγίαν Μαρίαν την Θεοτόκον και εις την του Χριστού Γέννησιν, 13 (P.O. XIX, 333).

54. Πρβλ. Εις το Άγιον Σάββατον, 2 (96, 601 - 4).

55. Πρβλ. αγίου Μαξίμου, Προς Θαλάσσιον, 42 και 62 (PG 90, 405 - 8 και 652).

56. «Υπέρ ημών κατάρα γενόμενος, ουκ ων κατάρα, ευλογία δε μάλλον και αγιασμός, αλλά την ημών κατάραν αναδεχόμενος, υπέρ ημών σταυρούται και θνήσκει και θάπτεται». Εις το Άγιον Σάββατον, 20 (96, 617).

57. Πρβλ. Ομιλ. Δ΄, 1: Ο Υπερούσιος «εις την Παρθενικήν νηδύν καταβάς, συλληφθείς τε και σαρκωθείς και δια παθών εκουσίως οδεύσας προς θάνατον και μετά σώματος εκ γης την γένεσιν έχοντος και φθορά κτησάμενος το άφθαρτον»...

58. Δια τούτο και το νεώτατον «δόγμα» του Βατικανού περί ενσωμάτου αναλήψεως (Assumptio) της Παναγίας εις τον ουρανόν (Βούλλα «Munificentissimus Deus» του πάπα Πίου ΙΒ΄, 1 Νοεμβρίου 1950) αποσιωπά εντελώς το εάν πράγματι απέθανεν ή όχι η Παναγία (πρβλ. M. Jugie, La définition du Dogme de l'Assomption, Brève analyse et commentaire de la constitution Apostolique «Munificentissimus Deus». Extrait de l'Année Théologique, II, 1951, όπου αναφέρεται και ο όρος της Βούλλας: «Immaculatam Deiparam Virginem Mariam, expleto terrestres vitae cursu, fuisse corpore et anima ad coelestem gloriam assumptam», σελ. 5). Διότι, ενώ η αρχαία πίστις και παράδοσις της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων και γενικώς της Ορθοδόξου Εκκλησίας είναι ότι ανελήφθη και το σώμα της Παναγίας εις τους ουρανοίς, αφού όμως η Παναγία προηγουμένως απέθανε και το σώμα της ενεταφιάσθη εις την γην, η Βούλλα του πάπα αναγκάζεται να αποσιωπήση το θέμα του θανάτου, διότι την δεσμεύει το προηγούμενον «δόγμα» της «ασπίλου συλλήψεως».

59. Εκτός εάν θα θελήσουν και εδώ οι «σοφοί» και «αλάθητοι» του Βατικανού να ειπουν ότι και ο θάνατος της Παναγίας είναι «λυτρωτικός» και η Παναγία «Λυτρώτρια» ή «συλλυτρώτρια» (Corredemptrice), όπως ήδη λέγουν και γράφουν και προς αυτό κινούνται οι σύγχρονοι τάσεις της Ρωμαιοκαθολικής «Μαριολογίας», δηλαδή προς νέον «δόγμα» της αιρέσεώς των! (Πρβλ. Ι. Καλογήρου, Μαρία η αιεπάρθενος Θεοτόκος κατά την Ορθόδοξον πίστιν, Θεσσαλονίκη 1957, σ. 110 εξ. και άρθρον του ιδίου «Μαρία» εν «Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία», τ. Η΄, 673-6).- Όμως εις το σημείον αυτό ο άγιος Δαμασκηνός είναι κατηγορηματικός: «Ου θεάν ταύτην (την Παναγίαν), φημίζοντες, επεί και θάνατον αυτής καταγγέλομεν (Γ΄, 15). Η φράσις «καταγγέλει τον θάνατον» της Παναγίας αντιτάσσεται εδώ σαφώς εις την φράσιν «θεάν καταγγέλει» αυτήν, επομένως και Λυτρώτριαν (διότι «ουκ

άγγελος, ου πρέσβυς, αλλ' αυτός ο Κύριος ήξει και σώσει ημάς», Α', 4). Ενώ η αποστολική ευχαριστιακή φράσις «καταγγέλειν τον θάνατον του Κυρίου» (1 Κορ. 11, 26· Έκδ. IV, 13) είναι ακριβώς απόδειξις του θείου αξιώματος του Λυτρωτού Χριστού και της υπ' Αυτού αληθινής λυτρώσεως και σωτηρίας ημών.

60. Γρηγορίου Παλαμά, Ομιλ. 37, Εις την Κοίμησιν (PG 151, 472).

61. Πρβλ. Εις το Άγιον Σάββατον 25 (96, 624) και Έκδ. IV, 14· Α', 6· Β', 3.

62. Ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος γράφει ότι οι απόγονοι του Αδάμ «θελήματι και ου βία» υποδουλώνονται εις τον τύραννον: «έδειξαν γαρ τούτο σαφώς οι προ του νόμου και εν τω νόμω ευαρεστήσαντες και το εαυτών θέλημα τω Δεσπότη Θεώ και ου τω διαβόλω προσαναθέμενοι (Λόγος Ηθικός Χ, S.C. 129, 262). Περί δυνατότητος της αγιότητος εις την Π. Διαθήκην μαρτυρεί ολόκληρον το ια' κεφάλαιον της προς Εβραίους επιστολής. Πρβλ. και το αξιόλογον άρθρον του V.Lossky «Panaghia» εις το βιβλίον του «A l' image et à la ressemblance de Dieu», Paris 1967, σ. 199-202.

63. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς εις μίαν ομιλίαν του εις την Κυριακήν των Προπατόρων ομιλεί δια την υπό του Θεού διαδοχικήν «εκλογήν» των απογόνων του Αδάμ και προγόνων της Παναγίας, και λέγει ότι το Άγιον Πνεύμα «προωκονόμεναι και την ταύτης εις το είναι πρόοδον άνωθεν εκλεγόμενον και ανακαθαίρον την του γένους σειράν και τους μεν αξίους ή αξιολόγων εσομένους πατέρας προϊέμενον, τους δε αναξίους τελώς αποβαλλόμενον... Ει γαρ και εκ σαρκός και σπέρματος Αδάμ η Παρθένος, εξ ης το κατά σάρκα Χριστός, αλλ' εκ Πνεύματος Αγίου κακείνου πολυειδώς άνωθεν καθαιρομένου, των κατά γενεάς αριστίδην εκλεγόμενων» (Ομιλ. 587, έκδ. Οικονόμου, Αθήναι 1861, σ. 213-216). Δια δε την εκλογήν των γονέων της Παναγίας λέγει: «Δια τούτο προετιμήθησαν των πολυπαίδων οι άπαιδες, ως αν εκ πολυαρέτων η πανάρετος παις κυηθή και εκ διαφερόντως σωφρόνων η πάναγνος και λάβη καρπόν η σωφροσύνη συνελθούσα προσευχή και ασκήσει το γενέσθαι παρθενίας (της Παρθένου) γεννήτρια» (Ομιλ. 42, αυτ. σ. 10-11).

64. Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας Εικόνας, 3, 33 (94, 1352).

65. «Αλλά τις πλέον ηγάπησε Θεόν της ημίν υμνουμένης (της Παναγίας;) τις δε υπό Θεού πλέον ηγαπήθη ταύτης;» Γρηγορίου Παλαμά, Ομιλία 53, Εις τα Εισόδια, σ. 177 (έκδ. Οικονόμου).

66. «Παρθενίας όρος το και σώματι και πνεύματι είναι αγίαν». Ι. Χρυσοστόμου, Περί Παρθενίας, 6, PG 48, 537.

67. Πρβλ. Ανδρέου Κρήτης, Λόγος Α', Εις το Γενέθλιον της Θεοτόκου (PG 97, 820): «Και γίνεται (εν τω ναώ) τιθηνός της Παρθένου το Πνεύμα το Άγιον, μέχρις αναδείξεως αυτής εν τω Ισραήλ».

68. Εάν όλοι οι άγιοι Πατέρες ονομάζουν την ταπεινώσιν «θεοποιόν ταπεινώσιν», τούτο αρμόζει πρωτίστως εις την Παναγίαν Θεοτόκον, διότι δια της υπακοής της και της ταπεινώσεώς της αυτής «υιόν εποίησεν ανθρώπου Θεόν, και τον άνθρωπον υιόν Θεού» (αγίου Γρηγορίου Παλαμά, Ομιλ. 53, 40, Εις τα Εισόδια, έκδ. Οικονόμου, σ. 178. Πρβλ. και Ν. Καβάσιλα, Εις τον Ευαγγελισμόν, 10, μν. έκδ. σ. 158). Δια της ταπεινώσεως της Παναγίας και της υπακοής της εις τον Θεόν ελύθη άπαξ δια παντός το πρόβλημα και η τραγωδία της ανθρωπίνης ελευθερίας και η ελευθερία του ανθρώπου απεδείχθη ως κτισθείσα «κατ' εικόνα και ομοίωσιν» της ελευθερίας του Θεού, όπως συχνά λέγει ο π. Ιουστίνος Πόποβιτς ακολουθών τον άγιον Μάξιμον και άλλους Πατέρας. Πρβλ. και V. Lossky, Η μυστική Θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 164.

69. Λόγος Β', Εις την ενανθρώπησιν του Κυρίου (PG 65, 697). Πρβλ. Ομιλ. Α', 2:

«την του Θεού άφραστον και συγκαταβατικήν σάρκωσιν».

70. «Ου φύσεως γαρ έργον η σάρκωσις, αλλά τρόπος οικονομικής συγκαταβάσεως», Κατά Ιακωβιτών, 59 (94, 1464).

71. Λόγος εις τον Ευαγγελισμόν (PG 85, 445).

72. Διάλογος στηλιτευτικός κατ' εικονοκλαστών (96, 1356A).

73. Πρβλ. και Κατά Ιακωβιτών, 52 (94, 1461).

74. «Εν ταύτη ο Θεός μεν άνθρωπος, και Θεός ο άνθρωπος γέγονε» (Γ', 16).

75. Κατά της αιρέσεως των Νεστοριανών, 24 (95, 224). Πρβλ. αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας: «Ει γαρ Χριστοτόκος, πάντως ότι και Θεοτόκος· ει δε ου Θεοτόκος, ουδέ Χριστοτόκος» (PG 76, 265).

76. Ομιλία εις την Γέννησιν του Χριστού, 4, αποδιδομένη εις τον Μ. Αθανάσιον (Β.Ε.Π. 36, 228).

77. Κατά της αιρέσεως των Νεστοριανών, 24 (95, 224) και κδ. III, 12.

78. Κατά Νεστοριανών, IV, 37 (PG 86, 1708 D).

79. Πρβλ. και το δογματικόν Θεοτοκίον, ποίημα Δαμασκηνού, ήχος βαρύς: «Μήτηρ μεν εγνώσθης, υπέρ φύσιν Θεοτόκε· έμεινας δε παρθένος, υπέρ λόγον και έννοιαν· και το θαύμα του τόκου σου, ερμηνεύσαι γλώσσα ου δύναται· παραδόξου γαρ ούσης της συλλήψεως, Αγνή, ακατάληπτός εστιν ο τρόπος της κυήσεως όπου γαρ βούλεται Θεός, νικάται φύσεως τάξις...».

80. Ευχή αγιασμού του ύδατος εις το Άγιον Βάπτισμα. Ο άγ. Αθανάσιος εις τον λόγον του Περί ενανθρωπήσεως του Λόγου, 17, γράφει: «Όθεν ουδέ της Παρθένου τικτούσης έπασχεν Αυτός (ο Λόγος) ουδέ εν σώματι ων εμολύνετο, αλλά μάλλον και το σώμα ηγίαζεν» (PG 25, 125), δηλ. ηγίαζεν και το προσληφθέν σώμα Του και το σώμα της Μητρός, εκ της οποίας το προσέλαβε. Τούτο δηλοί ότι η γέννησις του Κυρίου από την Παναγίαν είχε σωτηριολογικόν χαρακτήρα και σημασίαν και δια την ιδίαν την Μητέρα Του. Πρβλ. και Κατά Αρειανών, 2, 61 (PG 26, 277).

81. Ο Φιλάρετος Μόσχας γράφει ότι κάτω από τον Σταυρόν «η άβυσσος των πόνων της Παναγίας δεν κατέβαλε ούτε κατεπόντησε αυτήν, διότι εβυθίζετο συνεχώς εις μίαν ισομεγέθη άβυσσον της υπομονής της Παναγίας και της ταπεινώσεώς της και της πίστεως και ελπίδος, και της απολύτου αφοσιώσεώς της εις τα κρίματα του Θεού». Slova i rjeci (1844), τ. I, 442.

82. «Ει γαρ ουκ έστι, κατά το λόγιον, άνθρωπος ος ζήσεται και ουκ όψεται θάνατον· άνθρωπος δε και ανθρώπου επέκεινα και η νυν υμνουμένη (η Παναγία), δέδεικται δήπου τρανώς ως και αύτη τον ίσον ημίν εκπεπλήρωκε νόμον της φύσεως, ει και μη καθ' ημάς ίσως, αλλ' υπέρ ημάς» (Λόγος 12, Εις την Κοίμησιν, PG 97, 1053). Τον άγιον Ανδρέα, ως φορέα της ιεροσολυμιτικής παραδόσεως, ακολουθεί συχνά ο άγιος Δαμασκηνός.

83. Βλ. το σχόλιον 53 της Γ' Ομιλ.

84. Η έκφρασις είναι του αγίου Γρηγορίου Θεολόγου (PG 36, 348). Βλ. σημ. 30 της Β' Ομιλ.

85. Μάλιστα δέ, εφ' όσον «το διάφορον άπειρον δούλων Θεού και Μητρός» (Β', 10).

86. Δια τούτο ακριβώς ο Δαμασκηνός αποδίδει εις την Παναγίαν τους λόγους της Γραφής τους αναφερομένους εις τον Χριστόν: «Ου κατελήλυθε γαρ η ψυχή σου εις τον άδην, αλλ' ουδέ η σαρξ σου είδε διαφθοράν (Πραξ. 2, 31· Ψαλ. 16, 10). Ου

κατελείφθη η ψυχή σου εν τη γη ή το σον άχραντον και πανακήρατον σώμα, αλλ' εν ουρανών βασιλείοις μοναίς η Βασιλίς, η Κυρία, η Δέσποινα, η Θεομήτωρ, η αληθής Θεοτόκος αυλίζει μετατεθείσα» (Β', 12).

87. Ως μικρόν δείγμα τούτου αναφέρομεν μόνον το εξής Θεοτοκίον, ποίημα του Δαμασκηνού:

«Επί σοι χαίρει, Κεχαριτωμένη, πάσα η κτίσις,
Αγγέλων το σύστημα και ανθρώπων το γένος,
ηγιασμένε ναέ και Παράδεισε λογικέ,
παρθενικόν καύχημα·
εξ ης Θεός εσαρκώθη και παιδίον γέγονεν,
ο προ αιώνων υπάρχων Θεός ημών·
την γαρ σην μήτραν θρόνον εποίησε,
και την σην γαστέρα πλατυτέραν ουρανών απειργάσατο.
Επί σοι χαίρει, Κεχαριτωμένη, πάσα η κτίσις· δόξα σοι».
(Οκτώηχος, ήχος πλ. δ', Κυριακή πρωί).

Νείλος ο Ασκητής

Κεφάλαια περί Προσευχής

Μετάφραση: Αρχιμ. Ευσεβίου Βίττη

Από το βιβλίο του Αρχιμ. Ευσεβίου Νίττη Εις ύψος νοητόν, Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας

Πρόλογος

Την ώρα, που με καίει ο πυρετός και με συνέχει η φλόγωση των ακαθάρτων παθών, με τονώνεις, όπως πάντα, καθώς πιάνω τα θεαγάπητα γράμματά σου παρηγορώντας το νού μου τον κατάκοπο, που σε ό,τι αισχρό περιδιαβάζει. Κι αυτό, γιατί εσύ μακάρια μιμήθηκες το μεγάλο καθηγητή και δάσκαλο. Καθόλου παράδοξο αυτό, γιατί δικό σου μερτικό είναι πάντα τα σπουδαία όπως ήταν του ευλογημένου Ιακώβ. Αφού δηλαδή δούλεψες καλά για χάρη της Ραχήλ και πήρες αντί γι' αυτήν τη

Λεία (Γεν.κθ' 25), ζητάς τώρα κι εκείνη, που λαχταράς, γιατί ασφαλώς συμπλήρωσες κι αυτής τα επτά χρόνια.

Εγώ δεν θα μπορούσα ν' αρνηθώ για λόγου μου, πως αν και κόπιασα όλη τη νύχτα, όμως δεν έχω πιάσει τίποτα. Μολοντούτο όταν, μια και μου το 'πες εσύ, πέταξα τα δίχτυα, ψάρευσα πλήθος ψάρια. Δε λέω βέβαια πως είναι μεγάλα, πάντως είναι εκατόν πενήντα τρία (πρβλ. Ιω.κα' 11). Και τα 'στειλα μέσ' στο κοφίνι της αγάπης (αυτό μαρτυρούν τα ισάριθμα κεφάλαια) έχοντας έτσι εκτελέσει την προσταγή σου.

Σε θαυμάζω και ζηλεύω την εξαιρετική πρόθεση, που δείχνεις, αγαπώντας βαθιά τα κεφάλαια περί προσευχής. Γιατί δε λαχταράς απλώς αυτά, που χρωστούν σε χέρια την ύπαρξή τους και είναι γραμμένα με μελάνη, αλλά εκείνα, που είναι με ασφάλεια βαλμένα στο νού με τη βοήθεια της αγάπης και της αμνησικακίας. Επειδή όμως όλα έχουνε διπλό χαρακτήρα, δέξου και όσα σου στέλνω το ένα δίπλα στο άλλο σύμφωνα με όσα λέει ο σοφός Ιησούς του Σειράχ (Σοφ. Σει. μβ' 24) και νιώσε εκτός από το γράμμα και το πνεύμα τους, γιατί το νόημα πάει πριν από το γράμμα. Αν δηλαδή λείπει το νόημα ούτε και το γράμμα θα υπάρχει. Δύο λοιπόν είναι οι τρόποι προσευχής. Ο ένας είναι πρακτικός κι ο άλλος ενθεωρητικός. Το ίδιο συμβαίνει και με τους αριθμούς. Το ένα στοιχείο τους, είναι προφανές, είναι η ποσότητα. Το άλλο στοιχείο, το σημαινόμενο, είναι η ποιότητα. Έχοντας δηλαδή διαπραγματευθεί το θέμα της προσευχής σε εκατόν πενήντα τρία κεφάλαια σου έχω στείλει ευαγγελικό μισθό για να βρείς την τερπνότητα του συμβολικού αριθμού και το τριγωνικό και εξαγωγικό σχημα, που υποδηλώνει ταυτόχρονα από τη μια μεριά ευσέβεια γεμάτη γνώση της αγίας Τριάδος και από την άλλη διάγραμμα ετούτου εδώ του κειμένου. Αλλά και ο αριθμός εκατό είναι, αν τον πάρεις μοναχό του, τετράγωνος. Ο αριθμός πενήντα τρία είναι τριγωνικός και σφαιρικός, γιατί ο αριθμός εικοσιοχτώ, που είναι το ένα κομμάτι, είναι τριγωνικός, ενώ ο αριθμός εικοσιπέντε, το άλλο κομμάτι, είναι σφαιρικός, αφού πέντε φορές το πέντε μας κάνει εικοσιπέντε.

Έχεις λοιπόν το τετραγωνικό σχήμα όχι μόνο με την τετρακτύν (δηλαδή το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών $1+2+3+4=10$) των αρετών, αλλά και τη σοφή γνώση αυτού του αιώνας, που μοιάζει με τον αριθμό εικοσιπέντε, γιατί οι χρόνοι είναι σφαιρικοί. Ο χρόνος κυλάει βδομάδα τη βδομάδα, μήνα το μήνα, χρονιά τη χρονιά και εποχή την εποχή, όπως βλέπουμε στην κίνηση του ήλιου και της σελήνης, της άνοιξης και του καλοκαιριού και τα λοιπά.

Το τρίγωνο θα μπορούσε να σημαίνει για σένα τη γνώση της αγίας Τριάδος. Υπάρχει όμως και άλλη θεώρηση του αριθμού. Αν λάβεις υπόψη σου το σύνολο του αριθμού, επειδή είναι τριγωνικός, σκέψου τότε πως ο αριθμός εκατόν πενήντα τρία προσφέρει την πρακτική, τη φυσική και τη θεολογική γνώση ή την πίστη, την ελπίδα και την αγάπη (Α' Κορ. ιγ' 13), χρυσάφι, ασήμι, πολύτιμα πετράδια (πρβλ. Α' Κορ. γ' 12). Τέτοιο λοιπόν είναι το νόημα του αριθμού. Ελπίζω όμως πως δεν θα περιφρονήσεις την ευτέλεια των κεφαλαίων αυτών ως μαθημένος να χορταίνεις, αλλά και να στερείσαι (Φιλιπ. δ' 12). Ναι, βέβαια δεν θα τα περιφρονήσεις και γιατί ακόμα θυμάσαι εκείνον, που δεν παραπέταξε τα δύο λεπτά της χήρας (Μάρκ.ιβ' 42) αλλά τα δέχτηκε πιο πολύ, κι από πολλών τον πλούτο. Επειδή λοιπόν ξέρεις να φυλάς της εύνοιας και της αγάπης τον καρπών για τους γνήσιους αδελφούς σου, προσευχήσου και για μένα τον άρρωστο αδελφό σου. Προσευχήσου να γίνω γερός και σηκώνοντας απ'εδώ κι εμπρός τον «κράββατόν» μου (Μάρκ.ιβ' 11) να περπατώ με τη χάρη του Χριστού. Αμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

1. Αν θέλει κανένας να φκιάσει ευωδιαστό θυμίαμα, πρέπει να συνθέσει σε ίση ποσότητα διάφανο και καθαρό λιβάνι, κασσία, όνουχα και στακτή, σύμφωνα με όσα λέει ο Νόμος (πρβλ. Εξόδ. λ' 34). Αυτά τα υλικά υποδηλώνουν τις τέσσερις βασικές αρετές. Αν έχουν δηλαδή όλη την πληρότητα και

είναι στον ίδιο βαθμό αναπτυγμένες τότε δεν πρόκειται να προδοθεί ο νούς.

2. Όταν καθαρθεί η ψυχή με την πληρότητα των εντολών, δηλαδή με την εκπλήρωση και εφαρμογή τους, τότε κάνει ακλόνητη την τάξη του νού, καθιστώντας τον ικανό να δεχτεί την κατάσταση εκείνη, που αναζητάει.

3. Η προσευχή είναι επικοινωνία του νού με το Θεό. Σε ποια κατάσταση, αλήθεια, πρέπει να βρίσκεται ο νούς για να μπορέσει να απλωθεί και εκταθεί αμετάστροφα ως τον Δεσπότη του και να τον συναναστρέφεται συνομιλώντας μαζί του χωρίς την παρεμβολή κανενός ενδιαμέσου;

4. Αν, όταν προσπάθησε ο Μωϋσής να πλησιάσει τη φλεγόμενη βάτο, εμποδίστηκε, ώσπου να λύσει το υπόδημα των ποδιών του (Εξόδ. γ' 5), πώς εσύ, που θέλεις να ιδείς τον πέρα από κάθε αίσθηση και έννοια και να γίνεις φίλος του, δεν θα πρέπει να λύσεις και να πετάξεις από πάνω σου κάθε νόημα μολυσμένο από πάθος;

5. Πριν από κάθε τι άλλο να προσεύχεσαι να λάβεις το δώρο των δακρύων, για να μαλακώσεις με το πένθος την αγριάδα, που υπάρχει μέσα στην ψυχή σου, και, αφού κατηγορώντας τον εαυτό σου ομολογήσεις στον Κύριο τις ανομίες σου, να πετύχεις την άφεση των αμαρτιών εκ μέρους του.

6. Να χρησιμοποιείς τα δάκρυα για την πραγμάτωση κάθε αιτήματος. Γιατί χαίρεται πολύ ο Δεσπότης σου, όταν προσεύχεσαι με δάκρυα.

7. Αν χύνεις άφθονα δάκρυα στην προσευχή σου, μην το παίρνεις καθόλου επάνω σου, σαν τάχατες να στέκεις πιο ψηλά απ'τους πολλούς. Γιατί με δάκρυα έχει αποχτήσει δύναμη η προσευχή σου, για να μπορέσεις πρόθυμα να ομολογήσεις τις αμαρτίες σου και να εξευμενίσεις το Δεσπότη. Μη μετατρέψεις λοιπόν σε πάθος ό,τι αποτελεί προφύλαξη από τα πάθη, για να μην παροργίσεις πιο πολύ αυτόν, που έχει δώσει τη χάρη.

8. Πολλοί χύνοντας δάκρυα για τις αμαρτίες τους, επειδή ξέχασαν το σκοπό των δακρύων, κατάντησαν σε τρέλα ξεφεύγοντας απ'αυτόν.

9. Στάσου επίμονα και προσευχήσου έντονα και σιχάσου τις συνομιλίες των φροντίδων και των λογισμών. Γιατί σε ταραίζουν και σε συγχύζουν για να σε κάνουν άτονο.

10. Όταν σε ιδούν οι δαίμονες πρόθυμο να προσευχηθείς αληθινά, τότε βάζουν με τέχνη μέσα σου σκέψεις μερικών πραγμάτων τάχατες αναγκαίων και ύστερ'από λίγο σε κάνουν να τα ξεχάσεις κινώντας έτσι το νού σε αναζήτησή τους. Κι ο νούς μη βρίσκοντάς τα πέφτει σε κατάσταση αθυμίας και λύπης. Όταν όμως σταθεί σε προσευχή, του θυμίζουν αυτά, που αναζητούσε και είχε στη μνήμη του, με το σκοπό να κινηθεί ο νούς για απόχτηση της γνώσης τους και να χάσει την καρποφόρα προσευχή.

11. Αγωνίσου να κρατάς το νού σου την ώρα της προσευχής κουφό και άλαλο. Έτσι θα μπορέσεις να προσευχηθείς.

12. Όταν σε συναντήσει πειρασμός ή ολοένα σε ερεθίζει διάθεση αντιλογίας με σκοπό να κινήσεις την οργή σου εναντίον του σατανά ή να βγάλεις άναρθη κραυγή, θυμήσου την προσευχή και την κρίση, που γίνεται όσο αυτή διαρκεί, και παρευθός θα ηρεμήσει η άτακτη κίνηση μέσα σου.

13. Όσα κάνεις για να αμυνθείς εναντίον του αδελφού σου, που σε έχει αδικήσει, όλα θα σου γίνουν σκάνδαλο την ώρα της προσευχής.

14. Η προσευχή είναι βλάβηπραότητας και αοργησίας.

15. Η προσευχή είναι προβολή χαράς και ευχαριστίας.
16. Η προσευχή είναι προφύλαγμα από λύπη και αθυμία (κακοκεφιά).
17. Πήγαινε, πούλησε τα υπάρχοντά σου και μοίρασε την αξία τους στους φτωχούς (Ματθ. ιθ' 21) και φορτωμένος το σταυρό απαρνήσου τον εαυτό σου (Ματθ. ις' 24), για να μπορέσεις να προσευχηθείς απερίσπαστα.
18. Αν θέλεις να προσεύχεσαι αξιέπαινα, να απαρνιέσαι κάθε στιγμή και κάθε ώρα τον εαυτό σου και πάσχοντας τα πάνδεινα να στοχάζεσαι βαθιά πάνω στην προσευχή.
19. Θα βρείς τον καρπό της οποίας δυσχέρειας υπομένεις, φιλοσοφώντας την την ώρα της προσευχής.
20. Αν λαχταράς να προσευχηθείς όπως πρέπει, να μην πικραίνεις καμιά ψυχή. Αλλιώς άδικα τρέχεις.
21. Άφησε το δώρο σου, λέει το ιερό Ευαγγέλιο, μπροστά στο θυσιαστήριο και πήγαινε πρώτα συμφιλίωσου με τον αδερφό σου (Ματθ. ε' 24) και τότε θα προσευχηθείς χωρίς καμιά ταραχή. Γιατί η μνησικακία αμαυρώνει και αδυνατίζει το ηγεμονικό της ψυχής, το νου, και σκοτίζει τις προσευχές σου.
22. Όσοι σωριάζουν λύπες και μνησικακίες μέσα τους, μοιάζουν μ' αυτούς, που βγάνουν νερό από το πηγάδι και το αδειάζουν σε τρύπιο πιθάρι.
23. Αν είσαι υπομονετικός, θα προσεύχεσαι με χαρά.
24. Όταν προσεύχεσαι όπως πρέπει, θα συναντήσεις τέτοια πράγματα, που να σου φαίνεται πως μ' όλο σου το δίκαιο πρέπει να εξοργιστείς. Δεν υπάρχει όμως δικαιολογημένος θυμός εις βάρος του διπλανού μας. Γιατί αν καλοξετάσεις, θα βρείς πως είναι δυνατό και δίχως θυμό να τακτοποιηθεί μια χαρά το ζήτημα. Κάνε λοιπόν ό,τι περνάει από το χέρι σου για να μην ξεσπάσεις σε θυμό.
25. Κοίτα μήπως νομίζοντας ότι γιατρεύεις τον άλλο, αποδειχτείς εσύ ο ίδιος αγιάτρευτος και βάζεις εμπόδια στην προσευχή σου.
26. Αν αποφεύγεις το θυμό, θα βρείς κα σου έλεος και θα φανείς φρόνιμος και θα λογαριαστείς κι εσύ ανάμεσα σ' εκείνους που προσεύχονται.
27. Αν αρματώνεσαι ενάντια στο θυμό, δεν πρέπει να ανέχεσαι καμιά επιθυμία. Γιατί αυτή δίνει υλικό στο θυμό κι αυτός με τη σειρά του ταραίζει το νοητό (νοερό) μάτι, βλάφτοντας πολύ την πνευματική κατάσταση, που μέσα μας δημιουργεί η προσευχή.
28. Μην προσεύχεσαι μόνο με την εξωτερική στάση, αλλά παρακίνα το νού σου να έρχεται σε συναίσθηση της πνευματικής προσευχής με πολύ φόβο.
29. Μερικές φορές ευθύς ως πας για προσευχή, θα προσευχηθείς καλά. Κι άλλοτε πάλι, κι αν ακόμα κουραστείς πολύ, δε θα πετύχεις το σκοπό αυτό. Και τούτο για να ζητήσεις ακόμη πιο πολύ προσευχή και, αφού τη λάβεις να μη φοβάσαι μη τυχόν και σου αρπάξουν το κατόρθωμα.
30. Όταν έρθει άγγελος, μονομιάς φεύγουν όλοι όσοι μας ενοχλούν και βρίσκεται ο νούς σε πολλή άνεση καθώς προσεύχεται σωστά. Άλλοτε όμως, όταν μας έρχεται ο συνηθισμένος πόλεμος,

χτυπιέται και αγωνίζεται ο νούς και δεν του επιτρέπεται κεφάλι να σηκώσει, γιατί έχει πιά αποκτήσει την ποιότητα λογής λογής παθών. Όμως ζητώντας πιο πολύ θα βρεί. Κι αν χτυπάει την πόρτα, θα του ανοίξουν (πρβλ. Ματθ. ζ' 8).

31. Μην προσεύχεσαι να γίνουν τα δικά σου θέληματα, γιατί χωρίς άλλο δε συμφωνούν με του Θεού το θέλημα. Να προσεύχεσαι μάλλον καθώς διδάχτηκες λέγοντας «γενηθήτω το θέλημα σου εν εμοί» (πρβλ. Λουκ. κβ' 42). Και για κάθε πράγμα με τον ίδιο τρόπο να ζητάς να γίνεται το δικό του θέλημα. Γιατί θέλει ο Θεός το αγαθό κι αυτό, που συμφέρει στην ψυχή σου. Εσύ οπωσδήποτε δεν θα το ζητάς αυτό.

32. Πολλές φορές στην προσευχή μου ζήτησα να γίνει αυτό, που εγώ νόμιζα καλό. Και επέμεινα στο αίτημα εκβιάζοντας ασυλλόγιστα το θέλημα του Θεού μη αναθέτοντας σ' αυτόν να οικονομήσει ό,τι εκείνος ξέρει για συμφέρον μου. Και όμως, όταν έλαβα ό,τι ζητούσα δυσανασχέτησα πολύ, επειδή δε ζήτησα να γίνει μάλλον το θέλημα του Θεού. Δεν ανταποκρίθηκε δηλαδή στις προσδοκίες μου ό,τι του ζήτησα.

33. Τι είναι αγαθό παρά ο Θεός; Ας αναθέσουμε λοιπόν σ' αυτόν όλα μας τα ζητήματα κι όλα θα πάνε καλά για μας. Γιατί αυτός, που είναι αγαθός, είναι οπωσδήποτε και αγαθών δωρεών χορηγός.

34. Μη λυπάσαι, όταν δεν παίρνεις από το Θεό αμέσως ό,τι ζητάς. Γιατί θέλει να σε ευεργετήσει ακόμα πιο πολύ, αν μένεις αφοσιωμένος σ' αυτόν με την επίμονη προσευχή. Και τι άλλο είναι ανώτερο από τη συναναστροφή σου με το Θεό και από την απασχόλησή σου με τη μαζί του επικοινωνία;

35. Απερίσπαστη προσευχή είναι ύψιστη νόηση του νού.

36. Η προσευχή είναι ανάβαση του νού προς το Θεό.

37. Αν ποθείς να προσευχηθείς, απαρνήσου τα πάντα, για να κληρονομήσεις το πάν.

38. Προσευχήσου πρώτα να γίνεις καθαρός από τα πάθη. Προσευχήσου δεύτερο να απαλλαγείς από την άγνοια και τη λήθη. Προσευχήσου τρίτο να γλιτώσεις από κάθε πειρασμό και εγκατάλειψη.

39. Ζήτα στην προσευχή σου μόνο τη δικαιοσύνη του Θεού και τη βασιλεία του (Ματθ. ς' 33), δηλαδή την αρετή και τη γνώση. Κι όλα τα υπόλοιπα θα σου προστεθούν.

40. Είναι δίκαιο να μην προσεύχεσαι μόνο για τη δική σου κάθαρση, αλλά και για κάθε συνάνθρωπό σου, για να μιμηθείς τον αγγελικό τρόπο προσευχής.

41. Πρόσεχε αν στέκεις αληθινά μπρός στον Θεό την ώρα της προσευχής σου ή μήπως νικιέσαι από ανθρώπινο έπαινο κι αυτόν βιάζεσαι να κυνηγήσεις με πρόσχημα το μάκρεμα της προσευχής.

42. Αν προσεύχεσαι μαζί με αδελφούς ή και μόνος σου, αγωνίζου να μην προσεύχεσαι από συνήθεια, αλλά από (και με) συναίσθηση.

43. Συναίσθηση προσευχής σημαίνει ευλαβική και κατανοκτική περίσκεψη και οδύνη της ψυχής με ομολογία των κριμάτων της και μυστικούς στεναγμούς.

44. Αν ο νούς σου ξεκλέβεται ακόμα την ώρα της προσευχής, δεν κατάλαβε ακόμα πως ο μοναχός προσεύχεται, αλλά είναι ακόμα κοσμικός, που στολίζει την εξωτερική σκηνή.

45. Όταν προσεύχεται, φύλαγε με όλη σου τη δύναμη τη μνήμη σου, για να μη σου αραδιάζει τα

δικά της, αλλά να παρακινάς τον εαυτό σου να λαβαίνει συνείδηση πως στέκεις μπροστά στο Θεό. Γιατί συνήθως ξεκλέβεται πολύ ο νούς από τη μνήμη την ώρα της προσευχής.

46. Όταν προσεύχεσαι, σου φέρνει η μνήμη ή φαντασίες παλιών πραγμάτων ή καινούργιες φροντίδες ή το πρόσωπο αυτουνού, που σε έχει πικράνει.

47. Ο δαίμονας φθονεί πολύ τον άνθρωπο, που προσεύχεται, και χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να παραβιάσει το σκοπό του. Δεν παύει λοιπόν να βάζει σε κίνηση τα νοήματα (έννοιες) των πραγμάτων δια μέσου της μνήμης και ανακατεύει όλα τα πάθη δια μέσου της σάρκας για να μπορέσει να τον εμποδίσει στον άριστο δρόμο και την εκδημία του στο Θεό.

48. Όταν, αν και έκανε πολλά ο παμπόνηρος δαίμονας, δεν μπορέσει να δημιουργήσει εμπόδια στην προσευχή του δικαίου, χαλαρώνει τότε για λίγο την πίεσή του και μετά τον εκδικιέται όταν προσευχηθεί. Γιατί ή αφανίζει, ερεθίζοντάς τον σε οργή, την εξαιρετη κατάσταση της προσευχής, που δημιουργείται μέσα του, ή, ερεθίζοντάς τον σε αλόγιστη ηδονή, περιγελάει υβριστικά το νού.

49. Όταν προσευχηθείς όπως πρέπει, περίμενε αυτά, που δεν πρέπει, και αντιστάσου γενναία φυλάγοντας τον καρπό σου. Γιατί από την πρώτη αρχή έχεις ταχθεί σε τούτο ακριβώς το έργο, δηλαδή στο «εργάζεσθαι και φυλάσσειν» (Γενέσ. β' 15). Μη λοιπόν, αφού δούλεψες, αφήνεις αφύλαχτο ό,τι πραγματοποιήθηκε. Αλλιώς δεν ωφελεί σε τίποτε η προσευχή σου.

50. Όλος ο πόλεμος, που γίνεται ανάμεσα σε μας και τους ακάθαρτους δαίμονες, δε γίνεται για τίποτε άλλο παρά για την πνευματική προσευχή. Οι δαίμονες εχθρεύονται πολύ την προσευχή και τους είναι πολύ δυσάρεστη, ενώ για μας είναι σωτήρια και πάρα πολύ χρήσιμη.

51. Τι θέλουν να ενεργούν μέσα μας οι δαίμονες; Γαστριμαγία, πορνεία, φιλαργυρία, οργή, μνησικακία και τα υπόλοιπα πάθη, ώστε, αφού χοντρήνει ο νούς από αυτά, να μην μπορεί να προσευχηθεί όπως πρέπει. Γιατί όταν κυριαρχήσουν τα πάθη του μη λογικού μέρους της ψυχής, δεν αφήνουν το νού να κινείται λογικά.

52. Εργαζόμαστε και εφαρμόζουμε τις αρετές για τους λόγους των γεγονότων, αυτών, που έχουν γίνει, των δημιουργημάτων δηλαδή. Και του λόγους των γεγονότων για το λόγο, που τους δίνει ουσία και ύπαρξη. Κι αυτός συνήθως φανερώνεται στην κατάσταση της προσευχής.

53. Κατάσταση προσευχής είναι μόνιμη ψυχική διάθεση, ελεύθερη από πάθη, που αρπάζει το φιλόσοφο νού σε ύψος νοητό με πολύ σφοδρό έρωτα.

54. Δεν πρέπει να είναι όποιος θέλει να προσευχηθεί αληθινά, μόνο κύριος του θυμού και της επιθυμίας, αλλά και ελεύθερος από κάθε νόημα εμπασθές (διαποτισμένο ή επηρεασμένο από πάθος).

55. Όποιος αγαπάει το Θεό, κουβεντιάζει μαζί του σαν με τον πατέρα του, ενώ ταυτόχρονα σιχαίνεται κάθε νόημα γεμάτο παθος (εμ-παθές).

56. Το ότι κάποιος έχει πετύχει την απάθεια, δε σημαίνει πως και προσεύχεται αληθινά. Γιατί μπορεί να βρίσκεται μπλεγμένος στα γυμνά νοήματα και να τραβάει την προσοχή του η γνώση στα γυμνά νοήματα και να βρίσκεται μακριά από το Θεό.

57. Όταν δε μένει ώρα πολλή ο νούς στις γυμνές έννοιες των πραγμάτων, δε σημαίνει αυτό πως έφτασε κι όλες σε κατάσταση προσευχής. Γιατί μπορεί να βρίσκεται πάντα σε κατάσταση θεωρίας των πραγμάτων (δηλ. έννοιες πραγμάτων), δίνουν σχήμα και μορφή στο νού και τον οδηγούν μακριά από το Θεό.

58. Αν ο νους δεν ξεπέρασε τη θεωρεία (θεώρηση) της σωματικής φύσης, δεν είδε τέλεια τον τόπο του Θεού. Γιατί μπορεί να μένει στην γνώση των πραγμάτων και να παίρνει μορφή σύμφωνη μ' αυτά.

59. Αν θέλεις να προσευχηθείς, έχεις ανάγκη του Θεού, που δίνει «ευχήν τω ευχομένω» δίνει λόγια προσευχής σ' όποιον προσεύχεται (Α' Βασ. β' 9). Να τον επικαλείσαι λοιπόν λέγοντας «αγιασθήτω το όνομά σου, ελθέτω η βασιλεία σου» (Ματθ.ζ' 9), δηλαδή να έρθει το Άγιο Πνεύμα και ο Μονογενής Σου Υιός. Γιατί έτσι μας δίδαξε ο Χριστός, όταν έλεγε, πως πρέπει να προσκυνούμε και να λατρεύουμε τον Πατέρα «εν Πνεύματι και αληθεία» (Ιω. δ' 24).

60. Όποιος προσεύχεται «εν πνεύματι και αληθεία» δε δοξάζει το Θεό παίρνοντας αφορμή από τα κτίσματα, αλλά τον υμνεί παίρνοντας αφορμή από αυτόν τον ίδιο.

61. Αν είσαι θεολόγος, θα προσευχηθείς αληθινά. Κι αν προσεύχεσαι αληθινά, είσαι θεολόγος.

62. Όταν ο νους σου, από πολύν πόθο για το Θεό μοιάζει να αποτραβιέται σιγά σιγά από τη σάρκα και σιχαίνεται όλα τα νοήματα, που προέρχονται από τις αισθήσεις ή τη μνήμη ή την ιδιοσυγκρασία γेमίζοντας από χαρά και ευλάβεια, τότε να θεωρείς πως έχεις πλησιάσει τα όρια της αληθινής προσευχής.

63. Συμπάσχοντας με την ασθένειά μας το Άγιο Πνεύμα έρχεται σε μάς αν και είμαστε ακάθαρτοι. Κι αν βρεί να προσεύχεται μόνον ο νους σ' αυτό και σύμφωνα με την αλήθεια, τότε επιβιβάζεται σ' αυτόν και εξαφανίζει όλη τη φάλαγγα των λογισμών ή των νοημάτων, που τον περικυκλώνει, παρακινώντας τον σε έρωτα πνευματικής προσευχής.

64. Όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες δημιουργούν στο νού σκέψεις ή ιδέες ή εσωτερικές θεωρήσεις (θεάσεις) αλλοιώνοντας το σώμα. Ο Κύριος όμως κάνει το αντίθετο. Τοποθετεί μέσα στο νού τη γνώση, επιβαίνοντας στον ίδιο το νού αυτών, που θέλει. Και δια μέσου του νού κατευνάζει και καταπραΰνει την ακράτεια του σώματος.

65. Όποιος αγαπάει την αληθινή προσευχή, αλλά θυμώνει και μνησικακεί, δεν είναι αψεγάδιαστος. Γιατί μοιάζει μ' εκείνον, που θέλει να βλέπει καλά και καθαρά, αλλά κουνάει ταραγμένα και νευρικά τα μάτια του.

66. Αν ποθείς να προσευχηθείς, μην κάνεις τίποτε από όσα είναι αντίθετα από την προσευχή, για να σε πλησιάσει ο Θεός και να συμπορευθεί μαζί σου.

67. Μη συλλάβεις μέσα σου οποιοδήποτε σχήμα του Θεού, όταν προσεύχεσαι, και μην επιτρέπεις να λάβει κάποια μορφή ο νους, αλλά να προσεύχεσαι άυλα στον άυλο και θα καταλάβεις.

68. Φυλάξου από τις παγίδες των εχθρών. Συμβαίνει δηλαδή ενώ προσεύχεσαι καθαρά και χωρίς εσωτερική ταραχή, να σου έρχεται μονομιάς κάποια μορφή παράδοξη και αλλόκοτη και να σου δημιουργεί μεγάλη ιδέα για τον ευατό σου, επειδή στη μορφή εκείνη τοποθετείς το Θεό. Κι αυτό, για να σε πείσει πως με το μέγεθος, δηλαδή αυτή η αλλόκοτη μορφή, που σου φανερώθηκε έτσι μονομιάς και ξαφνικά είναι το θείο. Όμως το θείο είναι άποσο (ξένο προς κάθε ποσότητα και μέγεθος) και ασχημάτιστο (ελεύθερο από κάθε περιοριστικό εξωτερικό σχήμα).

69. Όταν ο φθονερός δαίμονας δεν θα μπορέσει να κινήσει τη μνήμη την ώρα της προσευχής, τότε εκβιάζει την κράση του σώματος να παράγει κάποια φαντασία στο νού και να του αλλάξει έτσι (του νού δηλαδή) τη μορφή. Κι αυτός, που είναι συνηθισμένος να βρίσκεται πάντα μαζί με νοήματα, εύκολα λυγίζει. Κι όποιος βιάζεται να φτάσει στην άυλη και ασχημάτιστη γνώση, ξεγελιέται κατέχοντας καπνό αντί για φώς.

70. Στάσου στη σκοπιά σου φυλάγοντας το νού σου από νοήματα την ώρα της προσευχής, για να ολοκληρώσεις την αίτησή σου και να μείνεις στην ηρεμία σου σταθερά, ώστε να επιφοιτήσει και σε σένα αυτός, που συμπάσχει με όσους αγνοούν. Και τότε θα λάβεις δώρο προσευχής παρά πολύ λαμπρό.

71. Δεν θα μπορέσεις να προσευχηθείς καθαρά, αν μπερδεύεσαι με υλικά πράγματα και ταραζέσαι με αδιάκοπες φροντίδες. Γιατί προσευχή είναι απόθεση (απομάκρυνση από το νού, απαλλαγή του από) νοημάτων.

72. Ο δεμένος δεν μπορεί να τρέξει. Ούτε νούς, που δουλεύει σαν σκλάβος σε πάθος, μπορεί να ιδεί τόπο προσευχής πνευματικής. Γιατί τραβιέται και μεταφέρεται εδώ κι εκεί απ' το εμπάθος (δηλαδή το δέσμιο σε πάθος) νόημα και υπό την προϋπόθεση αυτή δεν θα έχει τόπο, όπου να στέκεται ακλόνητα και σταθερά.

73. Όταν λοιπόν ο νούς προσεύχεται καθαρά και ελεύθερος από πάθη (απαθώς), τότε οι δαίμονες δεν του κάνουν επίθεση από τα αριστερά (δηλαδή με αρνητικό τρόπο), αλλά από τα δεξιά (δηλαδή με θετικό τρόπο). Του υποβάλλουν δηλαδή μια ιδέα και κάποιο σχήμα από αυτά, που αγάπαι η αίσθηση, ώστε να του φαίνεται πως πέτυχε τέλεια το σκοπό της προσευχής. Και αυτό, είτε ένας με φωτισμένη γνώση άνθρωπος, γίνεται από το πάθος της κενοδοξίας και προκαλείται από το δαίμονα, που αγγίζει τον εγκέφαλο.

74. Νομίζω πως ο δαίμονας, ο οποίος αγγίζει τον τόπο, που ανάφερα πιο πάνω, μετατρέπει το γύρω από το νού φώς όπως θέλει. Έτσι κινείται το πάθος της κενοδοξίας σε λογισμό, ο οποίος δίνει ανόητα τέτοια μορφή στον ασχημάτιστο νού, που να φαίνεται σαν εντοπισμός της θείας και ουσιώδους γνώσεως. Κι αν ένας τέτοιος άνθρωπος δεν ενοχλείται από σαρκικά και ακάθαρτα πάθη, αλλά τάχα βρίσκεται στον τόπο της προσευχής με καθαρή διάθεση, του φαίνεται πως δεν του συμβαίνει μέσα του πια καμιά αντίθετη ενέργεια υποθέτει επομένως πως η εμφάνιση στο νού του, που γίνεται από το δαίμονα, είναι θεία. Αυτό το κάνει ο δαίμονας με πολλή επιτηδειότητα και δια μέσου του εγκεφάλου αλλοιώνει το φώς, που συνδέεται με τον εγκέφαλο, και του δίνει τέτοια μορφή, που αναφέραμε προηγουμένως.

75. Όταν έρθει άγγελος Θεού, μ' ένα του λόγο μόνο παύει από πάνω μας κάθε εχθρική ενέργεια και κινεί το φώς του νού, ώστε να ενεργεί χωρίς παραπλάνηση.

76. Αυτό, που λέγεται στην Αποκάλυψη, ότι ο άγγελος φέρνει το θυμίαμα για να το προσφέρει με τις προσευχές των αγίων (Αποκαλ. η' 3-4), νομίζω πως είναι αυτή η χάρη, που ενεργείται δια μέσου του αγγέλου. Γιατί βάζει μέσα στην ψυχή γνώση της αληθινής προσευχής, ώστε να μένει στο εξής ο νούς έξω από κάθε κλονισμό, ακηδία (πνευματική νάρκη και αδράνεια) και αμέλεια.

77. Λέγεται στην Αποκάλυψη πως οι φιάλες των θυμιαμάτων είναι οι προσευχές των αγίων, τις οποίες κρατούσαν οι εικοσιτέσσερις πρεσβύτεροι (Αποκ. ε' 8). Πρέπει κάτω από την εικόνα της φιάλης να εννοήσουμε τη φιλία με το Θεό, δηλαδή την τέλεια και πνευματική αγάπη, που, όταν υπάρχει, γίνεται η προσευχή «εν πνεύματι και αληθεία» (Ιω. δ' 23-24).

78. Όταν νομίσεις πως δεν χρειάζεσαι δάκρυα στην προσευχή σου, σκέψου πόσο απέχεις από το Θεό, ενώ έπρεπε να είσαι διαρκώς μαζί του και μέσα του, και τότε θα δακρύσεις με μεγαλύτερη θερμότητα.

79. Βεβαιότατα, όταν έχεις επίγνωση των μέτρων σου, ευχαρίστως θα πενθήσεις ελεεινολογώντας τον εαυτό σου σύμφωνα με ό,τι λέει ο προφήτης Ησαΐας πως, αν και είσαι ακάθαρτος και βρίσκεσαι ανάμεσα σε τέτοιο λαό (παθών), τολμάς να στέκεις μπροστά στον Κύριο σαβαώθ (Ησ.ζ'

5);

80. Αν προσεύχεσαι αληθινά, θα βρείς πολλή εσωτερική πληροφόρηση. Και θα έρθουν μαζί σου άγγελιοι, όπως και στο Δανιήλ, και θα σε φωτίσουν να κατανοήσεις τους λόγους των γινομένων (Δανιήλ β' 19).

81. Να ξέρεις πως μας παρακινούν βέβαια οι άγιοι άγγελοι σε προσευχή και μας προστατεύουν με χαρά και προσεύχονται για μας (Ζαχ.α' 12, Τωβ. ιβ' 12). Αν λοιπόν δείξουμε αμέλεια και δεχτούμε αντιθέτους λογισμούς, τους παροργίζουμε πολύ, γιατί αυτοί βέβαια αγωνίζονται τόσο πολύ για μάς. Εμείς όμως ούτε για τον εαυτό μας δεν θέλουμε να παρακαλέσουμε το Θεό, αλλά καταφρονώντας το ιερό τους λειτουργήμα και εγκαταλείποντας το Δεσπότη και Θεό τους συνομιλούμε με τους ακάθαρτους δαίμονες.

82. Να προσεύχεσαι με αταραξία και πραότητα και να ψάλλεις «συνετώς» (Ψαλμ. μς' 8), με συναίσθηση δηλαδή και κοσμιότητα και θα μοιάζεις αετόπουλο, που σηκώνεται στα αιθέρια ύψη.

83. Η ψαλμωδία γαληνεύει τα πάθη και κάνει να ηρεμεί η ακράτεια του σώματος. Η προσευχή πάλι κάνει το νού να προβαίνει σ'εκείνη ακριβώς την ενέργεια, που είναι εντελώς δική του.

84. Προσευχή είναι η ενέργεια που πρέπει στην αξία του νού. Είναι με άλλα λόγια ανώτερη και γνήσια χρήση του.

85. Η ψαλμωδία είναι ενέργεια πολύμορφης σοφίας. Και η προσευχή είναι προοίμιο άυλης και πολύμορφης γνώσης.

86. Η γνώση είναι ωραιότατη. Γιατί συμπράττει με την προσευχή ξυπνώντας την άυλη δύναμη του νού με το σκοπό να προβεί σε θεωρεία θείας γνώσης.

87. Αν δεν έλαβες ακόμα χάρισμα προσευχής ή ψαλμωδίας, επίμενε και θα λάβεις.

88. «Έλεγε δε αυτοίς παραβολήν προς το δειν αυτούς πάντοτε προσεύχεσθαι και μην εκκακείν» (Λουκ ιη' 1-8: τους είπε ο Κύριος Ιησούς μια παραβολή για να τους διδάξει, πως πρέπει να προσεύχονται και να μην αποκάμνουν επιμένοντας στην προσευχή). Λοιπόν μη χάνεις το θάρρος σου στο μεταξύ μήτε την καλή σου διάθεση, επειδή δεν έχεις λάβει ό,τι ζήτησες. Θα το λάβεις τελικά. Ο Κύριος κατέληξε στο παρακάτω συμπέρασμα στην παραπάνω παραβολή: «Αν και δεν φοβούμαι Θεό και πρόσωπο ανθρώπου δεν ντρέπομαι -είπε μέσα του ο άδικος εκείνος δικαστής- όμως επειδή μου έγινε ενοχλητική η γυναίκα ετούτη -η χήρα- θα της αποδώσω το δίκαιό της». «Με τον ίδιο λοιπόν τρόπο και ο Θεός θα αποδώσει γρήγορα το δίκαιο σ'αυτούς, που κράζουν σ'Αυτόν νύχτα και μέρα». Έχε λοιπόν χαρά και επίμενε κοπιαστικά στην άγια προσευχή.

89. Μη θέλεις να γίνουν τα ζητήματά σου, όπως φαίνεται σε σένα σωστό, αλλά όπως αρέσει στο Θεό. Και θα είσαι ατάραχος και ευγνώμων (καλόγνωμος) στην προσευχή σου.

90. Κι αν ακόμα σου φαίνεται πως είσαι μαζί με το Θεό, να φυλάγεις από το δαίμονα της πορνείας. Γιατί είναι πολύ απατεώνας και πάρα πολύ φθονερός και θέλει να είναι γρηγορότερος από την κίνηση και τη νήψη του νού σου, ώστε αν είναι δυνατό, και από το Θεό να τον αποσπάσει καθώς στέκει μπροστά του με ευλάβεια και φόβο.

91. Αν δείχνεις επιμέλεια στην προσευχή, να ετοιμάζεσαι να δεχτείς επιθέσεις δαιμόνων και να υπομένεις με γενναιότητα τις μάστιγες (πρβλ. Ψαλμ. λζ' 18). Γιατί θα σου επιτεθούν σαν άγρια θηρία και θα κακοποιήσουν ολόκληρο το σώμα σου.

92. Να προετοιμάζεσαι σαν έμπειρος αγωνιστής να μην κλονιστείς κι αν ιδείς ξαφνικά κάποιο φανταστικό πλάσμα. Κι αν δείς σπαθί ξεγυμνωμένο εναντίον σου (πρβλ. Αριθ. κβ' 23) ή λαμπάδα, που να έρχεται καταπάνω στο πρόσωπό σου, μην ταραζέσαι. Κι αν δείς κάποια σιχαμερή μορφή και ματωμένη, πάλι μη χάνεις το ηθικό σου. Στάσου, αντίθετα, ορθός ομολογώντας την καλή ομολογία (πρβλ. Α' Τιμ.ς' 12) και τότε θα ιδείς κατάματα τους εχθρούς σου.

93. Όποιος υποφέρει τα λυπηρά, θα πετύχει και τα χαρούμενα. Και όποιος ανέχεται με καρτερικότητα τα αηδιαστικά συμβάματα, δεν θα στερηθεί και τα ευχάριστα.

94. Κοίταξε μη σε ξεγελάσουν οι δαίμονες με καμιά οπτασία. Αντίθετα γύρνα με περίσκεψη στην προσευχή και παρακάλα το Θεό, ώστε αν είναι το νόημα από αυτόν, να σε φωτίσει ο ίδιος. Και έχει θάρρος, γιατί δε θα σταθούν οι σκύλοι, όταν εσύ όλος φωτιά χρησιμοποιείς τη συνομιλία με το Θεό. Γιατί αμέσως θα διωχτούν μακριά, ενώ θα μαστιγώνονται μυστικά από τη δύναμη του Θεού.

95. Είναι δίκαιο να μην αγνοείς και ετούτο το δόλο κάποτε οι δαίμονες χωρίζονται μεταξύ τους. Κι αν φανεί πως ζητάς βοήθεια, μπαίνουν οι υπόλοιποι μετασηματισμένοι σε αγγέλους και διώχνουν τους πρώτους. Κι αυτό το κάνουν, για να γελαστείς από αυτούς με τη σκέψη πως είναι άγγελοι.

96. Φρόντισε να έχεις πολλή ταπεινοφροσύνη και (ανδρεία=) γενναίο φρόνημα, οπότε δεν πρόκειται να αγγίξει την ψυχή σου επήρεια δαιμονική. «Και μάλιστα ουκ εγγιεί εν τω σκηνώματι σου, ότι τοις αγγέλοις αυτού εντελείται περί σου του διαφυλάξαι σε» (Ψαλμ.στ'10: Μάστιγες δηλαδή συμφορών δεν θα αγγίξουν την κατοικία σου γιατί θα δώσει στους αγγέλους εντολή για σένα να σε προφυλάξουν). Και οι άγγελοι μυστικά θα απομακρύνουν από κοντά σου όλη την εχθρική ενέργεια.

97. Όποιος φροντίζει να ασκεί την καθαρά προσευχή, θα ακούει θορύβους και χτύπους και φωνές και (θα υποστεί) βλάβες από τους δαίμονες. Όμως δεν θα κατσοφιάσει ούτε θα προδώσει το λογισμό του λέγοντας στο Θεό «ου φοβηθήσομαι κακά ότι συ μετ'εμού ει» (Ψαλμ. κβ' 4: Δε θα φοβηθώ μήπως μου συμβεί κανένα κακό, γιατί εσύ είσαι μαζί μου) και τα παρόμοια.

98. Σε περίπτωση πειρασμού αυτού του είδους να κάνεις σύντομη και πολύ εντατική προσευχή.

99. Αν σε απειλήσουν δαίμονες να φανούν ξαφνικά από τον αέρα και να σε ξαφνιάσουν και να παρασύρουν το νού σου, μην τους φοβηθείς. Ούτε να δείξεις ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα για την απειλή τους. Γιατί σε φοβερίζουν θέλοντας να δοκιμάσουν αν τυχόν τους προσέχεις ή τους περιφρονείς εντελώς.

100. Αν την ώρα της προσευχής σου βρίσκεσαι μπροστά στον παντοκράτορα και δημιουργό και προνοητή του παντός Θεό, γιατί κάνεις την παράσταση σου αυτή τόσο ανόητα, παραμερίζοντας το φόβο του Θεού, που απ'αυτόν τίποτε δεν είναι μεγαλύτερο; Γιατί φοβάσαι τόσο ανόητα κουνούπια και σκαθάρια; Ή μήπως δεν άκουσες αυτόν, που λέγει «Κύριον τον Θεόν σου φοβήση» (Δευτ. ζ' 13), δηλαδή να δείχνεις φόβο βαθύ και σεβασμό στον Κύριο και Θεό σου; Και αλλού «Ον φρίττει και τρέμει πάντα από προσώπου της δυνάμεως αυτού» και όσα λέγονται στη συνέχεια; (Στην προσευχή του Μανασσή).

101. Όπως το ψωμί είναι τροφή του σώματος και η αρετή της ψυχής, έτσι και η πνευματική προσευχή είναι τροφή του νού.

102. Μην προσεύχεσαι με φαρισαϊκό, αλλά με τελωνιακό φρόνημα και τρόπο στον ιερό τόπο της προσευχής, για να δικαιωθείς και εσύ από τον Κύριο (Λουκ. ιη' 10-14).

103. Να αγωνίζεσαι να μην καταριέσαι κανένα στην προσευχή σου, για να μη γκρεμίζεις όσα

χτίζεις, κάνοντας έτσι σιχαμερή την προσευχή σου.

104. Ας σε διδάσκει αυτός, που χρωστούσε τα μύρια (=10.000) τάλαντα. Αν δηλαδή δεν συγχωρέσεις αυτόν, που σου φταίει, ούτε κι εσύ ο ίδιος θα πετύχεις τη συγχώρεση. Γιατί, λέει το άγιο Ευαγγέλιο, τον παρέδωσε (τον χρεώστη των μυρίων τάλαντων που δεν συγχώρεσε το δικό του χρεώστη) στους βασανιστές (Ματθ. ιη΄ 24-35).

105. Διώχνε μακριά σου τις ανάγκες του σώματος την ώρα της προσευχής, για να μη χάσεις το μέγιστο κέρδος της προσευχής σου όταν σε τσιμπάει ψύλλος ή ψείρα ή κουνούπι ή μύγα.

106. Έφτασε ως εμένα η φήμη για κάτι, που συνέβηκε σ'έναν άγιο. Όταν εκείνος προσευχόταν, του αντιστεκόταν τόσο πολύ ο πονηρός, ώστε μόλις σήκωνε τα χέρια του σε προσευχή να παίρνει ο πονηρός τη μορφή λεονταριού και να σηκώνει τα δύο του μπροστινά ποδάρια για να μπήξει τα νύχια του στα νεφρά του κι από τις δύο μεριές και να μη φεύγει απ'αυτόν προτού να κατεβάσει ο άγιος τα χέρια του, πριν δηλαδή να τελειώσει την προσευχή του. Εκείνος όμως ποτέ δεν κατέβαζε τα χέρια του από την δεητική τους ύψωση προτού κάνει τις συνηθισμένες του ευχές.

107. Τέτοιος ήταν, όπως τον γνώρισα, και ο Ιωάννης ο μικρός, που έζησε τη ζωή της ησυχίας σε λάκκο. Είπα ο Ιωάννης ο «μικρός», πιο σωστό όμως θα ήταν να έλεγα ο πάρα πολύ μεγάλος μοναχός. Αυτός έμεινε ακίνητος στην επικοινωνία του με το Θεό, ενώ ο δαίμονας σαν φίδι μεγάλο τυλίχθηκε ολόγυρα στο σώμα του μασώντας τις σάρκες του και ξερνώντας στο πρόσωπό του.

108. Οπωσδήποτε θα διάβασες κι εσύ τους βίους των αγίων ταβεννησιωτών μοναχών. Σύμφωνα με όσα λέγονται εκεί, ενώ μιλούσε ο αββάς Θεόδωρος στους αδελφούς, ήρθαν δύο οχιές κάτω από τα πόδια του. Εκείνος όμως χωρίς να ταραχτεί ανασήκωσε τα πόδια του και κάμνοντας καμάρα τις δέχτηκε μέσα, ώσπου τελείωσε το λόγο του. Και τότε έδειχνε τις οχιές εξηγώντας το πράγμα.

109. Για άλλον πνευματικό αδελφό διάβασα πως, ενώ προσευχόταν, ήρθε μια οχιά και του δάγκωσε το πόδι. Αυτός όμως δεν κατέβασε τα χέρια του προτού τελειώσει την συνηθισμένη του προσευχή. Και δεν έπαθε τίποτε, γιατί αγάπησε το Θεό πιο πολύ από τον εαυτό του.

110. Έχε ασάλευτο το μάτι σου την ώρα της προσευχής σου και, αφού αρνηθείς τη σάρκα και την ψυχή σου, ζήσε την κατά νουν (πνευματική) ζωή.

111. Εναντίον κάποιου άλλου αγίου, που προσευχόταν έντονα και ησύχαζε στην έρημο, ήρθαν δαίμονες και επί δύο εβδομάδες έπαιζαν μ'αυτόν σαν να ήταν μπάλλα καθώς τον τίναζαν στον αέρα και τον δέχονταν πάλι στην ψάθα. Και όμως δεν μπόρεσαν καθόλου να κατεβάσουν το νού του από την έξαρση της ένθερμης, της όλο φλόγα προσευχής.

112. Έναν άλλο φιλόθεο πάλι, ενώ βάδιζε στην έρημο και έκανε σκέψεις προσευχής, τον πλησίασαν δύο άγγελοι και τον είχαν στη μέση περπατώντας μαζί του. Αυτός όμως δεν τους πρόσεχε καθόλου για να μην χάσει το πιο μεγάλο. Γιατί θυμήθηκε τον αποστολικό λόγο «Ούτε άγγελοι ούτε αρχαί ούτε δυνάμεις δυνήσονται ημάς χωρίσαι από της αγάπης του Χριστού» (Ρωμ. ιη΄ 38: ούτε άγγελοι ούτε αρχαί ούτε δυνάμεις, δηλαδή καμιά τάξη αγγέλων, δεν θα μπορέσουν να μας χωρίσουν από την αγάπη του Χριστού).

113. Ο μοναχός γίνεται με την προσευχή ισάγγελος, επειδή λαχταράει να ιδεί «το πρόσωπον του Πατρός του εν ουρανοίς» (πρβλ. Ματθ. ιη΄ 10).

114. Μην επιδιώκεις να δεχτείς την ώρα της προσευχής με κανένα τρόπο μορφή ή σχήμα.

115. Μην ποθείς να ιδείς αγγέλους ή δυνάμεις ή το Χριστό αισθητά για να μη σου φύγει εντελώς το

μυαλό, επειδή δέχεσαι λύκον αντί για ποιμένα και προσκυνάς εχθρούς δαίμονες.

116. Αρχή της πλάνης του νου είναι η κενοδοξία. Από αυτήν κινείται ο νούς και προσπαθεί να προσδιορίζει το θείο με σχήματα και μορφές.

117. Εγώ θα πω το δικό μου λόγο, που και σε νεώτερους έχω πεί: Μακάριος ο νούς, που την ώρα της προσευχής απόκτησε τέλεια αμορφία.

118. Μακάριος ο νούς, που, επειδή προσεύχεται απερίσπαστα, αποκτάει πάντα περισσότερο πόθο για το Θεό.

119. Μακάριος ο νούς, που την ώρα της προσευχής γίνεται άυλος και ακτήμων.

120. Μακάριος ο νούς, που αποξενώνεται από κάθε αίσθηση (αντίληψη) υλικών πραγμάτων την ώρα της προσευχής.

121. Μακάριος ο μοναχός, που μετά το Θεό θεωρεί κάθε άνθρωπο σα Θεό.

122. Μακάριος ο μοναχός, που βλέπει με όλη του τη χαρά σαν δική του τη σωτηρία και την προκοπή όλων.

123. Μακάριος ο μοναχός, που θεωρεί τον εαυτό του σαν ολωνών παλιοσκούπιδο.

124. Μοναχός είναι εκείνος, που είναι απ' όλα και όλους χωρισμένος και όμως με όλους και όλα συνταιριασμένος.

125. Μοναχός είναι αυτός, που θεωρεί τον εαυτό του ένα με όλους, επειδή θαρρεί πως στον καθένα βλέπει αδιάκοπα τον ίδιο τον εαυτό του.

126. Κάνει προσευχή εκείνος, που πάντα προσφέρει στο Θεό ως καρπό την πρώτη του σκέψη.

127. Ως μοναχός να αποφεύγεις κάθε ψέμα και κάθε όρκο, αν ποθείς να προσευχηθείς. Αλλιώς άδικα έχεις το σχήμα (του μοναχού), που δεν σου ταιριάζει.

128. Αν θέλεις να προσευχηθείς με το πνεύμα, μην αντλήσεις τίποτε από τη σάρκα. Και τότε δεν θα έχεις σύννεφο, που να σε σκοτίζει την ώρα της προσευχής.

129. Εμπιστέψου στο Θεό την ανάγκη του σώματος και θα φανερώσεις πως του εμπιστεύεσαι και του πνεύματος την ανάγκη.

130. Αν πετύχεις την πραγμάτωση των επαγγελιών (δηλαδή των υποσχέσεων του Θεού, Εβρ.ια' 33),θα βασιλέψεις. Αποβλέποντας λοιπόν σ' αυτές, θα υποφέρεις ευχαρίστως τη φτώχεια του παρόντος.

131. Μην αφήνεις τη φτώχεια και τη θλίψη που αποτελούν τις ύλες της ανάλαφρης προσευχής.

132. Ας σου χρησιμεύουν οι σωματικές αρετές ως εγγύηση για τις ψυχικές, οι ψυχικές για τις πνευματικές και αυτές για την άυλη και πνευματική γνώση.

133. Όταν προσεύχεσαι εναντίον κάποιου λογισμού, αν ο λογισμός εύκολα ηρεμήσει, σκέψου από πού προέρχεται αυτό, μήπως πέσεις σε παγίδα και ξεγελαστείς και παραδώσεις τον εαυτό σου.

134. Μερικές φορές σου υποβάλλουν οι δαίμονες λογισμούς (σκέψεις) και πάλι σε ερεθίζουν να προσευχηθείς τάχα εναντίον τους ή να τους αντικρούσεις, οπότε υποχωρούν θεληματικά. Αυτό όμως το κάνουν για να γελαστείς έχοντας μεγάλη ιδέα για τον ευατό σου, πως δηλαδή άρχισες να νικάς τους λογισμούς σου και να προκαλείς φόβο στους δαίμονες.

135. Αν προσεύχεσαι εναντίον κάποιου πάθους ή εναντίον κάποιου δαίμονα, που σε ενοχλεί, να θυμάσαι αυτόν, που λέει «καταδιώξω τους εχθρούς μου και καταλήψομαι αυτούς, έως αν εκλίπωσιν· εκθλίψω αυτούς και ου μη δύνωνται στήναι· πεσούνται υπό τους πόδας μου» κ.λπ. (Ψαλμ ιζ΄ 38-39: θα κυνηγήσω τους εχθρούς μου και θα τους πιάσω· και δεν θα γυρίσω πίσω προτού τους εξολοθρέψω ώσπου να χαθούν εντελώς. Θα τους πιάσω τόσο πολύ, ώστε να μην μπορούν να σταθούν πιά. Θα πέσουν νικημένοι κάτω από τα πόδια μου...). Και αυτά θα τα λές στην ώρα τους, αν οπλίζεις τον εαυτό σου με ταπεινοφροσύνη εναντίον των αντιπάλων.

136. Να μη νομίζεις πως έχεις αποκτήσει κάποια αρετή, αν προηγουμένως δεν έχεις αγωνιστεί γι' αυτήν μέχρι αίματος. Γιατί σύμφωνα με ό,τι λέει ο θείος απόστολος Παύλος, πρέπει να αντιστεκόμαστε μέχρι θανάτου εναντίον της αμαρτίας με αγωνιστικό φρόνημα και αφεγάδιαστα (πρβλ. Εβρ. ιβ΄ 4, Εφεσ. ς΄ 11 εξ.).

137. Αν ωφελήσεις κάποιον, θα βλαφτείς από κάποιον άλλον. Κι αυτό για να πείς ή να κάνεις κάτι άπρεπο, επειδή αδικεύεσαι, και να σκορπίσεις έτσι άσχημα αυτό, που μάζεψες καλά. Αυτός είναι ο στόχος των πονηρών δαιμόνων. Γι' αυτό πρέπει να προσέχεις μυαλωμένα και συνετά.

138. Να δέχεσαι τις βίαιες επιθέσεις των πονηρών δαιμόνων, που έγιναν εναντίον σου φροντίζοντας πώς να αποτινάξεις το δουλικό ζυγό τους.

139. Οι δαίμονες επιδιώκουν να ενοχλούν μόνοι τους (με άμεση ενέργειά τους) τον πνευματικό δάσκαλο τη νύχτα και δια μέσου των ανθρώπων τη μέρα, περιτριγυρίζοντάς τον με διάφορες δυσάρεστες καταστάσεις, συκοφαντίες και κινδύνους.

140. Μην αποφεύγεις τους λευκαντές. Αν και πατούν ενώ χτυπούν και ξαίνουν καθώς το τεντώνουν το πανί, όμως με τα μέσα αυτά γίνεται λαμπρό το ρούχο σου.

141. Εφόσον δεν απαρνήθηκες τα πάθη σου, αλλά ο νους πάει αντίθετα προς την αρετή και την αλήθεια, δεν θα βρείς ευδιαστό θυμίαμα στον κόρφο σου.

142. Λαχταράς να προσευχηθείς; Μετατοπίσου από τα εδώ και έχε διαρκώς «το πολίτευμα εν ουρανοίς» (Φιλιπ. γ΄ 20: έχε την πατρίδα σου στους ουρανοίς), όχι μόνο με λόγια, αλλά με την αγγελική πράξη και τη θεϊκότερη γνώση.

143. Αν μόνον όταν κάνεις κακές πράξεις μνημονεύεις τον Κριτή και θυμάσαι πόσο φοβερός και απροσωπόληπτος είναι δεν έμαθες ακόμα «δουλεύειν τω Κυρίω εν φόβω και αγαλλιάσθαι αυτώ εν τρόμω» (Ψαλμ. β΄ 11: να υπηρετείς τον Κύριο με φόβο και να νιώθεις χαρά στη σκέψη του με τρόμο). Να ξέρεις δηλαδή πως πρέπει μάλλον με ευλάβεια και σεβαστικότητα να τον λατρεύεις και στις πνευματικές ανέσεις και απολαύσεις.

144. Συνετός άνδρας είναι εκείνος, που δε σταματάει πριν από την τέλεια μετάνοια τη γεμάτη λύπη ανάμνηση των αμαρτημάτων και της δίκαιης τιμωρίας με αιώνια φωτιά, που θα επιβληθεί γι' αυτά.

145. Αυτός, που αν και είναι ένοχος αμαρτίας και πράξεων, οι οποίες προκαλούν οργή, τολμάει να απλώνεται αδιάντροπα σε γνώση θεϊκότερων πραγμάτων ή προχωρεί ανάξια στην άυλη προσευχή, αυτός ας δεχτεί την αποστολική επιτίμηση, ότι δεν είναι ακίνδυνο γι' αυτόν να προσεύχεται με γυμνό και ακάλυπτο κεφάλι. Έχει υποχρέωση δηλαδή η ψυχή αυτή, λέει ο απόστολος, «κατά

κεφαλής εξουσίαν έχει δια τους αγγέλους» (Α΄ Κορ. ια΄ 5 εξ.: έχει υποχρέωση να έχει στο κεφάλι της -στο αποστολικό κείμενο η γυναίκα, κατά τον άγιο Νείλο μεταφορικά η ψυχή- κάποιο σύμβολο εξουσίας από σεβασμό προς τους αγγέλους, που στέκουν από πάνω της), ντυμένη το σεβασμό και την ταπεινοφροσύνη, που ταιριάζουν στην κατάστασή της.

146. Όπως δε θα ωφελήσει εκείνον, που πάσχουν τα μάτια του, το να βλέπει καταμεσήμερα χωρίς κάλυμμα και εντατικά τον ολόλαμπρο ήλιο, έτσι δε θα ωφελήσει καθόλου και τον όλο πάθη ακάθαρτο νου η αναπαράσταση στο νού της «εν πνεύματι και αληθεία» φοβερής και υπερφυσικής προσευχής. Αντίθετα προκαλεί εναντίον του την αγανάκτηση του Θεού.

147. Αν ο ανενδεής (αυτός που δεν του λείπει και δεν του χρειάζεται τίποτε) και αμερόληπτος Θεός δεν δέχτηκε εκείνον, που ήρθε στο θυσιαστήριο με δώρο, ώσπου να συμφιλιωθεί με τον πλησίον του, με τον οποίον ήταν λυπημένος (Ματθ. ε΄ 23 εξ.), σκέψου πόση προσοχή και διάκριση χρειαζόμαστε, για να προσφέρουμε στο Θεό ευπρόσδεκτο θυμίαμα στο νοερό (νοητό) θυσιαστήριο.

148. Να μη σου αρέσουν τα λόγια ούτε δόξα. Αλλοιώς δε θα ενεργούν πια δολερά πίσω από τις πλάτες σου οι αμαρτωλοί, αλλά κατά πρόσωπο, μπροστά στα μάτια σου (Ψαλμ. 128,3) και θα είσαι αντικείμενο της χαιρεκακίας τους (Σοφ. Σολ. ζ΄ 4) την ώρα της προσευχής, καθώς θα σε τραβούν και θα σε δελεάζουν (Ιακ. α΄ 14) με αλλόκοτους λογισμούς.

149. Η προσοχή, που αναζητάει προσευχή, θα βρεί προσευχή, γιατί περισσότερο από κάθε τι άλλο την προσοχή την ακολουθάει η προσευχή. Αυτή πρέπει να επιδιώκεται με πολλή φροντίδα.

150. Όπως η όραση είναι ανώτερη από όλες τις αισθήσεις, έτσι και η προσευχή είναι η πιο θεϊκή από όλες τις αρετές.

151. Αυτό που αποτελεί έπαινο της προσευχής δεν είναι η ποσότητα, αλλά η ποιότητά της. Και αυτό δηλώνουν εκείνοι, που ανέβηκαν στο ιερό (δηλ. ο Φαρισαίος και ο Τελώνης, Λουκ. ιη΄ 10) καθώς και η προτροπή: «υμείς ουν προσευχόμενοι μη βαττολογείτε» (Ματθ. ζ΄ 7: όταν προσεύχεσθε να μην φλυαρείτε) και όσα λέγονται στη συνέχεια.

152. Όσο έχεις το νού σου στα σωματικά και φροντίζεις με ιδιαίτερη προσοχή για τα ευχάριστα της σκηνης (του προσωρινού σώματος), δεν έχεις ακόμα ιδεί τον τόπο της προσευχής, αλλά είναι ακόμα μακριά από σένα ο μακάριος δρόμος της.

153. Όταν την ώρα, που στέκεις σε προσευχή, νιώσεις χαρά μεγαλύτερη από κάθε άλλη χαρά, τότε βρήκες αληθινά την προσευχή.